M. ANTONII MAIORAGII DECISIONES XXV.

Quibus M. Tullium Ciceronem ab omnibus Cælij Calcagnini criminationibus liberat.



LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM,
1544.

AMPLISS. AT-
QVE ILLVSTRISS. VIRO,
FRANCISCO SFRON-
dato, Senatori, & Conſiliario Cæſaris
clariſsimo, M. Antonius
Maioragius
S. P. D.

VIDE *quàm mihi perſuaſerim, tibi grata eſſe, quæ facio omnia: & ea præcipuè, quæ ad manſuetiores Muſas pertinent, quibus tu mirificè delectaris, ut cæteras tuas eximias ac propè diuinas uirtutes, hæc una laus maiorem in modum exornare uideatur. Acceſſeram nuper in forum, quò mihi rariſsimè per occupationes meas licet accedere: cùm iuuenis quidam ex his, qui me publicè profitentem audiunt familiaris, ac neceſſarius meus, mihi libellum attulit, quem nunquam antea uideram, in quo mira quædam ſe legiſſe dicebat, & ante eum diem inaudita: nempe Ciceronem in Officijs quinq; & uiginti locis à Cælio Calcagnino notatum, & reprehenſum. Ego qui Ciceronem ab ineunte adoleſcentia ſemper feci plurimi, & cùm cætera ferè omnia, tum illud præſertim opus de Officijs legendo & interpretando penè contriui, cœpi ridere Momi illius inſaniam, qui in tam eleganti & uenuſto corpore ſperaret aliquid inuenire ſe poſſe, quod iuſtè repræ-*

henderet. Sed tamen ea mihi legenda quæ notauerat exiſtimaui, ut ſiquid eſſet argutè dictũ, atq; ingenioſe excogitatum, laudarẽ hominis acumen & ingenium, temeritatem improbarem. Non enim mihi perſuadere poteram, in tam præclaro opere reprehenſione dignum quicquam inueniri: nec fas eſſe ducebam, hanc maculam in Ciceroniano nomine diutius inſidere, atque inueterare. Quamobrem eo animo derepente libellum arripui, ut ab iniuſta (ſi fieri poſſet) accuſatione patrem eloquẽtiæ liberarem. Quod certè Muſis approbantibus ſatis feliciter effeciſſe mihi uideor. Nam quanuis eſſent multa tam ingenioſè, atq; acutè excogitata, ut non tantũ probabilia, ſed etiam uera uiderentur, eis præſertim, qui Dialecticis imbuti non ſunt: ego tamen omnia tam facilè defendi, & rectiſſimè dicta probaui, ut à nemine ſit amplius dubitandum. Quam lucubratiunculam meam tibi dicandam eſſe cenſui: uel quòd te ſemper Ciceroniani nominis amatorem & ſtudioſum fuiſſe cognoui, ut tibi gratiſſima hæc ſedulitas mea ſit futura: uel quòd ego neminem habeo, quem magis quàm te ſperem aliquando ſtudiorum meorum fautorem atque amplificatorem fore. Nam ex quo die te cognoui, ſemper erga me magnopere propenſam atque inclinatam uoluntatem tuam animaduerti. Quam ſpem & cogitationem de te meam auxit uir clariſſimus Franciſcus Craſſus: qui cùm non ita pridem Mediolanum reuertiſſet, ab ea Senarum adminiſtratione, in qua tantam dignitatem & gloriam conſecutus eſt: de animo tuo, & de ſermonibus, quos de me frequenter haberes, mihi narrauit. Maximè uerò confirmatus ſum, poſtquam tu Mediolanum proximè reuerſus, me tam humaniter excepiſti, cùm ad te ueniſſem ſalutandum, & tam familiariter

nec

mecum ſermones contuliſti. Itaque *ſim ingratiſsimus, niſi te ſupra mortales omnes colam, atq; obſeruem, cùm præſertim tantæ ſint ingenij tui ſuauitates, tantæ dotes, de quibus dabitur aliquando mihi copioſe tractandi facultas. eſt enim magnus laudum tuarum campus, in quo exultare facilè poſsit oratio. Nunc à te quæſo ut attentè bonaq́; cum uenia* Deciſiones *has meas, quibus* Ciceronem *à* Calcagnini *criminibus liberaui, perlegas: quæ (ut ſpero ac opto) tibi gratæ erunt, ac iucundæ.* Vale. Ex *ædibus noſtris* VIII. *Idus* Iul. M. D. XLIII.

PRAEFATIO
AD LECTORES.

ETSI *mihi non dubium eſt, quin ijs omnibus, qui Cicerone duce ſperant aliquando ſummum eloquentiæ faſtigium attingere, iampridem ſit ita perſuaſum,* M. Tullium *Ciceronem in omni doctrinæ genere tantum excelluiſſe, ut poſt homines natos nullus unquam fuerit apud* Latinos, *qui, non dicam cum eo certare, ſed ne quidem eius ueſtigia longo interuallo premere potuiſſe uideatur.* Tamen *cùm uideam hoc tempore, quo liberaliſsimarum artium ſtudia maximè uigent, nonnullorum hominum ineptiſsimorum tantam eſſe audaciam, ut procaci lingua ſua diuini oratoris manes uexare, & inſectari non dubitent: facere non potui, quin hanc cauſam tam grauem, tam illuſtrem, tam honeſtam ſuſciperem: ut à maledicis conuiciatoribus* Ciceronis *auto-*

ritatem defenderem. Nihil enim uideo in quo poſsim ego, aut utilius in hac ætate mea iuuenili ſtylum exercere, aut bonarum literarum amatoribus magis gratificari, aut denique facilius laudem aliquam & gloriam, quam optimus quiſq; expetit, mihi parare, quàm ſi refellendis maledicorum criminationibus, omnis eloquentiæ parentem Ciceronem iniquiſsimè doceam accuſari. Etenim ſi Cælius Calcagninus, uir alicuius in literis nominis, qui cum mihi primo congredi certùm eſt, & alij nonnulli magnæ ſibi laudi futurum & gloriæ ſperarunt, ſi contra Ciceronem aliquid ueriſimile poſſent excogitare: quantò mihi glorioſius, ac laudabilius erit, ſi rectè patrocinatus ei fuero, quem omnes, dum uiueret, ſibi patronum adeſſe cupiebant? At dicet fortaſſe quiſpiam, Quis tu es? aut unde tibi tantum uirium, ut hoc oneris aut facilè ſubire ſolus, aut commodè ſuſtinere poſsis? Ego uerò ſi eius autoris, quem defendo, dignitas atq; amplitudo ſpectetur, fateor huic cauſæ me non idoneum patronum exiſtere. Quis enim rectè poſsit Ciceronis excellentiam ac laudes enarrare, niſi ſi iterum ipſe reuiuiſcat Cicero? Sed ſiquis cauſæ facilitatem ſpectare uoluerit, intelliget profectò non modò me, qui iam longo ſtudio ac labore nonnullos in diſciplinis progreſſus feci: ſed quemlibet penè dicam imperitum hominem, qui primoribus (ut aiunt) labris literas deguſtarit, hanc cauſam defendere, ac tueri poſſe: cùm præſertim innumerabiles penè aduocatos, qui Ciceroni faueant, atque infinitos ſententiæ meæ ſubſcriptores ſine dubio ſim habiturus. Nam quis hoc tempore Ciceronem non diligit? quis non admiratur? quis non omni ratione defendendum putat? Huc accedit id, quod maximum eſt, & in omni cauſa ſemper plurimum ualuit; nam ea quæ

Ciceroni obijciuntur, tametſi argui ſuſpicioſe poſſunt, tamen omnino falſa ſunt omnia. ut non uerear, quin facilè ſubmotis falſitatis tenebris ipſa per ſe ueritas eluceſcat. Illud prætere a mihi non mediocre calcar addidit ad hanc prouinciam ſuſcipiendam, quòd animaduerti paucos admodum aduerſarios eſſe, eos'que leues ac fugaces, ut non hoſtes legitimi, ſed ſicarij potius, ac prædones eſſe uideantur, qui non cominus certare audeant, ſed ex inſidijs aggredi, & uibrato iaculo Parthorum more fugere ſoleant. Verùm hoc tempore certum eſt, eos prætermittere, qui non tam audaces ac temerarij fuerunt, timideq́; ac paucis Ciceronem accuſarunt. Vnus mihi omnium audaciſsimus Cælius Calcagninus arripiendus eſt, cuius maledictis reſpondeam, quem inſecter, cuius imperitiam notam omnibus efficiam, quem eruditis uiris deridendum propinem. Hic enim in uno de Officijs opere, quinque & uiginti locis Ciceronem annotauit: Sed ita, (ut paulo poſt apertè declarabo) ut pleraq; eorum, quæ tanquam errata reprehendit, ipſe non intelligat. Huius igitur hominis loquacitatem, honeſtis ac ueris rationibus reprimendam eſſe cenſui: ne fortè cæteri eiuſdem generis literatores, audaciores ad detrahendum bonis autoribus fierent, ſi tantam hic impunè petulantiam tuliſſet. Quam quidem meam operam, ac laborem, ſpero bonis omnibus gratiſsimam ac iucundiſsimam futuram: uobiſq; in primis, qui tantum iam profeciſtis in literis, ut admirabilem, ac diuinam Ciceronis intelligentiam et doctrinam agnoſcatis. Illud enim mihi perſuaſum eſt, non poſſe Ciceronem ab eis non uehementer amari, qui ſingulares eius uirtutes intelligunt. Vos igitur omnes Ciceroniani nominis amatores mihi patronos ac defenſores paro. Vos ex-

ploratum habeo, nullo unquam tempore mihi defuturos, ueſtra fide ſapientia'que fretus hoc onus ſuſtuli. quod ſi uos aliqua ex parte alleuabitis, erit omnino mihi leue & glorioſum. neq; dubito quin unuſquiſq; ueſtrûm libētiſſimè cauſæ meæ patrocinaturus ſit. Ergo *quicūq; eſtis ubique, quibus ualde placet* Cicero, *deciſiones has meas uobis approbandas ac defendēdas exiſtimate.* Ex *hoc fore hunc numero quem ego mortaliū omniū plurimi facio diuinum hominē Sfrondatū certò ſcio. qui cùm rerū præclariſſimè geſtarū gloria tantum excellat, ut* Carolo *quinto* Imperatori *ſemper* Auguſto, *& utiliſſimus & gratiſſimus ſit: tamen bonis literis adeo mirificè delectatur, ut nemo propius ad uenerandam illam,* M. Tullij *maieſtatē, uel dicendo, uel ſcribendo uideatur accedere.* Ex *hoc numero modeſtiſſimus et clariſſimus uir* Franciſcus Craſſus, *Senator: cuius ab ore melle dulciorē fluere ſonū his auribus audiui, quo tempore in fano religioſiſſimo* Mediolani *ſumma cum audientiū omniū admiratione coram* Cæſare *grauiſſimam illam & ſplendidiſſimam orationē habuit.* Ex *hoc* Alciatus *noſter, totius orbis decus, qui cùm* Iuris *prudētia cæteris omnibus antecellat, tum uerò eloquētia tanta eſt, ut ad eum audiendum undiq; populi confluant, ac nationes: multi prætereà ex agro noſtro* Mediolanenſi, *quos hoc tempore, ne nimis longa ſumatur oratio, prætermittam.* Quot *deinde in cæteris* Italiæ *partibus? quot in* Gallia? *quot in* Germania? *quot in* Hiſpania *reperiuntur, qui* Ciceronis *amantiſſimi ſunt, ac ſtudioſiſſimi?* His *igitur omnibus non ſolum gratam & iucundam, ſed etiam patrocinio ſuo dignam uiſum iri diligentiam meam certum habeo.* Quare *age tanto uallati præſidio, iam tandem firmo, & conſtanti animo* Calcagninū *iſtum aggrediamur.*

M. ANT

M. ANTONII MAIORAGII DECISIONES VIGINTI QVINQVE,

Quibus M. Tullium Ciceronem ab omnibus Cælij Calcagnini criminationibus liberat.

SI T E *magnam dicendi facultatem ſtudio & diſciplina comparatam habere uiderem Calcagnine, ut eleganti uerborum ſplendore, & ſententiarum grauitate, locutionē exornare, & Ciceronianam dicendi maieſtatem aliqua ex parte referre uidereris: omnino te ingrati animi, atq; ipſa malitia ieiuni, accuſandum ac damnandum eſſe cenſerem, quòd eum eloquentiæ magiſtrum, & ſuauiſſimæ dictionis artificem, per quem egregiè profeciſſes, tam perfidioſè ac nefariè ſine cauſa uituperandum atque inſimulandum ignorantiæ nomine ſuſcepiſſes.* Erumpet *enim ex me uera uox, & dicam apertè quod ſentio, ut uolet quiſque accipiat.* Ego *non aliunde iudico, quàm ab uno Cicerone,* Latini *ſermonis candorem atque elegantiam comparari poſſe.* Sed *cùm à* Roman*æ dictionis proprietate, & caſti-*

monia, loquendi genus tuum tam alienum eſſe uideam, ut alium potius quemuis autorem, quàm eum in quo totás uires ſuas experta eſt eloquentia, legiſſe uidearis: non iam te ingrati animi, ſed temeritatis, & audaciæ potius condemnandum eſſe iudico. Nam quid magis audax, aut temerarium eſſe poteſt, quàm te hominem uulgaris, ut res ipſa declarat, eruditionis de Cicerone iudicium ferre uoluiſſe? cuius admirabilem eloquentiam, incredibilem ſcientiam, diuinam intelligentiam ne primoribus quidem (ut dici ſolet) labris deguſtaris? Poterat te ſanè conſenſus omnium eruditorum uno ore Ciceronem approbantium ab improbitate tanta reuocare: poterat te reuocare de Ciceronis eminentiſsima ſcientia, ſingulari iudicio, admirabili rerum omnium cognitione, confirmata tot iam ſeculis opinio. Sed nimirum immoderata quædam atque inanis aucupandæ gloriæ cupiditas, quæ ſæpenumero ſapientiores etiam homines facilè tranſuerſos rapit, tuum pectus titillauit. Credebas enim (ut opinor) futurum, ut per hanc improbandi tam egregij autoris occaſionem, nomen tuum diſſeminaretur in orbis terræ memoriam ſempiternam. Verùm iſta tua tam effrænata gloriæ cupiditas te omnino fruſtrata eſt. Nam ſiquid apud eruditos homines, quæ ſemper plurimum potuit, hoc etiam tempore ueritas poteſt, efficiam profectò hodie, ut omnes intelligant, te nullum penitus in ijs rebus, in quibus Ciceronem accuſas, habuiſſe iudicium. At etiam, ſi Dijs placet, Albertum neſcio quem, uirum credo bonum & eruditum, tibi patronum ac defenſorem paras: perinde quaſi poſsit aliquis diutius tueri falſitatem, ac non ipſa per ſe ueritas eluceſcat: aut ſi Albertus ille tuus aliqua polleat eruditione, non ſit unà mecum temeritatem tuam improbatur

batur

baturus. *Nam quantò rectius à te factum eſſet, ſi quæ fortaſſe non intelligebas, aut de quibus aliquo modo dubitabas, ea cum Ciceronianæ Philoſophiæ ſtudioſis aliquibus communicaſſes? Facile eſt damnare quæ non intelligimus: ſed hæc imperitorum conſuetudo. Turpe eſt autem homini literato tam facilè contra iam omnium conſenſu probatos autores, & tam temerè uerba facere. Nam è duobus alterũ omnino neceſſe eſt, ut aut cæteros omnes, qui iampridem in manibus opera Ciceronis habuerunt, imperitiæ condemnes, quòd hos (ut tu appellas) errores non aduerterint. Te uerò unum ſcilicet omnium ingenioſiſſimum, & perſpicaciſſimum credas, qui tanquam lynceus quidam ea uideas, quæ cæteri nunquam uidere potuerunt: aut ſi cæteri nonnihil erroris ſubeſſe cognouerunt, neq; tamen improbarunt, te omnium audaciſſimum profitearis. Quod utrunq; ſanè & uitioſiſſimum eſt, & intolerabilis arrogantiæ. Omnino uel huius, uel illius uitij culpam ſubire tibi neceſſe eſt. Vtrum mauis elige. Quamuis ego te & accuſandum, & damnandum utroq; crimine ſtatuo. Primò, quia tantam tibi ſcientiæ perſuaſionem inducis, ut omnium iudicio tuum iudicium anteponas: quod ſummæ eſt arrogantiæ. Deinde, quia totius eloquentiæ parentem nefariè ac parricidiosè, ſine cauſa laceras: quod incredibilis eſt audaciæ. Sed iam ad Diſquiſitiones tuas ueniamus, & ſingulatim omnes diligentiſſimè perpendamus, atq; examinemus, ut notum fiat omnibus, quàm inſulſæ atq; inuita Minerua Ciceronis propugnatrice ac patrona diuinum hoc opus de Officijs carpendo, Deum oratorum imperitiæ condemnare uolueris.*

PRimò tibi titulus (ut ais) non ſatisfacit: Magna uerò cauſa, quæ te ad ſuſcipiendum cum Cicerone cer- 1

tamen

tamen impulerit,quòd tibi titulus non ſatisfaciat. At plurimum & ingenioſiſſimis & eruditiſſimis uiris,qui ante te fuerunt,ſatisfecit:quorum nemo fuit unquam,qui hanc inſcriptionem improbaret: niſi fortè Plinio te præferendum exiſtimas, qui in præfatione Naturalis hiſtoriæ titulũ hunc agnoſcit, cùm Ciceronẽ de Officijs Panætium ſecutũ fuiſſe ſcribit. Quæ uolumina(inquit)eius ediſcenda,non modò in manibus habenda quotidie noſti. Ecce quantopere Plinius hoc opus de Officijs commẽdat, quod tu quodam in loco, in iſtis diſquiſitionibus tuis,tanquam ſterile,ieiunum,& mutilum uituperas. Sed fuerint ſanè cæci tot ſummi uiri, qui & noſtra & maiorum noſtrorum memoria floruerunt: non aduerterint hunc Ciceronis(ut tu credis)errorem. Videamus quid tu,uidelicet uir ingenioſus, & Ciceronianorũ operum Ariſtarchus ſentias. Profer in medium,quæſo, rationes iſtas,quibus hanc de Officijs inſcriptionem uituperes. Plenius,inquis, atq; uberius de Officio,exiſtimaſſem: ſicuti & Panætius inſcripſit, περὶ τοῦ καθήκοντος. En cauſam quare à Calcagnino neſcio quo parens eloquentiæ Romanæ Cicero repræhendatur. Reuocas igitur nos omnes Ciceronis ſtudioſos ad ſententiam tuam? & poſtulas, ut tibi tanquam Apollini cuipiam Delphico credamus, plenius atq; uberius de Officio eſſe,quàm de Officijs? Sed de hoc paulo poſt: illud nunc à te peto,unde Panætij libros ipſe habueris, ex quibus intelligeres,eos de Officio,non de Officijs eſſe inſcriptos? Equidem exiſtimo,nullum hoc tempore Panætij ſcriptum extare,ſed legeris apud aliquem autorem titulum hunc: Sic enim ad Atticum ſcribit Cicero: Nos hic φιλοσοφούμεθα,quid enim aliud? & τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος magnificè explicamus προσφωνοῦμεν'que Ciceroni. qua de re

enim

enim potius pater filio? Inſcripſerit etiam ita Panætius ſuum opus,(uide quid tibi largiar,quod ſi negem,probare non poßis) num icc irco neceſſe fuit Ciceroni uerbum è uerbo reddere? cùm præſertim fateatur ipſemet, ſe Stoicos in hoc opere potißimùm ſequi, non ut interpretem,ſed ut ſolemus(inquit) è fontibus eorum iudicio arbitrioq; noſtro, quantum quoq; modò uidebitur hauriemus. Vult igitur uti iudicio,arbitrióque ſuo Cicero,non Panætium in omnibus ſequi: neq; fuit ea cauſa mutandi tituli,quam tu frigidè ſanè,atque ineptè obijcis, ut à Panætio uariaret. Sed quoniam utriuſque linguæ peritißimus fuit, & hanc inſcriptionem, ut eſt, ita meliorem, ac magis propriam exiſtimauit:quod ipſe ſcribens ad Atticum in quadam epiſtola docet his uerbis: Quod de inſcriptione quæris, non dubito quin τὸ καθῆκον Officium ſit, niſi quid tu aliter: ſed inſcriptio plenior,de Officijs. Nam quæ fuiſſet Ciceronis amẽtia cùm intelligeret,ut tu uis,melius eſſe, de Officio, quàm de Officijs,librum ſuum inſcribere, ſi maluiſſet errare, quàm cum Panætio bene ſentire? Sed tu nimirum cùm nugatoriam cauſam ſuſceperis, mauis ſine ratione garrire, quàm prudenter tacere. Non enim linguarum proprietates intelligere uideris: nam eleganter ſanè Græcè dicitur,περὶ τοῦ καθήκοντος. quod ſiquis per maiorem numerum enunciet hoc modo, περὶ τῶν καθηκόντων, priorem illam uenuſtatem amittat. Contrà titulum iſtum tuum de Officio,uix Latinæ aures patiuntur: niſi fortaſſe aliquid addatur aliud, quod ad propriam aliquam artem pertineat: ut,de Imperatoris officio,de officio Medici: quibus tu exemplis,mentis noſtræ aciem præſtringere conaris. perinde quaſi ſit idem, de officio Imperatoris; &,de Officio,ſimpliciter. Quòd

ſi Dialecticis imbutus eſſes, non ita certè teipſum atq; imperitos homines deciperes. Plurimum enim intereſt (ut in Elenchis docet Ariſtoteles) cum additione aliquid proferre, atque illud idem ſine additione. Sed hæc relinquamus, quæ tu fortaſſe non intelligis. Illud uideamus: quod ais, nōnulla eſſe uerba, quæ in numero unius uberius quid ſignificant, quàm in numero multitudinis: in quorum numero nos Officium non ponimus. Nam quàm ridicula eſt hæc apud intelligentes argumentatio? Nonnulla ſunt nomina, quæ cùm ſingulari numero proferuntur, plenius ſignificatum habent, quàm ſi eadem illa per numerū communem enunties: ergo Officium eſt huiuſmodi. Hoc enim quod concludis, te probare oportebat, quod non facis. Vbi quæſo reperiſti, plus eſſe Officium, quàm Officia? Sed addis aliud non minus ineptum, nec minus ridiculum enthymema, quod ita conformari poteſt: Melius eſt inſcribere Geographicos libros de ſitu Terræ, quàm Terrarum: ergo Cicero libros ſuos de Officio, non de Officijs appellare debuit. Nihil'ne te pudet hominem (ut audiui) peritum, & magni nominis, ita argumentari? Vbi eſt acumen tuum? Hæc'ne tibi uidentur eſſe conſectaria? non hercle magis, quàm ſiquis ita colligat, Mundus prouidentia regitur, ergo reſpirant ſub aqua piſces. At tu tibi places ea (ut ita dicam) obratiocinatione, audesq; titulum etiam de Finibus bonorum & malorum repræhendere, quem Zeno περὶ τέλους commodius, ut tu exiſtimas, appoſuerat: arguisq; mutatum eſſe à Cicerone. Sed dic mihi, num in libris de Finibus bonorum & malorum, ita Zenonem imitatur Cicero, ſicut de Officijs Panætium? Quî poteſt (inquis) cùm in eis omnium ferè Philoſophorum ſententias de finibus perſcrutetur? Cur igitur cum titul

titulum ad hanc cenſuram reuocas, cùm longè ſit diuerſa ratio? quaſi uerò de uno tantum fine locutus ſit, ac non collegerit, quicquid ab antiquis Philoſophis ſuper ea re dictum fuerat. Inſcripſerit igitur bene Zeno, qui unicum beatæ uitæ finem, nempe Honeſtatem ſtatuebat: num ideo coges exemplo Zenonis Ciceronem de Fine boni & mali libros ſuos inſcribere, in quibus Philoſophorum penè omnium opiniones proſequitur? Sed ad priorem quæſtionem reuertamur. Dico rectiſſimè de Officijs, hoc opus inſcriptum eſſe: peſſimè fieri, ſi de Officio, quemadmodum tu uis, inſcribatur. Nam ſi de arte aliqua ſpeciatim tractaret, aut de aliquo ordine, melius fortaſſe de Officio, quàm de Officijs inſcripſiſſet: ut de Conſulis Officio, de Prætoris Officio, atq; ita de reliquis. Sed cùm omnem artem, omnem ætatem, omnem ordinem, omne deniq; genus hominum his libris comprehenderit, & officij ſui ſingulos admonuerit, neceſſe fuit, ut ſi Latinè loqui uolebat, de Officijs, non de Officio titulum apponeret. Nulla fuit ergo cauſa, cur inſcriptionem hanc damnares: niſi quia ſperaſti, quemadmodum initio diximus, per hanc occaſionem fieri poſſe, ut uulgo innoteſceres, ſi de Ciceronis fama detraxiſſes. Non enim te fugiebat (ut arbitror) hos ferè libros, in quibus de moribus tractatur, apud bonos autores & Latinos, & Græcos numeri maioris inſcriptionem habere. Sic Plato, cùm libros ſuos, de Republica poſſet inſcribere, περὶ πολιτείας: maluit tamen περὶ πολιτειῶν. Sic Ariſtoteles non ἠθικῆς, ſed ἠθικῶν, neq; πολιτικῆς, ſed πολιτικῶν, neq; οἰκονομικῆς, ſed οἰκονομικῶν inſcripſit. Quæ cùm ita ſint, neſcio quæ te tanta maledicendi cupiditas obcæcarit, ut hæc tam aperta non uideres. Sed iam ad reliquas diſquiſitiones tuas ueniamus.

Mirat

11 *Miratur à Panætio prætermiſſam eſſe officij definitionem Cicero, nec iniuria: neq; enim aliter poteſt intelligi, quid ſit id, de quo diſputetur, niſi definitio ſtatim adhibeatur. Sed tibi non uidetur id ipſe præſtitiſſe: atq;, ut ex uerbis tuis colligi poteſt, putas Ciceronem aut neſciuiſſe, quid eſſet Definitio, aut per negligentiam definitionem officij prætermiſiſſe. Nam protinus (inquis) officij diuiſionem, non definitionem aggreditur. Addis præterea multa, quæ nihil ad diſquiſitionē tuam faciant: citas loca Platonis & Quintiliani extra propoſitum, ut aliquid ſapere uidearis. Sed antequam doceo rectiſsimè definitum à Cicerone fuiſſe Officium, te uerò nihil aliud quàm imperitiam oſtentare, refellam id, quod ad priorem etiam quæſtionem pertinet. Verba Ciceronis ſunt: Omnis de officio duplex eſt quæſtio. & paulo poſt: Atq; alia diuiſio eſt officij. ubi tu obſeruandum eſſe cenſes, Ciceronem ueritate coactum de Officio, non autem de Officijs quæſtionē propoſuiſſe, & Officium ſingulari numero, non autē plurali (ut grammatici uocant) uſurpaſſe. Quo in loco Parthos imitari uideris, qui etiam fugientes ſpicula retrorſum torquent: ut cùm te uiciſſe putes, tunc tibi maximè pugnandum ſit. Sed heus tu bone uir, ubi unquam inueniſti uerbum aliquod per maiorē numerum definiri? neſcis definitionem eſſe ſingularium? ut ſi Geometræ de Lineis loquendum ſit, & uti definitione uelit, non quæret, quid ſint Lineæ: ſed ita proponet, quemadmodum Euclides: γραμμὴ δ' ἐστὶ μῆκος ἀπλατές. id eſt, Linea longitudo eſt ſine latitudine. Eodem modo, ſi de literis, aut accentibus Grammaticus aliquis uerba ſit facturus, non quæret, quid ſint Literæ, aut quid ſint Accentus: ſed ita definiet, quemadmodum Priſcianus, Litera eſt pars*

minim

minima uocis compoſitæ. Accentus eſt certa lex,& regula,ad eleuandam et deprimendam ſyllabam uniuſcuiuſq; particulæ orationis. Quid mirum igitur,ſi loquendi conſuetudinē ſecutus Cicero, cùm eſſet ei definiendum Officium,ſingularem numerum uſurparit? Sic enim etiam ille præſtantiſsimus Philoſophorū Ariſtoteles,cùm opus ſuum de tuenda re familiari ſic inſcripſiſſet, περὶ τῶν οἰκονομικῶν, à ſingulari tamen numero incipiens, ita proponit: ἡ οἰκονομικὴ, καὶ πολιτικὴ διαφέρει. Quare uides te fruſtra ſpicula retorſiſſe. At obijcis, Officium à Cicerone non definiri. Iam igitur hoc agamus. Vtrum putas hoc à Cicerone per ignorantiam eſſe cōmiſſum,an per negligentiam? Atqui non erat ignarus in hoc genere,te iudice ac teſte, Cicero: quippe qui definiendi rationem in Topicis doctiſsimè tradiderit: quod opus ſi tu diligenter perlegiſſes, nunquam tam imperitè Ciceronem accuſaſſes. Hunc enim locum per ea quæ docet in Topicis facilè potuiſſes intelligere. Supereſt,ut dicas eum negligentē fuiſſe. Verùm unde iſta Ciceroni negligentia? an quia ſit oblitus definitionis? aut eum piguerit addere,aut noluerit? Si dixeris,oblitum fuiſſe: ridiculum te putabimus: cùm ibidem paulo antè proponat,ſe uelle definire quid ſit Officium, & præterea maximæ memoriæ Cicero fuiſſe dicatur. Si piguit addere, cur reliqua ſcripſit? cur non totum potius opus ſuppreſsit, quàm mutilum & mancum emitteret? At noluit definire. Imò uerò uoluit,& rectiſsimè definiuit. Sed tu definiendi rationem ac modos non didiciſti. Diſce igitur,ſi potes,hoc tēpore quod hactenus ignoraſti, Definire idem eſſe aliquando,quod diſtinguere,& diuidere: Diuiſionemq; omnem rectè appellari etiam definitionem. Siquidem Definire nihil aliud eſt, quàm ſingula Definire.

gula intra fines ſuos redigere,quod per diuiſionem commodiſsimè fieri ſolet: atq; ideo dicebat Antipater *in primo de definitionibus,* Definitionem *eſſe orationē,per reſolutionem perfectè enuntiatam: autor* Diogenes Laërtius *in uita* Zenonis Cittiei. *Quare cùm officium hoc loco reſoluit,ac diuidit* Cicero,*ita ut unicuiq; parti,ſeu formæ,ſuum finem aſsignet: quis non intelligit,eum definire? hoc eſt,intra fines ſuos officium redigere?* Omnis *(inquit) de Officio duplex eſt quæſtio: unum genus eſt,quod pertinet ad finem bonorū: (*Ecce *una definitio) alterum, quod poſitum eſt in præceptis, quibus in omnes partes uſus uitæ confirmari poſsit. (ecce altera.)* Atq; *ita ſequitur diuidendo,ac definiendo,uſq; ad eum locum,*Triplex *eſt igitur (ut* Panætio *uidetur) conſilij capiendi deliberatio.* Hoc enim uerbum Definire, *apud* Latinos *idem eſt quod terminare,& circunſcribere, & quaſi fines ſtatuere,intra quos rei alicuius propriæ contineantur poteſtates: quod tunc maximè fit, cùm omnes diuiſionis partes compræhendimus,ut tertio de* Oratore Craſſus *apud* Ciceronem *tradit,* Omnem *cauſam, uel controuerſiam, tribus definiri,* Lite, *aut* Deliberatione, *aut* Laudatione. Scimus *autem hanc eſſe cauſarum diuiſionem in* Iudicialem,Deliberatiuam *&* Demonſtratiuam. *idem eſt igitur apud nos* Definiri,*quod* Diuidi,*quamuis alia quadam ratione.* Eodem *modo docet hoc loco* Cicero,*omne officium duplici quæſtione definiri.* Atq; *ita intelligēdum eſt quod ſuperius dixit:* Omnis *quæ à ratione ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio,debet à definitione proficiſci: id eſt,à terminorū circunſcriptione,& declaratione, quot modis id accipi poſsit, de quo diſputetur. ut etiam primo de* Oratore, Nullis *ut terminis circunſcribat, aut definiat ius*

ſuum:

ſuum:id eſt, declaret quot in rebus ius ſuum conſtitutum ſit. Quod etiam obſeruare Dialectici ſolent, ut nunquam propriam definitionem addant, niſi prius explicuerint omnes uocabuli ſignificationes: ut ſi de Genere tractandum ſit, primò triplicem Generis quæſtionẽ proponunt: nam & multitudinem ab uno deſcendentem Genus eſſe dicunt, & ipſius multitudinis principium, & id cui ſupponitur Species. Deinde quoniam de hoc ultimo genere tractant Philoſophi, id ſolum ſuis proprietatibus circunſcribunt, ac definiunt. Erit igitur apud Latinos duplex Definitio: altera Cõmunis, quæ Diſtinctio etiam appellatur, & Diuiſio, et eſt ambiguæ ſignificationis explanatio: altera Propria, quæ genere conſtat ac differentijs, & rei naturam explicat, quid ſit. Priore illa definitione utitur hoc loco Cicero, cùm ita proponit, Omnis de Officio duplex eſt quæſtio. Secunda paulò pòſt, cum ait: Medium officium id eſſe, quod cur factum ſit, ratio probabilis reddi poteſt. Sed differt (inquis) à definitione diuiſio. Sit ita ſanè, modò ſit ea tantum differentia, quæ inter genus & ſpeciem eſſe ſolet. Definitio enim tanquam genus eſt, Diuiſio tanquam ſpecies: ut paulo pòſt oſtendam. Nunc à te quæro, quo autore dicas illud, Nec ad definitionem accerſenda eſt diuiſio, niſi fortè in æquiuocis, ne in Sophiſtarũ laqueos incidamus. Ergo in nominibus unius ſignificationis definiendis, te uidelicet præceptore, nihil proderit diuiſio? Quorſum igitur attinuit, Dialecticos quandam ex partibus aut formis definitionem aſſignaſſe? quæ certè ſine diuiſione fieri non poteſt: ut ſiquis iuris ciuilis definitionem ex partibus ſumat hoc modo: Ius ciuile eſt, quod in legibus, Senatuſconſultis, rebus iudicatis, iuris peritorum autoritate, edictis magiſtratuum, more, æqui-

tate conſiſtit.Hæc eſt definitio partitionis,cùm tamen Ius ciuile non ſit ambiguæ ſignificationis, uel(ut Logici dicunt)æquiuocum. Eſt etiam diuiſionis definitio hoc modo: Abalienatio eſt eius rei, quæ mancipi eſt,aut traditio alteri nexu,aut in iure ceßio,inter quos ea iure ciuili fieri poſſunt. Sed ut hanc quæſtionem expediam,dico ex Ciceronis ſentẽtia in Topicis, Diuiſionem eſſe definitioni attributam, ut ſit eius ueluti ſpecies quædam. Species autem, ſiue forma, quod idem eſt, à genere, quoad ſuum nomen retinet, nunquam ſeiungitur. Itaq; omnis diuiſio rectè poteſt appellari definitio: ſicut omnis homo animal. Genus enim (ut Ariſtoteles autor eſt) de qualibet ſubiecta forma ſemper dicitur.Sed non contrà: non enim Forma de genere dici poteſt: ut ſiquis dicat, Animal eſt homo: abſurdum id quidem eſſet. Ita rectißimè dicitur, Diuiſio eſt definitio, non contrà. Sunt enim multæ definitiones,quæ diuiſiones nuncupari non poſſunt: ut quæ conſtant ex genere & differentijs,quas tu ſolas exiſtimaſti definitiones appellari poſſe: quæ te res in hanc ſententiam induxit,ut Ciceronẽ erraſſe crederes. Sed ſi diligenter aduertiſſes,quid in Topicis ſcribat ipſe Cicero, ubi de ſtatu finitiuo uerba facit, non tam facilè deceptus eſſes: Sic enim ſcribit:Cùm autem quid ſit quæritur,notio explicanda eſt,& proprietas,& diuiſio,& partitio: hæc enim ſunt definitioni attributa: additur etiam Deſcriptio,quam Græci χαρακτῆρα uocant.Vides diuiſionẽ eſſe definitioni attributam? Quare ponenda tibi poſthac eſt cenſoria uirgula, cùm intelligas non autorum uitio, ſed imperitia tua fieri, ut quæ doctè & præclarè dicta ſunt,ea tibi errata eſſe uideantur. Ais enim,hoc loco Ciceronem non præſtitiſſe,quod pollicebatur:cùm officium

diuid

diuidat, pollicitus ſe definiturum. Sed iam (ut opinor) agnoſcis ignorantia tua factum, ut Ciceronẽ accuſares, cùm neſcires diuiſionẽ eſſe definitioni attributam, & tanquam ſpeciem: & qui Diuidat, eum Definire rectiſsimè dici poſſe. At tu (ſi Dijs placet) Ciceronem docere uis, atq; illi præſcribere, qua definitione ſit utendum. Quot modis peccaſſet Cicero, ſi ita definiſſet, ut tu præſcribis? Officium eſſe actionẽ in omni uita cum uirtute ac ratione coniunctam. Nam primò, cùm Officium actionem appellas in omni uita: nihil eſt omnino uiuens quod excipias: ut cùm Omne animal dicimus, quicquid ſentit ac mouetur, intelligimus: ſed Pecudes etiam & Plantæ uitam habent, nutriuntur enim & creſcunt, & in plantis ea eſt anima, quam Ariſtoteles θρεπτικὴν, quidam ex noſtris, quamuis parum Latinè, Vegetatiuam appellarunt: in pecudibus eſt ea, quam idem Ariſtoteles αἰσθητικὴν, noſtri Senſitiuam dixere. Nos, ſi Latinè loqui uolumus, in plantis Nutrientem animam, in pecudibus Sentientẽ eſſe dicemus. Ideo dicuntur etiam pecudes & plantæ mori, quòd uitam habeant. Itaq; ſi Officium (ut tu tibi uideris ingenioſe definire) eſt actio in omni uita: erit etiam in pecudibus & plantis officium: quoniam in eis (ut oſtendimus) uita eſt. Quæ ſanè fuit inepta quorundam Stoicorum ſententia, ut in plantis ac belluis Officium eſſe dicerent, quemadmodum ſcribit Laërtius Diogenes. Quare ſequitur, ut etiam Virtus & Ratio ſit in plantis et pecudibus: quoniam officium (ut tu uis) eſt cum ratione ac uirtute coniunctum: quo quid abſurdius dici, aut excogitari poteſt? Non erit igitur Officium actio in omni uita, ſed tantùm in uita hominum. Sed deinde etiam reliqua pars definitionis tibi diligentius conſyderanda fuit: non enim

omne officium eſt cum uirtute coniunctum, tametſi cuiuſlibet officij ratio probabilis reddi poßit. Differt enim à Ratio quid. *Virtute Ratio plurimum: ſiquidem Ratio pars ea nobilior eſt animi, quæ nos à belluis maximè ſegregat, & qua ſola homines cenſemur, quam Plato in capite, tanquam in arce poſuit. Hæc eſt (ut ait Cicero) quæ efficit, ut homo conſequētia cernat, cauſas rerū uideat, earumq; progreſſus, & quaſi anteceßiones non ignoret, ſimilitudines comparet, rebusq; præſentibus adiungat, atq; annectat futuras, facilè totius uitæ curſum uideat, ad eamq; degendam præparet res neceſſarias.* Virtus. *Virtus autē animi habitus eſt, aut affectio conſtans cōueniensq;, laudabiles efficiens eos, in quibus eſt, & ipſa ſua ſponte ſeparata etiam utilitate laudabilis. Sed quoniam Ratio longè latius patet, quàm Virtus, multa cum ratione fieri poſſunt, ut uirtus non adiungatur. Architectus enim recta ratione domicilium ædificabit, & hoc modo ſuum officium exequetur, cùm tamen in eo uirtutem nullam eſſe uideamus. Poteſt enim eſſe uir nequißimus, et bonus architectus. Eodē modo cæteri opifices ſumma ratione in artificijs ſuis utuntur, & dicūtur officium ſuum exequi, etiam ſi nulla uirtus in eis eſſe uideatur. Poſſunt enim factorum ſuorū probabilem reddere rationem, quæ, Cicerone teſte, uera eſt officij medij definitio. Gloriantur Athenæ armamentario ſuo, ut ait Valerius Max. nec ſine cauſa, eſt enim illud opus & impenſa & elegantia uiſendum, cuius Architectum Philonem ita facundæ rationem inſtitutionis ſuæ in Theatro reddidiſſe conſtat, ut diſertißimus populus non minorem laudem eloquentiæ eius, quàm arti tribueret. Quid cùm de utilitate ſola, detracta honeſtate, tractandum eſt? ut duobus propoſitis utilibus, utrum ſit utilius.*

Hic nulla eſt honeſtas, nulla uirtus: & tamen eſt offitium. Non igitur erit ſemper officiũ cum uirtute coniunctum. Quamobrẽ apertè uides, te non officiũ ſatis acutè definiuiſſe, quin potius non mediocriter peccaſſe. Nam eiuſmodi debet eſſe definitio, ut neq; plura, neq; pauciora quàm ipſum definitũ complectatur, ut proprium quiddam efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri poßit. Tu uerò cùm in omni uita officiũ eſſe definis, pecudes, & plantas rationis participes efficis: cùm autẽ nunquam ſine uirtute uis officiũ eſſe, artifices omnes multasq́; actiones, quæ ſunt à uirtute remotæ, priuas officio ſuo. Poteras igitur *rectius officium hoc modo definire:* Officium *eſt actio in omni uita hominum, cuius probabilis ratio reddi poßit.*

QVanta porrò uerborum grauitate, quo ſupercilio, quo uultu Ciceronem aggrederis: quòd is Panætium repræhendat, in ea diuiſione de conſilio capiendo? quam tripartitam tantũ Panætius eſſe uoluit, cùm quinq; partes habere oporteat. non enim (inquit Cicero) ſolùm honeſtum an turpe ſit deliberari ſolet: ſed etiam duobus propoſitis honeſtis, utrum honeſtius: itemq́; duobus propoſitis utilibus, utrum utilius. Ita quam ille triplicem putauit eſſe rationem, in quinq; partes diſtribui debere reperitur. Hæc tu ſcilicet, cenſor maxime, Ciceronis uerba laceras, mordes, uituperas, & tanquam imperitum, aut obliuioſum eum irrides, cùm ita inquis: An tu tanti ingenij tantiq́; dogmatis profeſſor, non meminiſti, apud Stoicos eiuſmodi gradus eſſe ſublatos? neq; dato utili, aliud utilius, neque dato honeſto, honeſtius aliud inueniri? Quis iſta tua uerba tam acria, tam ponderoſa, tam grauia Calcagnine non perhorreſcat? Sed quæſo te, mitius aliquanto loquere; ne tam agas nobiſcum Stoicè ac ſeuerè.

Reſponde igitur, niſi moleſtum eſt, An'ne omnes qui de conſilio capiendo deliberant, Stoici ſunt? Quid (ais) hoc ad rem? Iam faxo ut intelligas: Cùm Panætius triplicem ait conſilij capiendi deliberationem eſſe, utrum apud omnes eam deliberationem eſſe uult, an apud Stoicos tantùm? Si tantùm apud Stoicos, cur mihi de officijs præcepta dat, qui non ſum Stoicus? aut cur ſolis Stoicis data eſt deliberandi facultas, ſi apud omnes eſt ea deliberatio? ut re uera eſt. Iam non omnes Stoicorum dogmata ſequuntur, aut approbant: ſed pleriq; & in honeſtate, & in utilitate, hos comparationũ gradus eſſe exiſtimant, ut aliud alio ſit honeſtius, eademq; ratione aliud alio utilius. Quare cùm de Officijs præcepta traduntur, non quæritur, quæ ſint Philoſophorum decreta, aut quam Stoici poſitionem tueantur: ſed ad communem opinionem accommodatur omnis oratio: quoniam non ad aliam rem, quàm ad inſtitutionẽ uitæ communis officia ſpectare uidentur. Itaq; culpam & crimen imprudentiæ non poteſt effugere Panætius, qui tantùm tripartitam eſſe uoluerit conſilij capiendi deliberationem: cùm ſæpenumero accidat apud eos qui deliberãt, ut honeſtæ res atq; utiles inter ſe comparentur, & quæratur, utrum hæc, an illa ſit honeſtior, aut utilior. Sed hoc tu facilè cõcedis, quod negari nullo modo poteſt. Verùm aliud longe firmius argumentum aggrederis, ut oſtendas, etiam Ciceronis diſtributionem eſſe mancam, & mutilam. Quid ſi (inquis) non duo tantùm, ſed tria, & quatuor, uel etiam plura dubitando accurrant? Qua in re uideris tu quidem aliquid dicere: non enim ſolùm de duobus, ſed etiam de pluribus eodem tempore poſſe uidetur eſſe conſultatio: quod idem etiam de utilibus intellectum uolo. Sed antequam Ciceronem

ronem defendo, libet mihi tuam imprudentiam aliquantulum irridere, qui quo crimine Ciceronem accuſas, idem ipſe committis: & quod magis etiam ridiculum eſt, dum nimis cupidè Ciceronem inſectaris, & exemplo declarare uis eius errorem, tale profers exemplum, quod Ciceronis ſententiam corroboret, tuam infirmet. Quid ais, cenſor argutiſſime? dic apertè, quæſo, Ciceronis erratum: fac ut omnes intelligant, eſſe te Cicerone longè ingenioſiorem, quem quo iure, quaq; iniuria damnare contendis. Non tantum (inquis) uno tempore, utrum honeſtius, aut utilius, ſed etiam quid honeſtiſſimũ, quid utiliſſimum deliberare contingit. Audio: ſed hanc rem nobis exemplo declara. Puta (inquis) pater grauiter ex morbo laborat, tu ignarus eius remedij es, quod patri ſalutem reſtituat: eodem tempore amicus de fortunis, de capite, de dignitate periclitatur, tu cauſarum patronus auxilio eſſe potes, eidemq́; grati animi teſtimoniũ reddere, quum ille te aliquando fortunæ indignitate oppreſſum ſubleuauerit: eodem tempore ignis uicinas ædes corripuit, uerendumq́; tibi, ne tuæ ædes tua cum familia protinus conflagrent: eodem tempore hoſtis patriam aggreditur, et propemodum intra mœnia irrumpit. Hoc tuum eſt exemplum, in quo primũ duo proponis honeſta ſimpliciter, deinde duo utilia cum honeſtate coniuncta: nam & patri, & amico ſuccurrere, honeſtum eſt, ſed honeſtius patri: præterea ignẽ extinguere, utile eſt, ſed utilius hoſtes à patrijs mœnibus propulſare. Itaq; tuo exemplo Ciceronis ſententia confirmatur, ut duobus propoſitis honeſtis, utrum honeſtius conſideremus: & duobus propoſitis utilibus, utrum utilius. Sed fac accidere tẽpus, ut plura ſimul honeſta nobis occurrant, de quibus deliberandum eſſe uideatur: nun-

quam tamen eodem tempore quiſquam plura, quàm duo conſyderat quæ ſequatur: dum enim hoc uidetur honeſtum, illud tanquam honeſtius animum attrahit: rurſus ſi tertiũ aliquid ſuccurrat quod grauius ſit, relicto priore de poſtremis duobus deliberatur, & (ut ait Comicus) dum in dubio eſt animus paulo momento huc uel illuc impellitur: nam quamuis plura uideantur honeſta propoſita, tamen duo, quæ ſint præcipua, ſolet animus eligere, ut uel hoc, uel illud aggrediatur: ut, ſi eodem tempore pater grauiter ægrotet, amicus de capite & fortunis periclitetur, fratrem inimici perſequantur, patriam hoſtes oppugnent: ſtatim occurrit nobis pater & patria, de quibus deliberemus: atq; ita non iam de amico, non de fratre, ſed de patre aut patria conſeruanda cogitamus: quoniã hæc illis longe præſtant. Eadem *eſt etiam de utilibus ratio: eſt enim inter ea tantum deliberatio, quæ non multum inter ſe diſtant: quòd ſiquid eſt eiuſmodi, ut plurimum excellat, id ad ſe ſtatim animum noſtrum allicit, nec de alijs rebus ſinit cogitare.* Non *eſt igitur quod in Ciceronem arguteris, qui omnino ingenioſe uidit, etiam de ſolis honeſtis eſſe deliberationem, itemq́; de ſolis utilibus: atq; ideo* Panætium *rectiſſimè repræhendit, quòd hæc duo diuiſionis mẽbra prætermiſerit. At tu, dum contra Ciceronem* Panætium *defendere ſtudes,* Ariſtotelis *uerba nihil ad hunc locum facientia, ex* Ethicorum *quinto recitas.* Boni *uidelicet rationem ſubire minus malum, ſi ad maius cõparetur: minusq́; malum magis, quàm maius eſſe expetendum. Sed quid hæc ad rem? non enim uideo. Quoniam (inquis) minus utile, utile eſſe deſinit, ſi magis utili conferatur.* Nunc *demum intelligo, quò torqueas* Ariſtotelem. *Sed dic mihi, notum'ne eſt omnibus, quid magis*

gis

gis utile ſit, & quid minus? aut quid minus honeſtum, & quid magis? Certè ſi ita ſit, nulla erit de magis aut minus utili atq; honeſto deliberatio. Sed uide ne prudentes, ac rerum uſu periti homines, tibi actionem iniuriarum intendant, quòd illa, quæ ſunt eorum propria, imperitis etiam, ac ruſticis impertias. Nam duobus propoſitis honeſtis aut utilibus, ſtatuere quid ſit honeſtius, aut utilius, uel maximè prudentis eſſe uidetur. Quòd ſi non omnes prudentes ſunt, neq; facilè intelligunt, qui ſint gradus honeſtatis, atq; utilitatis: neceſſe eſt, ut aliquando, uel potius ſæpe, de magis utili, & de magis honeſto ſit deliberandum. At quàm pulchrè ſimilibus ludis: quæ licet ad docendum ſint accommodata, cùm aptè ſumuntur: tamen ad probationem, teſte Quintiliano, minimum ualent. In affulgente ſole cætera lumina hebetantur, ſic ſub Dictatore cæteræ iuriſdictiones abolentur. Perinde quaſi ſit unum aliquod honeſtum, aut utile ſummũ, quod tanquam ſol quidam inter cætera omnia honeſta, aut utilia ſplendeat, & id ſolum in conſultationem ueniat. Imò uerò ut inter homines ſæpenumero duo reperiũtur in eodem genere tam præſtantes, ut neſcias uter utri ſit præferendus, quod etiam in equis, & in cæteris eiuſmodi rebus accidit: ita in rebus honeſtis, & utilibus, duæ poſſunt eiuſmodi cõtingere, ut neſcias utram utri præferri oporteat. Neq; exemplum illud, de opitulando amico & parenti, conuenit huic loco, propterea quòd (ut iam docuimus) inter ea tantùm eſt deliberatio, quæ non multum inter ſe diſtant. Hoc autem dico, quoties de duobus honeſtis, aut utilibus, eſt conſultatio: ut ſi in utraq; parte trutinæ pondus ferè æquale expoſueris, non ſtatim erit planum, in quam partem ſit inclinatura: ſed paulatim, in eam partem in qua

paulò

paulò grauius erit pondus, deprimetur.

IIII PRoponit Tullius Iniuſtitiæ duo genera: *unum eorum qui inferunt, alterum eorum qui ab ijs, quibus infertur, ſi poſſunt, non propulſant iniuriam: damnatq́; Philoſophos in hac parte, qui dum alterum iuſtitiæ genus aſſequuntur, in ferenda necui noceant iniuria, in alterum incidunt: diſcendi enim ſtudio impediti, quos tueri debent, deſerunt. Quis hanc Ciceronis ſententiam non uidet eſſe ſanctam, & religioſam? Nam quis iniuſtitiæ nomen effugere poteſt, ſi tantopere ſtudijs ſuis deditus fuerit, ut amicos, parentes, patriam deſerat? Non damnatur à Cicerone Philoſophi, quòd diſcendi ſtudio ſint impediti, quippe qui Philoſophiæ ſtudium multis in locis diuinis propè laudibus efferat, & cum Platone ſentiens, Deorum immortalium munus eſſe affirmet. Sed ij maiorem in modum uituperandi ſunt, qui ſtudium ſuum humanæ ſocietati præponunt, & diſcere potius uolunt, quàm ab ijs propulſare iniuriam, cùm poſſunt, à quibus debēt. Licet enim ueri cognitio maximè naturam attingat humanam, & quod in rebus honeſtis & cognitione dignis operæ curæq́; ponitur, id iure laudetur: tamē eius ſtudio à rebus gerendis abduci, contra officium eſt. Quid ergo? dabit quidem operam ſtudijs ſuis uir ſapiens: ſed cùm intelligat, nulla re propius homines ad Deos accedere, quàm ſalute hominibus danda, nunquam communem utilitatē contemnet, ſed erit in perpetua quadam ſtatione, ut ſimul atq́; uiderit opera ſua patriam, aut amicos indigere, ſtatim ad ferendum auxilium, non coactus, ſed ſponte ſua ueniat. hoc eſt, quod merito repræhendit Cicero, ſi ad Rempub. ne quidem deceſſuri ſint Philoſophi, (ut putat Plato) niſi coacti. Aequius enim (inquit) erat,*

id

id uoluntate fieri. Nam hoc ipſum ita iuſtum eſt, quod recte fit, ſi eſt uoluntarium. Tu uerò Ciceronē accuſas, quòd (ut ipſe loqueris) in Platonis ſententiam argutetur: aisq́; dictum eſſe à Platone, Nec debere Philoſophos, nec poſſe cogi ad Reipub. gubernationem: ſed eos ſibi ſua ſponte hanc neceßitatem impoſituros, ut quum tempus poſtulauerit, Rempub. capeſſant. Sed dic mihi, ubi, aut quando dixit hoc Plato? equidem uideo pluribus in locis hanc fuiſſe Platonis ſentētiam, Philoſophum ad Rempub. non eſſe acceſſurum, niſi multis precibus rogatus, ac penè coactus fuerit. Itaq; de Repub. libro ſeptimo, dicit eſſe cogendos Philoſophos, ut Reipub. adminiſtrationem ſuſcipiāt: quod tu, uidelicet Platonis ſtudioſus, negas unquam ab eo dictum fuiſſe. Sed quid illa comparatio, quam ex quinto de Repub. Platonis libro nobis adducis, non'ne apertè contra ſentētiam tuam facit. Vt enim non eſt munus nautarum, & gubernatorum, eos rogare, qui naui uehantur, ut ſe uehi ſinant: ſed eorum potius, qui uehuntur, orare, ut gubernatores, & nautæ eorum curam ſuſcipiant, atq; in portum peruehant: pari ratione, neq; Philoſophorū intereſt, ut rogent ipſi ſe ad publicam adminiſtrationem: ſed ut rogentur potius, ut uelint ipſi Reipub. clauum capeſſere, & laborantem ciuitatem ſua prudentia ſuſtinere. Itaq; ſi expectant, ut rogentur, quo tempore laborat Reſpub. non ſibi ſua ſponte hanc neceſſitatem imponunt, quam tu paulo antè Platonis ſententiam eſſe falsò dicebas. Sed dicat mihi Plato, uel tu potius Platonis defenſor, utrum iuſtum ſit, an iniuſtum, periclitantem Rempub. ſubleuare? Si iniuſtum, nunquam ad eam accedere Philoſophus debet, etiam ſi cogatur: ſed uitam potius profundere, quàm aliquid iniuſtè committere. Si

iuſtum, cur iubet expectare Plato, donec rogentur, ac penè cogantur? cur non ultrò ſe offerunt? cur non id, quod iuſtum & honeſtum eſt, libenti animo, ac uoluntario ſuſcipiunt? cùm præſertim doceant omnes Philoſophorum ſcholæ, iuſtum maximè omnium eſſe expetendum. Expetant igitur, ſi boni ſunt, hanc iuſtitiã, & obuijs (ut aiunt) ulnis amplectantur. Ergo ſi fuerit in periculo patria, uir iuſtus in ſtudijs ſuis erit quietus? nihil commouebitur? non accurret? non ſe ſponte offeret? non manum extollet, & cum Naſica illo clamabit, Qui Rempub. ſaluam eſſe uult, me ſequatur? ſed expectabit in lectulo ſuo proſtratus, ac libris undiq; ſeptus, ut ciues ſui ueniant ſupplicatum, ut ſeſe ad eius genua proſternant, ut miſerè uociferentur, ut calamitates ac miſerias ſuas exponant, ut deniq; illum humeris ſuis ſublatum in forum deducant, & omnes una uoce cum lachrymis deprecentur, ut laboranti patriæ ſubueniat? Prò Dij immortales, hæccine uir iuſtus expectabit, qui nihil aliud quàm de communi ſalute cogitat, qui pro patria ſanguinẽ ac uitam profundere paratus eſt, qui nihil intelligit eſſe laudabilius, nihil præſtantius, quàm de Repub. bene mereri? Crede mihi, quamuis multa præclarè, multa diuinitus Plato dixerit, tamen in hac parte parum omnino, quid ſapientem deceat, perſpexiſſe uidetur: quòd eum putet, non niſi coactum ad Rempub. acceſſurum: & à Cicerone meritò repræhenditur: quòd nulla res iuſta rectè appellari poteſt, niſi uoluntaria. Sed obijcis, multa accidere poſſe, quæ Philoſophos deterreant, ne Reipub. curam ſuſcipiant. Præclaros uerò ac nobiles Philoſophos nobis inducis, qui terrore tanquam mulierculæ quatiantur. Sed detur hoc imperitiæ tuæ, qui non intelligas, terrorem in ſapientem cadere

dere non poſſe. Videamus exemplum quod à Cicerone ſumis ad ſententiam tuam probandam ex epiſtola quadam ad Lentulum. Id iubet (inquit ille) Plato, quem ego autorem uehementer ſequor, tantum contendere in Repub. quantum probare tuis ciuibus poßis: uim neq; parenti, neq; patriæ afferri oportere. Quaſi uerò dicamus nos, uim afferendam eſſe parenti, ac patriæ. nam quemadmodum expectare ſapiens non debet, ut à ciuibus ei ſupplicetur, quoties periclitantem patriam uiderit, ſed ſponte ſua periculo caput obiectare: ita ciues inuitos, ac recuſantes ſeruare non debet. Illud enim Horatianum habet aliquam ueri ſimilitudinem:

Inuitum qui ſeruat, idem facit occidenti.

ut in hac re, ſicut in reliquis omnibus, iuxta Peripateticorum ſententiam, neq; defectus, neq; exceſſus, ſed ipſa mediocritas, quam meritò Flaccus auream appellat, laudabilis eſſe uideatur. Hanc tu ſi complecti didiciſſes, nunquam profectò te cæca ac temeraria dominatrix animi Cupiditas ad tantam inſaniam cōpuliſſet, ut ipſum omnis eloquentiæ, ac ſcientiæ fontem, tanquam aper quiſpiam immiſſus, perturbare auderes.

QVid, quòd Ciceronem ſuis telis iugulare cōtendis? Quantæ demum hoc excellentiæ putandum eſt, ſiquidem à te præſtari poteſt? O` præclarum, & omnium literis, ac ſermone prædicandum facinus, unum extitiſſe poſt hominum memoriam Calcagninum, qui Ciceronem Romanæ linguæ principem aggreſſus, gladium ei de manibus, tanquam Herculi clauã, eximere, atq; illum tranſfodere conatus ſit. Verùm libet mihi cum Aenea Virgiliano, tanquam ex alto loco proclamare, V

Quò moriture ruis, maioraq; uiribus audes?

Sed

Sed tamen argumentationis tuæ uim, ac robur uideamus: ut omnes intelligant, te non aliter atq; apri ſeipſos, in oppoſita uenabula ruentes, infigere ſolent, dum nimis cupidè uenatores inuadunt, tua ſponte Ciceronianis armis eſſe confoſſum. Duobus in locis (inquis) affirmat Cicero, Præterire aliquid, maximum eſſe uitium in diuidendo: & in hoc primo de Officijs libro, & in Topicis. Sit ita: quid tum poſtea? At ipſemet Tullius in hoc, quod in Panætio ſummopere damnat, uitium incidit turpiſsimè. Magnum Ciceronis dedecus, ſi ita eſt. Sed quibus tu id rationibus approbas? Vtitur (ais) hoc loco huiuſmodi diuiſione: Sunt autem Priuata natura nulla, ſed aut ueteri occupatione, ut qui quondam in uacua uenerunt: aut uictoria, ut qui bello potiti ſunt: aut lege, aut pactione, conditione, ſorte. Quid (inquis) de eis dicemus, quæ edicto prætorio nobis addicta ſunt? nam edictum prætoris à lege diuerſum eſt: quid de ijs, quæ contractu nobis & pretio ita comparauimus, ut noſtri mancipij facta ſint? quid de ijs, quæ prædio noſtro alluuione fluminis accreuerũt? quid de ijs, quæ ſe nobis forte fortuna obtulerunt, ut theſauri inuentio, ut auium captura, quæ libero aëre uagãtur? Hæc tua eſt obiectio, quam mihi diligenter examinare ac perpendere certũ eſt, antequam defendo Ciceronem: nam apertè paulo pòſt oſtendam, hanc neq; diuiſionẽ eſſe, quam adducit hoc loco Cicero, neq; ſi eſſet diuiſio, quicquam eſſe prætermiſſum. Nam ſi hæc omnia, quæ tu dicis à Cicerone eſſe prætermiſſa, ſub illis ab eo prius poſitis generibus continentur, quis non arrogantiam tuam rideat, qui pedem (ut dici ſolet) in alienam meſſem ponas, et ea tractes, quæ nihil intelligis? qui Ciceronem ideo reprehendas, quòd uti uitioſa diuiſione noluerit? neſcis & à Dialecticis,

cis,

cis, & à Rhetoribus doceri, uitioſam eſſe diuiſionem, in qua poſito prius genere, poſtea generis partes ſeu formæ ſubijciuntur? Quid igitur primo dicis eſſe prætermiſſum? Bona quæ edicto prætorio nobis addicta ſunt. Quid ita? Quoniam(inquis)edictum Prætoris à lege diuerſum eſt. Ita'ne obſecro ius ciuile didiciſti? Vis ergo, ut tibi potius, quàm Imperatori Iuſtiniano credamus, quia ſcilicet in autores egregios cenſoriam uirgulam arripuiſti. Sed fortaſſe ipſum etiam Iuſtinianum damnabis, propterea quòd auſus ſit te inuito Prætorium edictum legis ſcriptæ formam, ſeu partem eſſe, dicere. Ego uerò iſtud os tuum uidere nimium uellem. Certè Iuſtinianus Inſtitutionum ſuarum libro primo, Legum eandem eſſe diuiſionem apud Latinos, quæ apud Græcos ſtatuit. Conſtat(inquit)ius noſtrum, quo utimur, aut ſcripto, aut ſine ſcripto: ut apud Græcos τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δ᾽ ἄγραφοι. Scriptum autē ius eſt, Lex, Plebiſcitum, Senatuſconſultum, Principum placita, Magiſtratuū edicta, Reſponſa prudentium. Atq; hæ quidem ſex iuris ſcripti formæ legis nomine continentur, quamuis per Antonomaſiam Lex ea propriè dicatur, quam Populus Romanus Senatorio magiſtratu interrogante, ueluti conſule uel cenſore conſtituebat. Sicuti cùm Poëtam dicimus, apud Græcos Homerus, apud nos Virgilius intelligitur. Hoc etiam ex ipſius Iuſtiniani uerbis facilè poteſt intelligi: qui quamuis primam iuris ſcripti formam Legem eſſe ſtatuiſſet, tamen non ita multo pòſt ita ſcribit: Quodcunq; ergo Imperator per epiſtolam conſtituit, uel cognoſcens decreuit, uel edicto præcepit, legē eſſe conſtat. Quòd niſi Lex aliquando generale uocabulum eſſet, aliquando ſpeciale, non poſſet excuſari Iuſtinianus, quin uel formas iuris

confudiſſet, uel poſt genus ſpeciem in diuiſione collocaſſet: quod maximè conſtat eſſe uitioſum. Verùm Lex *interdum pro omni iure uel ſcripto, uel non ſcripto capitur, interdum pro ſcripto tantùm iure, interdum uerò ſolum pro conſtitutione populi* Senatorio*(ut diximus) magiſtratu interrogante.* Quod *ita eſſe multis exẽplis manifeſtum fieri poteſt: nam* Legem *omne ius continere, declarat his uerbis* Cicero: *Cùm legem dico, nihil aliud intelligi uolo, quàm* Imperium, *ſine quo nec domus ulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominũ uniuerſum genus ſtare, nec rerum natura omnis, nec ipſe mundus poteſt.* Quin *etiam in* Verrem Cicero *Prætoriũ edictum legem annuam dicit eſſe.* Non *eſt igitur, ut tu uis,* Prætorium *edictum à lege diuerſum: cùm præſertim(ut præclarè docet* Cicero) *uerè dici poßit,* Magiſtratum *legem eſſe loquentem,* Legem *autem mutum eſſe magiſtratum.* Quin *potius(ut ait* Iuſtinianus) Prætorum *quoq; edicta non modicam obtinent iuris autoritatẽ.* Hoc *etiam(inquit)* Ius *honorarium ſolemus appellare, quòd qui honores gerunt, id eſt, magiſtratus, autoritatem huic iuri dederunt.* Itaq; *quæcunq; edicto* Prætorio *nobis addicta ſunt, ea per legem priuata fiunt: quæ uerò contractu, & pretio ita comparauimus, ut noſtri mancipij ſint, ea per pactionem nobis acquiruntur: quod uel puero perſpicuum eſt.* Præterea *quæ prædio noſtro fluminis alluuione ſunt adiuncta, noſtra non eſſent, niſi legibus ita ſtatutum eſſet: quamobrẽ hæc etiam ad legem referuntur.* Quæ *ſe nobis ſorte fortuna obtulerunt, ut theſauri inuentio, ut auium captura, quæ libero aëre uagantur: quis non uidet hæc ſorte nobis euenire, uel cõditione aliqua, ut ſi ſtudio, & induſtria uenati fuerimus?* Vides *igitur ſub generibus illis à* Cicerone *poſitis*

in

in hac,quam tu diuiſionem appellas,omnia contineri,quæ tu obijcis eſſe præterita. Q*uæ cùm ita ſint,omnino neceſſe eſt,ut te uel imperitiſſimum,uel glorioſiſſimum exiſtimemus.* Imperitiſsimũ,*ſi hæc tam aperta & manifeſta non uides,quæ uel cæcis(ut dici ſolet)appareant.* Glorioſiſſimum,*ſi intelligis, & tamen contradicendi ſtudio uis impugnare : ut innoteſcere poßit omnibus,* Calcagninum *cum* Cicerone*, tanquam Scarabæum cum aquila certamẽ ſuſcepiſſe.* Nunc aggrediar id oſtendere,*quod initio pollicitus ſum,hanc uidelicet non eſſe* Diuiſionem*, quam inducit hoc loco Cicero : ſed quandam potius cum enumeratione* Partitionem*, ſeu* Diſtributionem *: atq; ideo non eſſe uitioſum,etiam ſiquid in ea præteritũ eſſet.* Nam Diuiſio*(ut* Boëthius *docet)quæ uerè ac propriè dicitur, ea eſt,qua uel genus propoſitum in formas diducitur,uel totum in membra diſcerpitur, uel uerbum ambiguum per ſuas ſignificationes exprimitur.* Hoc autem loco,*neq; genus ullum eſt propoſitũ quod diuidatur, neq; totum,neq; uerbum ambiguum:nulla eſt igitur diuiſio. Cùm enim ita proponit Cicero, Sunt autem* Priuata *natura nulla : declarat,omnia naturaliter eſſe cõmunia.* Itaq; *nullum ſtatuit priuatorum genus quod diuidat:ſed aliquos enumerat modos,quibus ea quæ prius cõmunia fuerant, poſtea priuata facta ſunt : quo in genere nullum eſt uitium, aliqua præterire : quod ipſe Cicero ſic in* Topicis *docet:* Partitione *autem ſic utendum, nullam ut partem relinquas:ut ſi partiri uelis* Tutelas*, inſcienter facias,ſi ullam prætermittas:at ſi Stipulationum aut* Iudiciorum *formulas partiare, non eſt uitioſum in re infinita prætermittere aliquid : quod idem in* Diuiſione *uitioſum eſt.* Formarum *enim certus eſt numerus,quæ cuiq; generi ſubijciantur;*

tur: Partium diſtributio ſæpe eſt infinitior, tanquam riuorum à fonte deductio. Itaq; in Oratorijs artibus quæſtionis genere propoſito, quot eius formæ ſint, ſubiungitur abſolutè. At cùm de ornamentis uerborum ſententiarumq́; præcipitur, quæ uocantur σχήματα, non fit idem, res enim eſt infinitior: ut ex hoc quoq; intelligatur, quid uelimus inter Partitionem & Diuiſionem intereſſe. Hæc Cicero: Quibus intelligi facilè poteſt, plerunq; contingere, ut in partiendo nonnulla præterire non ſit uitioſum: quod idem non fit in Diuiſione, in qua nihil unquam ſine uitio præteriri poteſt. Sed fac iſtam, quam repræhendis, eſſe diuiſionem: quid tandem in ea prætermiſſum eſt? nam quæ tu uis eſſe præterita, declarauimus omnia ſub illis generibus à Cicerone numeratis contineri: neq; præterea quid dici, aut excogitari poßit, uideo: nihil eſt igitur prætermiſſum. Quare ſiue Diuiſio ſit, ut tu exiſtimas, ſiue non, ut ego affirmo, nihil eſt in hac parte uitioſum.

VI *ECce autem cùm Iniuſtitiæ duo genera Cicero ſtatuiſſet: unum eorum, qui iniuſtè impetum in quempiam faciunt, aut ira, aut aliqua perturbatione incitati: alterum eorũ, qui nec defendunt, nec obſiſtunt iniuriæ, ſi poſſunt: uelitq́; hos, qui propulſare nolunt iniuriam, tam eſſe in uitio, quàm ſi parentes, aut patriam deſerant. Inſurgis ab altera parte tu uehemens accuſator, damnasq́; Ciceronem nimiæ ſeueritatis, ac penè immanitatis, quòd hoc nimis Stoicè dictum eſſe uideatur, & quod inter paradoxa referri oporteat. Equidem nequeo ſatis mirari, quid hoc loco nimis Stoicè dictum exiſtimes: aut quid tibi uideatur eſſe Paradoxon. An fortaſſe, quia Stoici paria uolebant eſſe peccata, Ciceronẽ putas eorum opinionem ſecutum, hoc dixiſſe? Credo te ita cogitaſſe. Sed dili-*

gentius, quæſo, Ciceronis uerba conſydera. uidebis enim te longe tua opinione falli. Non enim ait Cicero, *tanto eſſe in uitio, qui non defendit, nec obſiſtit, ſi poteſt, iniuriæ, quanto ſi parentes, aut amicos, aut patriam deſerat. Sed ait, tam eſſe in uitio: hoc eſt, tam contra officium facere, & in uitium iniuſtitiæ cadere.* Nam cùm de Iniuſtitia *uerba faciat, non tantū eos qui inferunt, ſed eos etiam qui non propulſant iniuriam, iniuſtos eſſe oſtendit: & quemadmodum qui parentes, aut amicos, aut patriam deſerunt, iniuſti ſunt appellandi: ita etiam qui non propulſant, ſi poſſunt, iniuriam.* Vtri uerò *ſint iniuſtiores, nihil ad hoc tempus: ſatis eſt enim hoc loco demonſtraſſe, genus eſſe quoddam iniuſtitiæ, non propulſare, cùm poſſumus, iniuriam.* Itaq; *in eo membro,* Tam *eſt in uitio: uerbum illud,* Tam, *non quantitatem, ſed qualitatem potius, ac ſimilitudinem ſignificat.* Vt *ſiquis ita dixerit,* Qui *ſeruum interficit, tam eſt in crimine cædis, quàm ſi parentem interfeciſſet.* Vel *ſic:* Qui *clam* Denarium *ſurripit, tam eſt in furto, quàm ſi decies ſeſtertium ſurripuiſſet.* Hæc *quis non uidet eſſe uerißima, quamuis inter ſe plurimum peccata differant?* Tam *eſt furtum denarium clam ſurripere, quàm decies ſeſtertiū: ſed hoc longe maius.* Eodem *modo dicit* Cicero, *tam eſt* Iniuſtitia, Non *propulſare, ſiquis poteſt, iniuriam: quàm parentes, aut patriam deſerere: ſed nemo dubitat hanc eſſe maiorem.* Itaq; *non eſt, quòd hæc inter paradoxa referas, quæ planißima ſunt.* Quàm *uerò copioſè, quàm penè tragicè contra Ciceronis uerba fulminas?* Quid *ſi ſontem (inquis) defendam? ſi eum, qui alium prius iniuria prouocarit? ſi eum deniq;, cuius cauſa & mihi & meis diuturnas offenſas concitem? durum & plenum inclementiæ.* Ah *Calcagnine, ne quæſo tam*

acriter inſurgas, cùm præſertim nemo tibi has neceßitates imponat. Quis te ſontem iubet defendere? an non iniuſtitia ſit, ſi hoc facias? Quis iubet, ut eum defendas, qui prius aliũ iniuria prouocarit? Obſecro te, perpende prius Ciceronis uerba diligenter, & mande, & concoque, deinde ſiquid tibi nauſeam cõcitarit, tunc illud euomito. Iubet Cicero, ut reſiſtamus iniuriæ, non ut ſontes defendamus, aut eos qui priores iniuriam intulerint. Non eſt iniuria, ſontem punire: non eſt iniuria, uim ui repellere. Quare ceſſa bonis auibus in hac parte: neminem neque ſontem, neq; iniurioſum defende, non te accuſabit Cicero. At dicis, Nolim mihi & meis inimicitias comparare. Eſto igitur prudens, ut bonus ratiocinator officiorum eſſe poßis: nam ſi eiuſmodi ſunt inimicitiæ, ut eas non admodum pertimeſcas, tibi repellenda eſt iniuria, & ſubeundæ propter iuſtitiam inimicitiæ. Si uerò tales futuræ ſint, ut & tibi, & tuis detrimentum ſint allaturæ, ceſſa: non enim potes iniuriæ reſiſtere. Vult autem Cicero, te tantum ſolummodo contendere, quantum ſuſtinere commodè poßis. Quid ſi plures eodem tempore defendendi ſint? Accurre ad eum, qui tibi charior eſt, cui magis debes, ſi nõ potes omnibus eodem tempore ſubſidium ferre. Quid ſi conſtituto in periculo opitulari non poßim, niſi amicum uel neceſſariũ læſero? amicus ille tuus uel iuſtus, uel iniuſtus eſt: Si iuſtus, neminem per iniuriam offendet: ſin iniuſtus, nihil eius amicitiam curare debes: ſed innocentem, ſi potes, omni ratione ſubleuare. Crede mihi, nihil inuenies, quod Ciceronis ſententiam infirmare poßit, quam à natura ipſa, uel potius à recta ratione deduxit. Ecce autem iterum eloquio tonas. Quæ, malum, (inquis) hæc comparatio? quàm abſona? quàm ueritati

refract

refractaria? deinde monſtra quædam uerborum, & portenta fingis: Destituere ignotum, ac peregrinum, ac nihili hominem, & prodere parentes, amicos, patriam, à Cicerone par ſcelus exiſtimari. Vnde hoc (quæſo) datum ſumis? ubi eſt hæc Ciceronis ſententia? ubi comparatio? ubi loquitur Cicero de proditione patriæ, parentum, aut amicorum? Quæ, malum, eſt iſta peruerſitas tua? ut fingas à Cicerone dici, quæ non dicũtur, quò facilius eum impugnes? Adeóne mortales omnes negligentes eſſe putas, ut eorum oculos tuis nugis præſtringere, atq; eis tenebras offundere poßis? Dic, ubi pietatem in parentes, neceßitudinem inter amicos, charitatem in patriam, publico, ac latè nimis profuſo, humanæ ſocietatis uinculo Tullius adæquarit? ex hoc certè loco non potes hæc elicere: quoniam (ut initio docuimus) nulla eſt hìc quantitatis comparatio, ſed ſimilitudo quædam: neq; de magnitudine criminis, ſed de genere uitij diſputatur: ut oſtendat Cicero, non propulſare iniuriam, tam eſſe ſub iniuſtitia, quàm patriam deſerere. Sicuti meretricia conſuetudo, tam eſt ſub luxuria uel libidine, quàm adulterium, quàm inceſtum: quamuis nemo ſit, qui non intelligat, longe maius eſſe peccatum Adulterium, aut Inceſtum cõmittere, quàm coire cum meretricula. Qui quidem gradus etiam in uirtute reperiuntur: ut Amicum adiuuare, tam eſt ſub iuſtitia, quàm patriam defendere: ſed hæc tamen poſterior uirtus, longe præclarior. Iaces igitur cum tuis argumentis, qui uinculum humanæ ſocietatis à Cicerone, parentibus, & amicis, & patriæ putes adæquari.

SEd quæ hactenus à te ſunt impugnata, fuerunt eiuſmodi, ut in eis aliquid dicere uidereris: quod uerò nunc addis, omnino falſum eſt; itaq; tolerari nullo modo VII

poteſt. Equidem non miror, ſi multa quotidie finguntur ab ijs, qui nullum ſibi contradicturum ſperant, aut qui tabellis obſignatis, ſecum agi non poſſe intelligũt: cùm tu, quem ueriſimile eſt crediđiſſe, multos fore, qui contradicerent, ac Ciceronem defenderent: & qui præclarè intelligis, opera Ciceronis à ſtudioſis literarum in manibus continenter haberi: tamen audeas id fingere, quod nuſquam Cicero dixit, ac ne ſomniauit quidem. Sic enim ſeptimam diſquiſitionem tuam aggrederis: Cicero Liberalitatem cum Iuſtitia confundit. Vbi quæſo hoc, aut quibus uerbis efficit Cicero? Porrige obſecro manum, & digito locum demonſtra: non enim in Officijs Ciceronis, ubi hoc faciat inuenio: niſi fortè tu nouum aliquod exemplar habes, ubi confuſio illa liberalitatis ac iuſtitiæ lateat. In eis certè quæ mihi uidere contigit, nuſquam hanc confuſionem inueni. Tuum igitur fuit, locum apertè declarare: non poſtulare, ut tibi tanquam Xenocrati cuipiam iniurato credamus. At ego contrà uideo, diligenter à Cicerone uirtutes iſtas inter ſe diſtingui, ſeparatimq́; alteram ab altera tractari: ut non poßim non mediocriter admirari, te tam impudenter & apertè mentitũ. Sed præſtat ipſius Ciceronis uerba recitare, ne me quiſquam fortaſſè putet, amore ductum, quo ſemper ab ineunte pueritia Ciceronem complexus ſum, aliquid fingere, quæ ſic habent: De tribus autem reliquis latißimè patet ea ratio, qua ſocietas hominum inter ipſos, & uitæ quaſi communitas cõtinetur, cuius partes duæ ſunt: Iuſtitia, in qua uirtutis ſplendor eſt maximus, ex qua uiri boni nominantur, & huic coniuncta Beneficentia, quam eandem uel Benignitatem, uel Liberalitatem appellare licet. Hic uides apertißimè diſtinctam à Liberalitate Iuſtitiam: atq;

ita

ita de Iuſtitia uerba facere incipit, ſeparatim à Liberalitate: Sed iuſtitiæ primũ munus eſt, ut ne cui quis noceat, niſi laceßitus iniuria: deinde, ut communibus utatur pro communibus, priuatis ut ſuis. Itaq; progreditur, & Iuſtitiæ munera pluribus uerbis explicat. Poſtea uerò, cùm iam ſatis multa uerba de Iuſtitia ſibi feciſſe uideretur, μετάβασιν, id eſt, tranſitionem addidit, ut à Iuſtitia Liberalitatem ſegregaret, quæ eſt eiuſmodi: De Iuſtitia ſatis dictum eſt: deinceps, ut erat propoſitum, de Beneficentia ac Liberalitate dicatur, qua quidem nihil eſt naturæ hominis accommodatius. Hæc certe Ciceronis uerba ſunt, quibus intelligi ſatis poteſt, uoluiſſe eum à Iuſtitia disiunctam eſſe Liberalitatem. Quæ cum ita ſint, omnino te mentitum eſſe fateare neceſſe eſt. Quid ergo Ciceronem impugnas? an fortaſſe quia iuſtitiæ coniunctam eſſe liberalitatem dixerit? At hoc ipſe tua ſponte fateris, cùm dicis, has duas uirtutes habere aliquam inter ſe uicinitatẽ, præſertim in ea parte, quæ in erogando conſtat: dat enim utraq; pro dignitate bene meriti. Sed quemadmodum hæ uirtutes differant, optimè declarat Ariſtoteles in libello de Virtutibus: Iuſtitia (inquit) eſt uirtus animi διανεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν, id eſt, quæ diſtribuit quod pro dignitate cuiq; conuenit. Liberalitas uerò eſt uirtus animi εὐδάπανος εἰς τὰ καλὰ, hoc eſt, quæ in rebus honeſtis facilè ſumptum facit. Propterea Iuſtitiæ munus eſſe uult, patrios mores ſeruare, legibus obtemperare, promiſſa & conuenta efficere. Liberalitatis uerò, facilem eſſe in erogando, quoties opus fuerit, & quoties honeſtas ipſa poſtulat: libenterq́; auxilium egenti ferre, neq; unde non licet aliquid accipere. Quæ ſiquis diligenter aduertat, intelliget profectò, magnopere cum ijs quæ de Iuſtitia &

Liberalitate tradit Cicero, conuenire. Quæ uerò tu citas ex Ariſtotele de duplici proportione, Geometrica, & Arithmetica, non uideo quid ad hunc locũ faciant. Vtrum autem id uerum ſit, quod tu aſſeris, Liberalitatẽ eſſe For*titudini propinquiorem, quàm iuſtitiæ, uiderint alij: ego certè, niſi firmiores attuleris rationes, à Cicerone noſtro non diſcedam: qui non fortitudini, ſed iuſtitiæ cõiunctam eſſe liberalitatem ſtatuit: neq; iniuria, cùm utraq; ad hominum ſocietatẽ, & uitæ quaſi communitatem pertineat.*

VIII *A*Tq; *hæc quidem, quæ de iuſtitia ac* Liberalitate *dicta ſunt à Cicerone, declarant id apertiſsimè, quod ab eo tu dicis eſſe prætermiſſum: nempe quam ob cauſam fiat, ut quanquam omnis uirtus nos ad ſe alliciat, faciatq;, ut eos diligamus, in quibus ipſa ineſſe uideatur: tamen* Iu*ſtitia &* Liberalitas *id maximè efficiat. Superius enim copiosè declaratum eſt à Cicerone, duas has uirtutes latiſsimè patere: in ijsq́; ſocietatem hominum inter ipſos, & uitæ communitatem contineri: atq; in iuſtitia uirtutis ſplendorem eſſe maximum, ex qua uiri boni nominantur: quia nemini nocent, quia naturam ducem ſequuntur, & communes utilitates in medium afferunt, & opera atq; facultatibus deuinciunt hominum inter homines ſocietatem: quia facilè cõdonant iniurias, nullis dolis, nullis fraudibus utuntur: & cùm nemini noceant omnibus prodeſſe ſtudent: præterea quia liberales homines plurimum eis tribuunt, à quibus plurimum diliguntur.* Hæ´ne *tibi paruæ uidẽtur eſſe cauſæ, quibus approbet Cicero* Iuſtitiam *&* Liberalitatem *nos ad ſe allicere, facereq́; ut eos diligamus, in quibus ipſæ ineſſe uideantur?* Equidem *non uideo, quid ab* Ariſtotele *copioſius, aut melius dicatur. Quin potius idem dicere uidetur Cicero quod Ariſtoteles,*

les, & longè clarius atque ornatius. Non enim Cicero, quod tu fortaſſe ſomnias, ad ipſum qui habet has uirtutes, ſed ad uitæ communitatem pertinere docet: quod idem etiam Ariſtoteles facit, cùm Iuſtitiam & Liberalitatem ſcribit aliorum gratia & commodo exerceri: atq; ideo ἀλλοτρίας ἀρετὰς, id eſt, alienas uirtutes à ueteribus appellatas, quòd publicæ utilitatis gratia potius, quàm priuatæ ſint inuentæ. Quid aliud, quæſo, tradit Cicero? non'ne hæc eadem longè politius, & elegantius? Sit enim grauiſsimus autor (ut eſt) Ariſtoteles, tamen in eo quod eſt oratoris proprium, aptè, diſtinctè, ornatè dicere longiſsimo Ciceroni eſt interuallo proximus: neq; uideo quid fœcundius, atq; uberius hoc opere Ciceronis inueniri poſsit: quod ſcilicet ex Ariſtotelis lectione putas tu locupletius ac perfectius fieri potuiſſe. Quid ſi noluit Ariſtotelem imitari Cicero? Quid ſi longe melius de Officijs præcepta tradidit, quàm Ariſtoteles? tamen ne tam obſtinatè dabis operam, ut eum ſine ulla cauſa, aut ratione uituperes? dicam enim, pace tanti Philoſophi, Pluris hoc ego unum de Officijs opus facio, quàm uniuerſa Ariſtotelis moralia. Non quòd Ariſtotelis ingenium non maiorem in modum admirer, cuius aſsidua lectione ſoleo mirificè delectari. Sed quòd hoc Ciceronis opus ad uitæ communis inſtitutionem longè aptius eſſe iudico, quàm ea quæ de moribus tradit Ariſtoteles. Sit enim Ariſtoteles Philoſophorum longe præſtantiſsimus, ſit naturæ diligentiſsimus indagator, fundat aureum flumen orationis, ut ait Cicero: ſit in approbandis rationibus acutiſsimus: tamen cùm eum à rerum naturalium contemplatione reuocaris, multis in rebus à cæteris autoribus ſuperatur. Quare ſi primum omnium Philoſophorum in naturalibus rebus inueſtigandis,

dis, & memoriæ prodendis Ariſtotelem affirmes: facilè id quidem tibi conceſſero. Quòd ſi eandem in moribus, ac in reliquis diſciplinis illi præſtantiam attribuas: neminem (ut opinor) paulò doctiorē inuenies, qui tibi uelit aſſentiri. Non eſt igitur quod Ciceronem accuſes, ſi cùm de officijs præcepta traderet, Ariſtotelem in manibus habere noluerit: cùm uel fortaſſe Panætium pluris in hac parte fecerit, uel aliter quàm Ariſtoteles, hæc quæ ſpectant ad mores, tractare uoluerit: cùm præſertim initio Stoicos ſe uelle ſequi propoſuerit, & iudicio arbitrioq́; ſuo, quantū quoq́; modo uideretur è fontibus illorum haurire.

IX *Comparat Cicero res urbanas cum bellicis, multasq́; res urbanas extitiſſe maiores clarioresq́; quàm bellicas affirmat: atq; hoc approbare uolens, Solonis ac Themiſtoclis exemplum in medium profert. Solon enim Athenis Areopagitarum ſapientiſſimum concilium conſtituit: Themiſtocles uerò clariſſimam in Salamine pro patria pugnans cōtra Perſas uictoriam reportauit. Non minus præclarum (inquit Cicero) Solonis factum, quàm Themiſtoclis iudicandum eſt: hoc enim ſemel profuit, illud ſemper proderit ciuitati, illo conſilio leges Athenienſium & maiorum inſtituta ſeruantur. Et Themiſtocles quidem nihil dixit, in quo ipſe Areopagum adiuuerit: at ille uerè à ſe adiutum Themiſtoclem: eſt enim bellum geſtum conſilio Senatus eius, qui à Solone erat conſtitutus. Hic tu Ciceronem impugnas, atq; obijcis interpretatum à Themiſtocle oraculum, cùm oſtendit ſuis ciuibus, quæ forent lignea mœnia: quum perſuaſit, ut ſe nauibus tuerentur: perinde quaſi forēt hæc ciuitati profutura, niſi Areopagus ea ſuo iudicio comprobaſſet. Quòd uerò Themiſtoclis conſilium ac prudentiam in bello gerendo, fortitudinem*

dinem

dinem & induſtriam in agendo uerbis amplificas: nihil aliud agere uideris, niſi ut credamus, magnum Imperatorem & egregium bellatorem fuiſſe Themiſtoclem: quam ei gloriam & laudem, etiam ſine tuis uerbis, facilè concedimus. Sed hoc tempore non id agitur, quàm magnus Imperator Themiſtocles fuerit: ſed uter magis Reipub. profuerit, ipſe'ne, an Solon. Quòd ſi Leges (ut eſt Pindari ſententia) Deorum hominumq; reginæ ſunt: uel (ut docet Cicero) ſi Lex eſt uinculum ciuitatis, libertatis fundamentum, fons æquitatis: & quemadmodum corpora noſtra ſine mente, ita ciuitas, ſine legibus nihil commodè, nihil ſapienter, nihil utiliter efficere poteſt: profectò qui leges optimas conſtituit, quibus adminiſtretur rectè Reſpub. is omnium maximè ciuitati prodeſt. Quid enim ſine legibus & cōſilio fortitudo prodeſt, aut bellica prudentia? Geſsit bellum cum Xerxe Themiſtocles, & quidem nobiliſsimum, quo patriam à Perſarum regio dominatu liberauit: ſed nunquam id geſsiſſet, niſi Areopagi conſilio decretum eſſet, quem Senatū antea Solon conſtituerat. Tam igitur Reipub. profuit, qui autor rei gerendæ fuit, quàm qui geſsit: niſi enim ille ſtatuiſſet, hic nunquam geſsiſſet. Sed extollis eloquentiæ tuæ uires, & ais te poſſe togæ, belliq; conſilia comparare, ciuiles caſtrenſesq; labores conferre, eaq; paſsis eloquentiæ uelis exaggerare. Sit ita ſanè: eſto diſertus, & eloquēs, id quod ego de te nunquam audiui: ſed quid hoc loco tibi prodeſt eloquentia? num ut declamantium more res bellicas extollas, urbanas deprimas? Hæc quidem eſſet puerilis exercitatio, quo genere ſolent apud me nobiliſsimi pueri Mediolanenſes ferè quotidie uti: poſſet hoc idem Marcus Fannianus diſcipulus meus, qui non ita pridem maxima

cum

cum hominum admiratione publicè de loco ſuperiore in maximo conuentu Græcarum literarum cognitionem improbauit: nec minori facundia paucis pòſt diebus eandem eruditionem diuinis propè laudibus exornauit, cùm nondum duodecimum annum attigiſſet. Poſſet hoc idem T. Tonſus, Franciſcus Boßius, Baptiſta Cuſanus, *nonnulliq; alij eximia ſpe, ſummæq; uirtutis adoleſcentes, quos ego ſumma cum uoluptate declamitare doceo. Sed hæc nõ eius ſunt, qui* Ciceronis *impugnandi perſonam ſuſceperit.* Verùm *quia negare nemo poteſt, quin tantum* Athenienſibus Solon, *aut etiam fortaſſe magis quàm* Themiſtocles *profuerit: non hic diutius immorabor, ipſius* Ciceronis *uerba perpẽdenda ſunt.* Nam *cùm ait* Cicero, *nihil* Themiſtoclem *dixiſſe, in quo ipſe* Areopagum *adiuuerit: non hoc dicit, nullam unquam utilẽ in* Senatu *dictam à* Themiſtocle *ſententiam: hoc enim non eſſet ueriſimile, cùm uirum prudentẽ fuiſſe* Themiſtoclem *acceperimus: quippe qui oraculum interpretatus ſit, quod iubebat, ut ſe ligneis mœnibus* Athenienſes *tutarentur:* Sed *nullam legem, nullum inſtitutum, nullum* Senatuſcõſultum, *nullum ordinem à* Themiſtocle *fuiſſe conſtitutum: nihil quod ad* Reipub. *adminiſtrationẽ, & ad res urbanas pertineret: nihil quo leges* Athenienſiũ, *quo maiorum inſtituta ſeruarentur: nihil deniq; quo* Senatus *melior, aut* Areopagus *excellentior fieret, ab eo dictum.* Hæc *ſunt, quæ* Cicero *non minus egregia, quàm bellicas uirtutes eſſe cenſet: additq; præclaram eam ſententiam, quæ certe eſt ueriſsima:* Parua *eſſe foris arma, niſi ſit conſilium domi.* Proinde *ſi uera fateri uoluerimus, dicemus, utranq; uirtutem, & bellicam, & urbanam æquè* Reipub. *cõducere.* Non *enim uideo, quid rei militaris ſcientia proſit, quum*

nullis

nullis inſtitutis, aut legibus, nulloq; ſapientum hominum conſilio ciuitas gubernatur. Nec rurſus, urgentibus ex omni parte bellis, & hoſtibus, grauiſſima Senatus autoritas quicquam proderit, niſi rei militaris periti duces & ſtrenuiſſimi Imperatores adfuerint: —alterius ſic
Altera poſcit opem res, & coniurat amicè.

AGe uerò quid decimo loco uocas in diſquiſitionem? X
Ego quidem certè non uideo, quid ſit illud, de quo dubites, cùm nulla Ciceronis uerba proferas, nullum notes locum. Prudentia (inquis) apud Ariſtotelem inter uirtutes architectonicæ locum obtinet, utpote quæ cæteris imperet, & reliquas moderetur. Memini, locũ eſſe apud Ariſtotelem magnorum moralium libro primo, circa finem, ubi docet, Virtutes omnes ſub actionem cadere, quarum Prudentia tanquam architectus quidam ſit: quoniam ut ipſa præſcripſerit, ita uirtutes, & quæ ſunt ex uirtutibus, agunt. Sed quid hæc ad propoſitum? an quia non idem Cicero dicit, iccirco putas eſſe cõdemnandum? Ergo tu (ſi Dijs placet) obijcies Ciceroni, quòd Ariſtotelis interpres eſſe noluerit? Quod ſi in hac parte diſſentirent inter ſe hi autores, fortaſſe poſſes aliquid contra dicere, ut Ariſtotelis ſententiam confirmares. Sed cùm ita conueniant, ut penè eadẽ dicere uideantur, quid eſt cur contra Ciceronem hiſcere audeas? Diuidit Ariſtoteles Ethicorum primo uirtutes in duas formas, & alias διανοητικὰς *eſſe dicit, alias* ἠθικὰς*: uel ſi Latinè loqui malumus, alias in agitatione mentis eſſe conſtitutas, alias in moribus. In agitatione mentis Prudentiam ſtatuit, in moribus Liberalitatẽ, Temperantiam, reliquasq; eiuſmodi. Quid aliud efficit Cicero, cùm ita proponit: Ordo autem & conſtan-*

tia,

tia, & moderatio, & ea quæ ſunt his ſimilia, uerſantur in eo genere, ad quod adhibenda eſt actio quædam, non ſolùm mentis agitatio. Hic ſenſus idem eſt, qui apud Ariſtotelem: quamuis uerba ſint diuerſa. Præterea uult Ariſtoteles Ethicorum ſexto, Prudentis hominis eſſe, poſſe rectè conſilium capere de rebus honeſtis & utilibus ad bene uiuendum: Prudentiamq́; habitum eſſe, quo cum recta ratione Verum inueſtigantes, in rebus humanis aliquid agimus. Quid Cicero cùm de Prudentia loquitur? Omnis (inquit) cogitatio, motusq́; animi, aut in conſilijs capiendis de rebus honeſtis, & pertinentibus ad bene beateq́; uiuendum, aut in ſtudijs ſcientiæ cognitionisq́; uerſabitur. Quid poterat ſimilius dicere Cicero, ſi Ariſtotelis interpres eſſe uoluiſſet? Sed Socratē (inquis) Ariſtoteles repræhendit, quòd Prudentiæ nomine uirtutes omnes compræhenderit. Quid hoc autem ad Ciceronem? An fortaſſe tu ideo repræhendendum eſſe putas Ciceronem, quòd ipſe Socratem, quēadmodum Ariſtoteles, non repræhenderit? Crede mihi, ueriſsimum illud eſſe, quod ait Cicero, Male inſtitutam rationē exitum reperire non poſſe. Quid enim ais bone uir? cuius rei Ciceronem accuſas hoc loco? dic apertè. At nihil eſt. Quid ergo uocas in diſquiſitionem? Nihil. Quid igitur? quid tibi uis? Neſcio hercle, (inquis) niſi ut multos locos contra Ciceronē annotaſſe uidear. Plato in legibus Prudentiam oculum, Iuſtitiam pulchritudinem, Temperantiam ſanitatem, Fortitudinem manum, animi uirtute inſtituti eleganter nuncupabat. Euge uir doctiſsime, ſapiēter, doctè, lepidè, lautè, nihil ſuprà. Cur enim tibi hoc non gratificer, cùm præſertim tanquam Thraſo quidam, nihil aliud quàm gloriam ambire uidearis? Quorſum enim hoc loco citas

& laud

& laudas eam Platonis ſententiam, niſi ut te Platonis fuiſſe ſtudioſum oſtentes? Quid eſt quod te tranſuerſum ab inſtituto trahit? Dic tandem Poſthume de tribus capellis. Hoc age amabo: non meminiſti te prouinciam impugnandi Ciceronis ſuſcepiſſe? Quid ergo attinet Platonem laudare? Profer prius Ciceronis erratum: deinde uagare quantum libet. Quid nobis ad reſpondendum in iſta diſquiſitione dediſti, bone accuſator? Nihil, (ais) cùm nihil impugnem. Atqui mirabar quidem, cùm nihil uiderem. Detur igitur hoc imprudentiæ tuæ, quòd ſine cauſa, & imprudenter, ad prudentiæ repræhenſionem ueneris, reliqua uideamus.

DVplex iocandi genus ait eſſe Cicero: unum illiberale, petulans, flagitioſum, obſcœnum: alterum elegans, urbanum, ingenioſum, facetum: quo genere non modò Plautus noſter, & Atticorum antiqua Comœdia, ſed etiam Philoſophorum Socratici libri referti ſunt. Tu uerò contra Ciceronem Horatij carmina de Plautinis iocis ac ſalibus obijcis: placet tibi tamen magis Ciceronis ſententia. Hoc certè mihi uidetur monſtri ſimile, ut in eo quod approbes, Ciceronem uituperes. Nam ſi tibi placet Ciceronis ſentẽtia, cur in diſquiſitionem hunc locum uocas? cur inter Ciceronianos errores hunc connumeras? Omnino uerũ eſt quod paulò antè diximus, te nihil aliud ſpectaſſe, niſi ut multos locos in Ciceronem annotaſſe uidearis. Mihi uerò ſatis eſt, ut quantum facultas mea fert, diuinum Oratorem ab inſulſis tuis criminationibus liberem. Itaq; cùm nihil hoc loco repræhẽdas, otioſo & quieto animo tecum agam, ut uehementius inſurgere poſtea poſſim, cùm opus eſſe uidebitur. Age ergo bone uir, narra mihi obſecro cauſam, qua inductus hunc locum annota- XI

ris. Vt oſtenderem(inquis)Horatium à Cicerone diſſentire. Eſto: ſed utram tandem ſententiam probás? Horatij'ne, an Ciceronis? Ego uerò (inquis) longe meliorem Ciceronis ſententiam eſſe iudico. Cur ergo hunc locum contra Ciceronem annotandum eſſe cenſes? Cur non potius aliud opus in Horatiũ conſcribis? Accuſandus eſt Horatius in hac parte, non Cicero: cùm præſertim illuſtrium autorum teſtimonio ſummam in iocis ac facetijs laudem Plautus ſit conſecutus: quam ipſemet Poëta ſuis carminibus apud poſteros teſtatum eſſe uoluit: nam (ut ſcribit A. Gellius) hoc epigramma Plauti à M. Varrone poſitum eſt in libro de Poëtis primo:

Poſtquam eſt morte captus Plautus,
Comœdia luget, ſcena eſt deſerta:
Deinde riſus, ludus, iocuſq́;, & numeri
Innumeri ſimul omnes collachrymant.

Sed illud Varronis iudicium, uiri acutiſſimi, & omnium Latinorum doctiſſimi, plurimi faciendum eſt, qui in cenſura Comœdiarũ, quaſcunq; iocis & facetijs refertas eſſe uidebat, etiam ſi alterius eſſent inſcriptæ nomine, tamen eas Plauto adiudicabat. Nec prætermittẽdum illud Epij Stolonis elogium, quod à Quintiliano refertur: Muſas ipſas, ſi Latinè loqui uoluiſſent, Plautino ſermone fuiſſe locuturas. Vt non dubium ſit, quin Horatius aliqua maleuolentia uel inuidia ductus, de iocis Plautinis parum candidè iudicarit.

XII *Simile huic eſt etiam quod ſequitur, uel multò etiam ineptius: nihil eſt enim in quo Ciceronem repræhendas, & tamen locorum numerum auges. Pulchrè (inquis) Ariſtoteles in Ethicis, & Plutarchus in commentario de Virtute morali oſtendunt, inter Continentem & Incontinent*

tinentem, Temperantem, Intemperantemq́; quid differat. Deinde Ariſtotelis & Plutarchi ſententiam exponis: Continens cum affectibus colluctatur, & uincit: Incontinens reluctatur quidem, ſed uictus dolet. Contrà Temperans nullam habet luctam, ſed pacatis affectibus utitur: Intemperans uerò ſine lucta manus dat affectibus. Hæc ſanè præclarè dicuntur ab Ariſtotele, & Plutarcho: ſed quid ad hunc Ciceronis locum? aut quid ad officiorum præcepta, quæ tradit Cicero? Me certè iamdudum ſuppudet, his tam leuibus obiectionibus tuis diutius immorari: nec uideo quid reſpondeam tam ineptis accuſationibus: hæc eſt enim (ut opinor) tua concluſio: Cicero non declarauit eo modo quo Ariſtoteles & Plutarchus, quid inter continentem & incontinentem intereſſet: & quid inter temperantem & intemperantem: ergo peccauit. Papæ, quàm acutè concluſum, quàm argutè, quàm ingenioſe: omnino Chryſippeum hoc tuum eſt argumentum, aut ſiquid ualidius dici poteſt: hoc uerò Zenonis Achillem ſuperat: digna res, propter quam damnetur oratorum Deus, quòd noluerit idem dicere, quod Ariſtoteles: aut quòd non prouiderit, quid multis annis poſtea dicturus eſſet Plutarchus. Sed dic mihi, quid prodeſt ad officia conſeruanda, ſcire iſtam differẽtiam? Vel ſi proſit etiam, cur cenſes damnandum Ciceronem, quòd noluerit eadem dicere, quæ antea dixerat Ariſtoteles? Quid ſi longè utiliora Cicero dicit in hac parte, quàm Ariſtoteles? Eadem ego ratione poſſem Ariſtotelem & Plutarchum damnare, quòd multa non dixerint, quæ diuinitus à Cicerone tractantur: ut ſi dicam, non eſſe uſum Ariſtotelem ea pulcherrima diſtributione, qua Tullius utitur, cùm de quarta honeſtatis parte uerba facit: In omni (inquit) actione

ſuſcipienda, tria ſunt tenenda. Primum,ut appetitus rationi pareat, quo nihil eſt ad officia conſeruanda accommodatius. Deinde,ut animaduertatur, quanta illa res ſit, quam efficere uelimus: ut ne'ue maior,ne'ue minor cura & opera ſuſcipiatur,quàm cauſa poſtulet. Tertiũ eſt,ut caueamus, ut ea quæ pertinent ad liberalem ſpeciem & dignitatem moderanda ſint, Et paulò pòſt: Horum tamen trium præſtantiſsimum eſt, Appetitum obtemperare rationi. Hæc ſunt pulcherrima temperantiæ, ſeu moderationis præcepta,quæ nuſquam apud Ariſtotelem inuenies hoc modo diſtributa: quæ longe præſtantiora ſunt, atq; utiliora,quàm ſtatuere,quid temperans atq; intemperans inter ſe differant. Quis eſt enim tam rudis,aut rerũ ignarus,quin intelligat, Temperantiam & Continẽtiam uirtutes eſſe: Intemperantiam uerò, & Incontinentiam uitioſitates? Doce igitur me,qua ratione has fugiam, illas amplectar: & nihil ad officium conſeruandum in hac parte mihi deerit. Quod cùm efficiat Cicero, uides te aërem hoc loco uerberaſſe.

XIII *QVod uerò ſubiungis, uidetur aliquam potius habere uériſimilitudinẽ,apud eos præſertim,qui rem non acutè perpenderint: quòd à iucundo quoq; officium exquiri debere contendis. Sed tamen hoc etiam tuum argumentum molli (quod aiunt) brachio refellemus: neq; enim rectè repræhenditur à te Cicero, quòd ab honeſto atq; utili Iucundum non ſepararit: propterea quòd nunquam accidit,ut de iucundo ſolo ſit deliberatio: quod tibi homini plus ſatis audaci non uidetur: putas enim Iucundum ab honeſto atq; utili iure ſeparari poſſe. Ita dum nimis cupidè Ciceronem accuſas, ipſum etiam Ariſtotelem, quem unum ad impugnandum Ciceronẽ uideris elegiſſe,*

giſſe, damnas. Docet enim Ariſtoteles Iucundum cum utili atq; honeſto ita coniunctum, ut ſeparari non poßit. Cuius uerba ſi diligenter aduertiſſes, nunquam tam temerè Ciceronis diſtributionē improbaſſes. Cùm enim Ethicorum ſecundo docuiſſet, Tria eſſe, quæ in electionem cadant, Honeſtum, Vtile, Iucundum: rurſus è cōtrario tria, quæ fugienda ſint, Turpe, Inutile, Moleſtum: atq; in his omnibus uirum probum rectè ſe gerere, improbum uerò perperam: ſubiunxit, Voluptatem ijs omnibus, quæ in electionem cadant, adiunctam eſſe: ut quicquid honeſtum ſit, atque utile, id etiam iucundum eſſe uideatur. Quare cùm ab honeſto, atq; utili trahitur officium, tunc etiam à iucundo trahi uidetur: eo quòd rebus omnibus expetendis (ut uult Ariſtoteles) iucunditas adiungatur. Sed nequis me putet fingere, ipſius Ariſtotelis uerba recitabo:

Τριῶν γὰρ ὄντων τῶν εἰς τὰς αἱρέσεις καὶ τριῶν ὄντων τῶν εἰς τὰς φύγας, καλοῦ, συμφέροντος, ἡδέος, καὶ τριῶν τῶν ἐναντίων αἰσχροῦ, ἀσυμφόρου, λυπηροῦ, περὶ πάντα μὲν ταῦτα ὁ ἀγαθὸς κατορθωτικός ἐστιν, ὁ δὲ κακὸς ἁμαρτητικός. Μάλιστα δὲ περὶ τὴν ἡδονήν. κοινή τε γὰρ αὕτη τοῖς ζώοις, καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν αἵρεσιν παρακολουθεῖ. καὶ γὰρ τὸ καλὸν, καὶ τὸ συμφέρον ἡδὺ φαίνεται.

Hoc etiam tu per imprudentiam fateris: ut non mirum ſit, te in repræhendendo Cicerone cæcutire, cùm ea quæ tibi ante oculos propoſita ſunt, non uideas. Ais enim Ariſtotelem dicere, Virtutē eſſe facultatem agendi res optimas circa uoluptatem. quod quidem eſt uerißimum, niſi quòd tu uocabulo Voluptatis abuteris, quod apud Latinos in deteriorē partem ferè capi ſolet, ut inferius oſtendemus.

demus. Sed quæſo te, declara mihi, niſi moleſtum eſt, quæ ſint Res optimæ*:* Non'ne *uel honeſtæ, uel utiles?* Nihil *enim aliud expetendum eſſe uideo, niſi quod uel honeſtũ, uel utile ſit.* Ergo *uirtus agit res honeſtas & utiles cum uoluptate. quomodo igitur in exquirendo officio ſeparatur ab honeſtate atq; utilitate* Iucunditas*?* Sed Speuſippus *ait,* Voluptatem *congenitam eſſe nobis, atq; ob id maximè eſſe laborandum, ut eam moderemur.* Sit *ita ſanè.* Sed *quid opus erat* Speuſippum *in mediũ adducere? cùm hoc idem dicat lõgè grauior autor* Ariſtoteles*: cuius hæc uerba ſunt* Ethicorum *ſecũdo, ubi de uoluptate loquitur:*

Ἔτι δ' ἐκ νηπίου πᾶσιν ἡμῖν συντέθραπται, διὸ καὶ χαλεπὸν ἀποτρίψασθαι τοῦτο τὸ πάθος, ἐγκεχρωσμένον τῷ βίῳ.

Neq; *parua difficultas eſt in rebus agendis, bene'ne, an malè quis uel doleat, uel lætetur: & quemadmodum dicere ſolebat* Heraclitus, Longè *difficilius eſt uoluptati, quàm iracundiæ reſiſtere.* Sed *quatenus ſit expetẽda uel fugienda uoluptas, honeſtate atq; utilitate terminari debet: non enim quid fiat, ſed quid fieri debeat, & quid officio conueniat, exquirimus.* Nunquam *igitur de* Iucundo *ſolo conſultatio eſt, niſi fortè quis in* Ariſtippi *uel* Epicuri *caſtra ſe coniecerit, qui ſummum bonum in uoluptate conſtituebant.* Quamuis *clamet* Epicurus, Non *poſſe iucundè uiui, niſi cum uirtute uiuatur.* Huius *opinionem de ſummo bono, in fine tertij libri de* Officijs Cicero *damnat: ubi tu ais, in hanc* Iucundi *mentionem eum nolentem, aut aliud agentem incidiſſe.* Periude *quaſi non in principio ſtatim operis de* Iucunditate *meminerit, & eam utilitati coniunxerit.* Sed *tũ, quod pace tua dictum uelim, nimis negligenter atq; oſcitanter* Ciceronis *ope-*

ra le-

ra legis: atque ideo turpiter in mendacio depræhenderis, & putas ab eo prætermiſſum eſſe, quicquid tu non aduerteris. Quare cape libros de Officijs, atque diuiſionem illam de capiendo conſilio, diligentiſſime relege: uidebis apertiſſime de Iucunditate mentionem à Cicerone fieri, ſic enim ait: Triplex igitur eſt *(ut* Panætio *uidetur) conſilij capiendi deliberatio: nam honeſtum'ne factu ſit, an turpe dubitant, id quod in deliberationem cadit: in quo conſiderando ſæpe animi in contrarias ſententias diſtrahuntur. Tum autem aut anquirunt, aut conſultant ad uitæ commoditatem iucunditatemq́; , ad facultates rerum, atq; copias, ad opes, ad potentiam, quibus & ſe poſſint iuuare, & ſuos: conducat id nec'ne, de quo deliberant: quæ deliberatio omnis in rationem utilitatis cadit. Tertium dubitandi genus eſt, quum pugnare uidetur cum honeſto, id quod uidetur utile.* Hic *(ut opinor) iam aperte uides de commoditate uitæ atq; iucunditate Ciceronem meminiſſe, uoluiſſeq́; ab eo officium exquiri.* Itaq; *exempla ea, quæ tu in medium protuliſti:* Vtrum *iucundius, an agriculturam exercere, an uxorē ducere, an cœlibem uitam uiuere.* Sic *enim tu loqueris, (ut obiter de tuis elegantijs aliquid dicam) cùm* Latini *ſcriptores de duobus tantum, nunquam de pluribus* Vtrum *dicant. Sed utcunq; tu loquaris, nihil curo.* Deducuntur *(inquam) hæc exempla ad uitæ commoditatem iucunditatemq́;, quæ deliberatio (ut ait* Cicero *) in rationem utilitatis cadit.* Inſulſe *igitur admiraris diuiſionis membra Ciceronem non ampliaſſe, cùm nihil penitus ijs membris opus eſſe uideatur.* Nullam *enim omnino uir probus, aut officij ſui memor, iucunditatem quærit, niſi quæ uel ad honeſtatem, uel ad utilitatem pertineat*

XIIII DVplicem, ait Cicero, deſcriptionē eſſe Decori. Nam & generale quoddam (inquit) decorū intelligimus, quod in omni honeſtate uerſatur: & aliud huic ſubiectum, quod pertinet ad ſingulas partes honeſtatis. Hoc neq; tu negare potes, neq; negas, eſſe quoddam Decorum quod intelligitur in omni uirtute: rurſus alterum, quod ad ſingulos actus priuatos pertineat. Sed prius illud ais in natura abſconditum eſſe, & ratione magis quàm ſenſu dignoſci. Atq; hæc eo uultu dicis, quaſi ſint à ſententia Ciceronis aliena. Quorſum, obſecro, trahit te maledicendi cupiditas? An non hoc idem Cicero fatetur? aut quid aliud agit, cùm ita proponit? Qualis autem differentia ſit Honeſti, & Decori, facilius intelligi, quàm explanari poteſt. Et paulò poſt: Eſt enim quiddam id quod intelligitur in omni uirtute, quod deceat, quod cogitatione magis à uirtute poteſt, quàm re ſeparari. Quid igitur hoc loco repræhendis? an fortaſſe quia Cicero Decorum illud uniuerſalibus non comparauerit, quæ ſenſu percipi non poſſunt? quid opus eſt in hac parte collatione, cùm ipſum Decorum uniuerſale ſit? Sed hoc tu uides eſſe leuiſſimum. Priuatum uerò decorum tibi uidetur locis, temporibus, perſonis, alijsq; delectibus circunſcribendum eſſe: non quidem (inquis) more Poëtarum, apud quos turpes ſententiæ laudantur, quum ſunt turpibus perſonis attributæ, ſed ciuilis cuiuſdam modeſtiæ reſpectu. Atq; equidem etiam in hac parte nihil à Cicerone te uideo diſcrepare: niſi quòd non more Poëtarum (ut uidetur uelle Cicero) Decorum uis intelligi. Nam quod ais, Locis, temporibus, perſonis, alijsq; delectibus hoc decorū eſſe circunſcribendum: idem eſt, quod his uerbis ait Cicero: Hoc Decorum, quod elucet in uita, mouet approbationem eorum

quib

quibus cum uiuitur, ordine, & conſtantia, & moderatione dictorum omnium atq; factorum. Nam qui dictorum omnium atq; factorum ordinem & conſtantiam et moderationem ſeruat, is neque ad uirtutem hortabitur intempeſtiuè, neq; fortitudine utetur quum parum oportebit, uel leuis cauſa urgebit, neq; in conuiuio ſeueritatē adhibebit, neq; puer de iuſtitia inter ſenes diſputabit, quæ tu fortè putaſti Ciceronis uerbis non eſſe comprehenſa: quæ res omnino declarat, te uel non ſatis intelligere Ciceronem, uel eius opera negligentiſſimè legere. Quod autem dicis, non more Poëtarum Decorum eſſe conſyderandum quemadmodum Cicero exiſtimat: id uelim aliquibus argumentis à te probari. Neq; enim tu is es, cui tantam autoritatem præbeat omniū eruditorum cōſeſſus, ut quemadmodum Pythagoræ diſcipuli ſolebant, illud dicere ſufficiat, αὐτὸς ἔφα. Quis enim tu es? aut quod nobis tuæ maximæ ſapientiæ ſpecimen præbuiſti: ut magis tibi, quàm Ciceroni credamus? quamuis tu Ciceronis ſentētiam non intelligis, ut ſæpius ingenij tui tarditatem rideam, quàm ob audaciam, & prauitatem indigner. Non enim ait Cicero, More Poëtarum nos decorum ſequi debere: ſed ex eo decoro, quod Poëtæ ſequuntur, nos decorum illud intelligere poſſe: quod ita naturæ conſentaneum ſit, ut in eo moderatio & temperantia appareat cum ſpecie quadam liberali. Sed eſt differentia: quoniam Poëtæ, quid quenq; deceat, ex perſona iudicant: nobis autem perſonam impoſuit ipſa natura, magna cum excellentia, præſtantiáq; animantium reliquorū. Quocirca Poëtæ in magna uarietate perſonarum etiam uitioſis quid conueniat, & quid deceat uident: nobis autē cum à natura conſtantiæ, moderationis, temperantiæ, uerecundiæ partes datæ

ſint: cumq́; eadem natura doceat, non negligere quemadmodum nos aduerſus homines geramus: efficitur, ut utrunq; decori genus intelligamus. Neq; enim Poëtæ facilè ſcire poſſunt, quid quenq; deceat, niſi fuerint officiorum boni ratiocinatores, quod elegantiſsimè docet Horatius, his uerbis:

Qui didicit patriæ quid debeat, & quid amicis:
Quo ſit amore parẽs, quo frater amandus, & hoſpes:
Quod ſit conſcripti, quod iudicis officium: quæ
Partes in bellum miſsi ducis, ille profectò
Reddere perſonæ ſcit conuenientia cuiq;.

Sed exemplum illud de Mimo, quod in medium tu protuliſti, quid aliud explicat, niſi ut unuſquiſq; diligenter uideat, quid perſonæ ſuæ conſentaneum ſit? ut hoc loco mihi tuam imprudentiam non mediocriter admirari ueniat in mentem, qui Ciceronem ideo repræhẽdas, quoniam ex eo decoro, quod Poëtæ ſeruant, nos intelligere poſſe dixerit, quid nos deceat: & ipſe paulo pòſt Mimos nobis imitandos proponis. Neq; tamen exemplum tuum repræhendo, quoniam declarandæ rei propoſitæ ſatis cõgruit, ſed importunitatem tuam rideo, qui nullis inductus rationibus ea damnas, à quibus in exemplo proferẽdo non potes ipſe recedere. Quid enim eſt aliud hoc, quod tu dicis: Egregius Mimus animaduertere debet, quid ſuæ perſonæ conſentaneum ſit: nam ſi paruus Hectorem agat, tum illud Antiochenorum in eum quadrabit: Aſtyanacten uidemus, ubi reliquiſti Hectorem: niſi illud quod ait Cicero? Sed tum ſeruare illud Poëtas quod deceat dicimus, quum id, quod quaq; perſona dignum eſt, & fit, & dicitur: ut quemadmodum ait Horatius, ſi Achillis perſona fingatur, ſit

Impig

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Iura neget ſibi data, nihil non arroget armis,
Sit Medæa ferox inuictaq́;, flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io uaga, triſtis Oreſtes.

Neq; tantum in factis, ſed etiam in dictis hoc decorum ſeruare Poëtæ debent, ut unuſquiſque pro conditione ſua uerba faciat: nam, ut ait idem:

Intererit multum, Dauus'ne loquatur, an Heros:
Maturus'ne ſenex, an adhuc florente iuuenta
Feruidus, an matrona potens, an ſedula nutrix,
Mercator'ne uagus, cultor'ne uirentis agelli,
Colchus an Aſſyrius, Thebis nutritus, an Argis.

hoc eſt decorum illud, quod tu locis, temporibus, perſonis, alijsq́; delectibus dicis eſſe circunſcribendum: ad cuius ſimilitudinem nobis Cicero præcepit, ut uideamus, quid nos deceat, atq; illud diligentiſſimè ſeruemus, ut ordinem, & moderationem ſequamur: ut iuſtitiæ ac uerecundiæ partes amplectamur, in quo maximè perſpicitur uis decori. Sed iam ſatis (ut opinor) planum ac manifeſtum eſt, nihil eſſe quod hoc loco uituperes: ad alia tranſeamus.

Cicero multis in locis nihil eſſe tam conſentaneum naturæ, quàm Virtutem affirmat. Ariſtoteles uerò in ea animi parte, quæ ratione caret, uirtutem uerſari ſcribit. Præterea communis eſt (ais) Philoſophorum aſſertio, Virtutem non naturalem, ſed nec præter naturam eſſe. Quid ergo? uidetur erraſſe Cicero, quòd nihil tam conſentaneum eſſe naturæ, quàm uirtutem dixerit. Hic certè locus ſubtiliter, & copioſe tractari poteſt.. Sed nos, ut omnes intelligere poſſint, ἀμαθέστερον καὶ σοφώτερον (ut dici ſolet) agemus. Satis enim habemus hoc tempore, ſi Ciceronem à criminationibus tuis liberemus; quamuis hoc XV

loco te modeſtißimè geras: credo, quòd uideas nihil eſſe non præclarè dictum. Nam quos tumultus ſoles concitare, cùm quid ueriſimile contra Ciceronem nactus fueris? Itaq; nullo modo tam modeſtus eſſe potuiſſes, ſiquid eſſet, quod à te uituperari probabiliter poſſet. Qua enim in re diſſentit ab Ariſtotele Cicero? Affirmat (inquis) Ariſtoteles Virtutem non eſſe naturalem, propterea quòd ad eam acquirēdam longa opus eſt exercitatione: neq; quiſquam ita formatus fuit unquam à natura, ut ſine ſtudio & induſtria uirtute præditus eſſet. Quin ea quæ naturalia ſunt, immutari nullo modo poſſunt: ut ignis nunquam deorſum tendit, neque terra ſurſum. Sed homo ex improbo fit bonus: & contrà, malus ex probo: quare uirtus non erit naturalis: Cicero autē quicquid eſt ſimplex ſyncerumq;, id eſſe naturæ hominis aptißimum ſcribit. Quamobrem uidetur ab Ariſtotele diſcrepare. Mihi autem inter eos nulla uidetur omnino diſcrepantia. Neque enim ait Cicero naturalem eſſe uirtutem, quippe qui didicerat à Platone ſuo, quem libenter autorem ſequebatur, in Protagora, Virtutem neq; natura, neq; ſponte ſua mortalibus innaſci: ſed doctrina, atq; exercitatione percipi. Verùm ait eſſe naturæ conſentaneam: quod affirmat etiam Ariſtoteles, cùm oſtendit, Virtutem contra naturam non eſſe: ſed nos ita formatos à natura fuiſſe, ut eam conſequi poßimus. Eius hæc uerba ſunt Ethicorū ſecūdo:

οὔτ' ἄρα φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειουμένοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους.

Sed quoniam omnibus naturalis quædam cupiditas innata eſt, ut ad perfectionem tendant, & quæ bona ſunt appetant, ut initio ſtatim Ethicorum docet Ariſtoteles:

nihil

nihil autem ex omnibus rebus neq; perfectius, neque melius Virtute reperiatur: conſectariũ eſt, ut nihil tam conſentaneum naturæ ſit, quàm uirtus. Præterea nemini dubium eſt, quin homo rationem à natura ſortitus ſit, qua ſola differt à reliquis animantibus, & ſimilis Deo cenſetur. Virtus autem (ut eam in Rhetoricis definit Cicero) eſt animi habitus naturæ modo rationi conſentaneus. Quin etiam in Tuſculanis nihil aliud uirtutem eſſe uult, quàm rectam rationem. Vt id ueriſsimum eſſe uideatur, quod Seneca Philoſophus è Stoicorum Schola præſtantiſsimus ſcriptum reliquit: Omnibus hominibus naturam dediſſe fundamenta, ſemenq; uirtutum. Quod multis argumentis in principio huius operis de Officijs Cicero demonſtrat. Nam ſi nullum ad uirtutem homines haberent à natura præſidiũ, qua ratione poſſent eam adipiſci? neq; enim ſi naturæ contraria uirtus eſſet ex aliqua parte, ut tu uideris uelle, ulla ratione poſſent eam homines conſequi. Refugit enim natura, quæ cõtraria ſunt, neq; ea poteſt unquam admittere. Nam eodem in loco duo contraria nullo modo poſſunt eodem tempore conſiſtere. Quod autem ad ſententiam tuam confirmandam hæc uerba tanquam Platonis teſtimonium ex ipſius Gorgia citas:

Ὡς τὰ πολλὰ γὰρ ταῦτα, φασὶν, ἐναντία ἀλλήλοις ἐστὶν, ἥ τε φύσις καὶ ὁ νόμος.

mihi uideris parum omnino, uel nihil potius ea quæ legis conſyderare. An illud te præterit, in Dialogis Platonis uarias eſſe perſonas, quæ colloquantur? atque interdum nonnullos introduci, qui res abſurdas & inanes, aut uulgares affirment, ut eas poſtea Socrates, aut aliquis alius refellat? hac ratione poſſes affirmare iuſtitiam à Platone reprobari, quoniam apud eum ſecundo de Repub. li-

bro Glauco atq; eius frater Adimantus contra iuſtitiam multa diſputant. uidendum igitur cuius ſint ea uerba, quæ tu pro teſtimonio citas ex Platone: ſic enim facilè apparebit, an ea ſit Platonis ſententia. Nam cum apud eum in Gorgia (ſic enim Dialogus quidam eius inſcribitur) multa præclarè Socrates cum Gorgia Rhetore, atq; eius diſcipulo Polo diſputaſſet, amboſq; tandem dare manus, & ſe uictos fateri coëgiſſet, aderat iuuenis quidam, eloquentiæ ſtudijs deditus, Callides nomine, cui nullo modo quæ diuinitus à Socrate dicebantur, placere poterant: Itaque cœpit multis uerbis Socratem repræhendere, & Philoſophiæ ſtudium improbare: qua in oratione, cum multa abſurda atq; inania dixit, tum id etiam quod tu (ſi Dijs placet) pro Platonis teſtimonio nobis adducis, quòd ſcilicet Lex & natura ſint inter ſe contraria. Quæ cùm ita ſint, quis non te meritò rideat, & tanquam inſani hominis commentationes tuas aſpernetur, ac negligat, qui uirtutem naturæ contrariam eſſe cenſeas, idq; putes etiam à Platone cenſeri? Nam ſi præter naturam non eſt, ut tu paulò antè confeſſus es, quomodo naturæ poteſt eſſe contraria? Deinde quis neſcit, à Philoſophis doceri contrariorum eam eſſe naturam, ut aliud alterū expellat? Quòd ſi uirtus eſt naturæ contraria, ſequitur ut cùm homo uirtutem amplectitur, naturam amittat. qua re quid dici poteſt ineptius, aut abſurdius? Præterea neceſſe eſt (ut docet Ariſtoteles) contraria ſub eodem eſſe genere, & plurimum inter ſe differre, Virtus autem & Natura neque ſub eodem genere ſunt, neq; plurimū differunt. nam Virtus eſt qualitas, Natura uerò ſubſtantia. Deinde ratio, quæ naturam hominis informat, uirtutem ſemper appetit, & cum ea quaſi connexa eſt, & quaſi conglutinata.

Non

Non ſunt igitur uirtus & natura contraria. Sed quid in hac parte diutius immoror, quæ clariſsima eſt, & pluribus alijs argumentis intelligi poteſt? Nemo eſt enim tam tardi ingenij, tam mala mente, quin audito Virtutis nomine, non moueatur: & eos, in quibus maximam eſſe uirtutem intelligit, nō admiretur. Petas ab improbiſsimo quouis, & profligatiſsimo homine, an Virtutem diligat, an eam habere uelit, an uelit omnium optimus, & ſapientiſſimus eſſe? Non eſt dubium, quin eius rei ſe cupidiſsimum fateatur. Quin ſiquis improbum eum appellarit, maximè ſe læſum arbitrabitur, uoletq; digladiari, atq; armis probare, ſe uirum bonum eſſe. Tantus eſt innatus nobis, & à natura donatus Virtutis amor. Quod autem ſcribit Ariſtoteles in ea parte animi, quæ rationis expers eſt, Virtutem uerſari: id non eſt contra Ciceronis ſententiam: quin potius ita conuenit, ut nihil ſimilius eſſe poſsit. Cùm enim duplex ſit animorum uis, atq; naturæ una pars in appetitu poſita eſt, quæ eſt ὁρμὴ Græcè, quæ hominē huc atq; illuc rapit: altera in ratione, quæ docet et explanat, quid faciendum, fugiendumq́;. Ita fit, ut ratio præſit, appetitus obtemperet: uirtutis autē laus in eo maximè perſpicitur, cùm ita efficimus, ut appetitus rationi obediant, eamq́; neq; præcurrant propter temeritatē, nec propter pigritiam, aut ignauiam deſerant, ſintq́; tranquilli, atq; omni animi perturbatione careant. Quo fit, ut rectè dicat Ariſtoteles, Virtutem in ea parte animi uerſari, quæ caret ratione: quoniam ea rationi quodammodo ſemper repugnare uideatur. Et hoc eſt quod Diuus Paulus teſtatur, ſe habere aliam legem dominantem membris ſuis, & menti ſuæ repugnantem: quam nos legem intelligimus Appetitum eſſe: qui cùm uagatur longius, relinquit &

abijcit obedientiam, nec rationi paret, cui ſubiectus eſt lege naturæ. Quare contrahendi ſunt omnes appetitus, ſedandiq́;, nequid temerè ac fortuitu, inconſideratè, negligenterq́; agamus. ex quo ſine dubio uirtus omnis elucebit. Cùm autem ex animantibus omnibus unus homo rationem habeat à natura datam, qua contrahere poßit appetitus, neq; præſtantius quicquam efficere poßit: ſequitur, ut naturæ hominis (ut ait hoc loco Cicero) nihil ſit tam conſentaneũ, quàm uirtus. Natus eſt enim (*ut ait Ariſtoteles*) *homo ad intelligendum, & agendum: nihil autem ſine prudentia rectè poteſt intelligi, nec agi, ſine iuſtitia, fortitudine, & tẽperantia. Quare ita generatus eſt homo à natura, ut ad omnem uirtutẽ factus eſſe uideatur.*

XVI *TAmen à malitia non diſcedis, reuerterisq́; ad officij diuiſionem, qua ſecũdo loco* Tullius *utitur, atq; eam repræhendere audes, nulla inductus ratione, nullo exemplo, nulla autoritate. Cùm enim duplicem de officio quæſtionem eſſe dixiſſet, unam quæ pertinet ad finem bonorum, alteram quæ poſita eſt in præceptis, quibus in omnes partes uitæ uſus confirmari poßit, aliam etiam officij diuiſionem eſſe dixit: nam & medium quoddam officium* (*inquit*) *eſſe & perfectum.* Perfectum *officium,* Rectum *opinor uocemus, quod Græci* κατόρθωμα: *hoc autem* Commune *officium uocant, atq; ſic definiunt, ut* Rectum *quod ſit, id perfectum eſſe definiant.* Medium *autem officium id eſſe dicunt, quod cur factum ſit, ratio probabilis reddi poßit: hæc Cicero.* Sed *tu, neſcio quo ſupercilio, aut qua fronte, officium hoc, quod à* Cicerone Perfectum *dicitur, ais tibi longè imperfectiſsimum uideri: quippe qui longè aliter hunc locum interpreteris, quàm Cicero ſentiat: quæ ſola ferè tuæ temeritatis cauſa eſt.* Nam *quæcunq; tu*

non intelligis, in eis errorem eſſe putas. Quid enim, per Deum, in hac diuiſione reprehendis? aut cur hoc officiũ, quod Perfectum appellat Cicero, tibi longe uidetur imperfectiſſimum? quoniam hoc illud eſt (inquis) quod flecti nequit, quod neq; locorum, neq; temporum, neq; perſonarum rationem habere poteſt. Sed quis hoc tibi conceſſerit? aut quis perfectum officium ita definit? Hoc à Cicerone certè non habes, ſicuti neq; ea quæ ſequuntur. Sed hoc prius uideamus. Quid ais uir acutiſſime? quod officij genus nobis adducis, quod neq; locorum, neq; temporum, neq; perſonarum rationẽ habeat? quis unquam tale officium conſtituit? hoc'ne apud Philoſophos reperiſti? an, quod ueriſimilius eſt, ſomniaſti? Vnde, quæſo, dictum eſt Officium? non'ne ab eo, quod effici debeat? ſicuti καθῆκον apud Græcos, ab eo quòd conueniat? Quis eſt autem tam hebes, aut rudis, qui exiſtimet decere, aut conuenire in rebus agẽdis, neq; loca, neq; tempora, neq; perſonas conſyderare? Atqui omne officium in actu aliquo ſemper eſſe neceſſe eſt: nullus autem actus dici, aut excogitari poteſt, cui non ſit locus, tempus, & perſona aliqua coniuncta. Quare neceſſe eſt, ut hæc etiam adſint officio: quod quoniam ſemper agit cum ratione, fieri non poteſt, ut locum, tempus, & perſonam non conſyderet. Non erit igitur officium illud, quod neq; locorum, neq; temporum, neque perſonarum rationem habebit. At tu tam inſulſus es, ut id à Cicerone putes Perfectum officium appellari, quod officium eſſe nullo modo poteſt. Addis præterea rem abſurdiſſimam: nempe, Perfectum hoc officium in obſtinatis animis eſſe, qui à ſummo rigore nulla ratione deduci poſſint: ita ueluti Araneus quiſpiam ex te fingis, quod nuſquam apud autores inuenitur, neq; cuiquam erudito

probari poteſt. Verùm illud unum à te peto, utrum officium ſemper putes rationi conſentaneum, nec'ne? Si non, erit aliquod officium ſine ratione, uel rationi diſſentaneum: quod fieri nullo modo poteſt. Vt enim ſit aliquod officium ſine uirtute, quod alibi docuimus: nullum tamen erit unquam alienum à ratione: uel te autore, rationis expertes animantes officiorum præcepta docendæ ſunt. Si etiam: quomodo igitur aliquando rationi repugnabit officium? Hæc enim omnino ſunt inter ſe repugnantia, rationi conſentaneum eſſe officiũ, & à nulla ratione deduci poſſe: quam tu detrahendi ſtudio atque cupiditate cæcus, repugnantiam uidere non potuiſti. Itaq; ueluti delirus quiſpiam ſenex progrederis in incepta nugatoria criminatione: Hoc (inquis) Diogenes utebatur, hoc Timon ille μισάνθρωπος, hoc Stoici, qui alapam incutere, & parentẽ iugulare, par crimẽ putant. Credant hæc omnes eruditi ſine teſte Calcagnino, tanquam oracula quædam ex adyto: quoniam uir eſt tanta eruditione, atq; autoritate, ut quicquid dixerit, ſanctum eſſe debeat. Ergo Diogenes, Timon, Stoici perfecto utebãtur officio? Quis hoc affirmat, præter te? nam hercle, neq; ego, neq; quiſquam (ut arbitror) paulò doctior audebit affirmare. Vult enim Cicero Perfectum officium eſſe, quod rectum eſt: hoc eſt, ut ego interpretor, quod honeſtum eſt, & laudabile. Illi uerò quos tu perfecto officio dicis uſos fuiſſe, quot modis à recta uia deflexerũt? Quis Diogenis impudentiam, atq; adeo Cynicorum omnium turpitudinẽ honeſtam, aut rectam fuiſſe dicet? quos nihil pudebat in foro coram multitudine, ueluti ſues aut canes, cũ mulieribus coire? Quis Timonis immanitatem atq; impietatem laudabilem exiſtimet, qui omnes cõgreſſus hominum fugiebat, neq; ullam

omnino partem humanitatis amplectebatur? Quis rectè Stoicos ſenſiſſe putet, qui eadem pœna dignũ eſſe cenſebant, qui gallum gallinaceum, & qui parentem necaſſet? Non ergo iſti Perfecto ſunt uſi officio, quoniam plurima non rectè ſenſerunt. Cicero autem Perfectum officium id eſſe uult, quod eſt rectum. Quòd uerò Perfectũ officium in iudicijs idem eſſe cenſes, quod Summum ius, à noſtris, à Græcis ἀκριβοδίκαιον uocatur: non poſſum imperitiã tuam, & ingenij tarditatem non accuſare, qui neq; uerborum ſignificationes intelligas, neq; autorum ſententiam percipias. Summũ enim ius appellant Latini ſcriptores, cùm de uerbis iuris contenditur, neq; ſcriptoris uoluntas conſyderatur. uoces enim ac literæ legum quaſi ſumma ſuperficies eſt. Itaq; tunc ab æquitate maximè diſcedunt homines, cùm ſcriptis uerbis pertinaciter hærent, neq; cogitant, quid æquum & bonum poſtulet. Hanc Cicero malitioſam iuris interpretationem appellat, & inter iniuſtitiæ genera connumerat. eius hæc ſunt uerba: Exiſtunt etiam ſæpe iniuriæ calumnia quadam, & nimis callida, ſed malitioſa iuris interpretatione, ex quo illud, Summum ius ſumma iniuria, factum eſt iam tritũ ſermone prouerbium. hoc quidam iuriſconſulti Ius ſtrictum appellant, ut ſcribit Budæus: Ariſtoteles ἀκριβοδίκαιον uocat, quaſi ius exactius, duriusq́;, & qui illud æquitati præferunt, ab eodem ἀκριβοδίκαιοι dicuntur, quaſi præduri interpretes iuris, quaſiq́; deterioris iuris ſtudioſi, atque uſurpatores. Hinc Latini Summo iure agere dicunt, pro eo quod eſt, non ex æquo & bono, ſed tantùm uerbis & literis: quod ita eſſe declarat his uerbis Cicero pro Cecinna: Nam cæteri tum ad iſtam orationem decurrunt, cum ſe in cauſa putant habere æquum & bonum quod defendant. Si con-

trà uerbis & literis, & (ut dici ſolet) ſummo iure contenditur, ſolent eiuſmodi iniquitati boni & æqui nomen dignitatemq́; opponere. Vides quàm imperitè, & inſulsè tu Summum ius, & Perfectum officium, idem eſſe cenſueris: cùm hoc loco Cicero Summum ius, iniquitatem appellet. Niſi fortaſſe uis, iudicem tum maximè perfectum officium ſequi, & quod rectum atq; honeſtum eſt iudicare, cùm ab æquitate diſcedit, & uerba tantum legis conſyderat: quo quid abſurdius dici poteſt? Quin etiam illud maximè ridiculum eſt, quòd ais, ab hoc officio perfecto effici homines inclemẽtes, inexorabiles, & quales à Græcis ἀπάθεις *appellantur. Itaq; tua ſententia quod rectum eſt, atq; honeſtum, immanes homines, atq; efferatos reddit. Hominẽ acutum, & ualentem Dialecticum, qui harum rerum repugnantiam non uideas. Iam te autore, uites toxica ferrent, & ficus cicutam. Quid eſt enim tam recto contrarium, quàm implacabilitas & inclementia? quæ cùm adfuerit, omne perturbat officium, nec ullum æquitati relinquit locum, aut pietati. Quo fit, ut clementia tantopere laudetur à Cicerone, ut dicat, nihil ea laudabilius, nihil magno & præclaro uiro dignius: & in Cæſare laudando non dubitat præclariſſimis eius rebus geſtis, & uniuerſis uirtutibus reliquis clementiam anteponere. Quid igitur eſt? Nihil aliud certè, niſi quòd hæc officiorum genera diſtinguere non didiciſti. Neq; enim Perfectũ officium id eſſe dicitur, quod flecti neſcit, aut quod neq; locorum, neq; temporũ, neq; perſonarum rationem aut delectum habet: nullum enim officium eſt eiuſmodi, ut docuimus, nedum ſit perfectum. Verum id appellant Philoſophi Perfectum officium, quo rectè & perfectè omnia fiunt, quod ex omni parte honeſtatem attingit, quo in re-*

bus

bus omnibus id uidemus, quod rectum ſit, & cum laude coniunctum, idq; efficimus: differtq; à Medio officio: quoniam perfectum ſemper eſt cum uirtute atque honeſtate coniunctũ, atq; eiuſmodi, ut de eo dubitari nunquam poſſit, quin ſit rectum, & laudabile. atq; ideo cõmune etiam dicitur, quoniam ad omnẽ honeſtatem pertinet. Medium uerò potius in ſingulis actionibus perſpicitur, cũ ea facimus, quæ ratio nobis dictare uidetur. quod quamuis aliquando non rectum appareat, tamen cur factum ſit, ratio probabilis reddi poteſt. Ita fit, ut Rectum officiũ uel Perfectum in eis rebus ſit, quæ per ſe tantùm expetuntur, & ad finem bonorum pertinent: Medium autem ad inſtitutionem uitæ communis accommodetur. Hoc etiam declarat ipſum Græcum uocabulum κατόρθωμα, dictum à uerbo κατορθόω, quod apud Ariſtotelem, & Platonem ſemper ita accipitur, ut ſignificet cum uirtute aliquid, atq; excellenter efficere: apud Hiſtoricos proſperum ſucceſſum habere. Hinc etiam dicta eſt κατόρθωσις, quam rectam effectionem interpretatur Cicero, ſicuti κατόρθωμα rectũ factum, quòd omnes numeros uirtutis contineat, ut apud ipſum Ciceronem tertio de Finibus atteſtatur Cato. Meritò ergo Perfectum dicitur, quod uirtutum omnium cumulum abſoluerit. Quidam ex Græcis ita definiunt: κατόρθωμα ἐστι πρᾶξις ἀκόλουθος ὀρθῷ λόγῳ, ἢ νόμου πρόσταγμα. quæ definitio cum Ciceronis ſententia pulcherrimè conuenit: neq; enim aliud eſt Rectum officium, hoc eſt perfectum, quàm actio quædam, quæ rectam rationem ſequatur, & ea ſeruet, quæ legibus optimè ſunt inſtituta: quod proprium eſt ſapientis hominis officium. Atque ideo nonnunquam Ariſtoteles uirum bonum κατορθωτικὸν appellat: propterea quòd τὸ κατόρθωμα ſeruare didicerit. Nominatim autem

Ethicorum ſecundo, cùm tria dixiſſet eſſe, quæ expetantur, Honeſtum, Vtile, Iucundum: *atq; item tria, quæ fugienda ſint,* Turpe, Inutile, Moleſtum: *ſtatim hæc uerba ſubiunxit:* περὶ πάντα μὲν ταῦτα ὁ ἀγαθὸς κατορθωτικός ἐστιν ὁ δὲ κακὸς ἁμαρτητικός. *in his omnibus (inquit) uir bonus rectè agit, malus autem peccat. Cùm igitur planum ac manifeſtum ſit, officium perfectum commune eſſe ad omnem honeſtam actionem, quid in mentẽ tibi uenit, ut illud in tantas anguſtias, & Stoicorum dumeta compelleres? armareſq́; non tantùm ſeueritate, ſed etiam rigore, atq; immanitate quadam, à qua nulla ratione deduceretur?* Equidem *ſpero fore, ut ſiquando in manus hominum hæc mea defenſio uenerit, omnes boni & eruditi uiri ſtultitiam tuam, atq; audaciam uehementer improbent: temerarij uerò, ac tui ſimiles, non ita facilè probatos autores repræhendere audeant.*

XVII *NAm quòd ſequenti capite Ciceronem accuſas, quoniam ubi de* Prudentia, *ac* Sapientia *agendum proponit, utranq; uidetur ita commiſcere, ut non facilè intelligas, quid* Prudentia *à* Sapientia *differat, quod'ue ſit utriuſque munus: non dubito, quin omnes agnoſcant, te* Latinam *linguam nunquam didiciſſe, qui neſcias, apud* Latinos *ſcriptores* Sapientiæ *nomine* Philoſophandi *rationem omnẽ contineri, uel quæ de uita & moribus traditur, uel de natura & rebus occultis, uel de diſſerendo, & quid uerũ, & quid falſum, quid rectum in oratione prauum'ue, quid conſentiẽs, quid repugnet, iudicando.* Quas *qui adepti fuerint ſciẽtias, illi prudentes à* Latinis *appellari ſolẽt: ut in libro de* Claris oratoribus Cicero *tradit, omnes ferè* Stoicos *in diſſerendo prudentiſſimos eſſe. & in libro de* Amicitia, L. Acilium *prudentem in iure ciuili uocat.*

eat. & tertio de Oratore ſcribit, Romanos, qui excellere ſapientiæ gloria uellent, omnia quæ ciuitas noſſet, ſolitos eſſe complecti. atq; ibidem paulò pòſt, Scipionē prudentiſsimum hominem appellat, propterea quòd excelleret ſapientia. Hæc fuit (inquit) P. Craßi illius ueteris, hæc T. Coruncani, hæc proaui generi mei Scipionis prudentiſſimi hominis ſapientia, qui omnes Pontifices maximi fuerunt, ut ad eos de omnibus diuinis atq; humanis rebus referretur. Itaq; ſi tam Latinè loqui didiciſſes, quàm maledicere, non illud primum negares, Prudentiam, & Sapientiam eandem eſſe uirtutem. Placet igitur mihi primò declarare, quid apud Latinos Prudentiæ ac Sapiētiæ uocabulum ſignificet, deinde tuis argumentis reſpondere. Et quoniam nemo eſt tam iniquus iudex, qui Latini ſermonis proprietatem, & principatum Ciceroni non facilè concedat, utar eius ad hanc rem probandam autoritate. Primò igitur dico, Sapientiam tribus maxime rebus contineri: Nam & ſcientiam rerum diuinarum atq; humanarū, cauſarumq; quibus hæ res continentur, ſignificat: & hæc per Antonomaſiam propriè Sapientia dicitur, quam pauci tamen adipiſci poſſunt: unde felix à Virgilio dicitur, qui potuit rerum cognoſcere cauſas. Altera Sapientiæ ſignificatio eſt, cùm accipitur pro cognitione rerum multarum, longo uſu acquiſita: quo in genere artes omnes, & ſcientiæ compræhenduntur. Tertia, cùm pro conſtantia, & moderatione rectè & honeſtè uiuendi capitur: atque hæc omnia prudentiæ nomine compræhenduntur, quamuis duobus in poſtremis plerunq; Prudentiæ uis appareat, eorum enim cognitio ſpectat ad actionem aliquam, omnium autem honeſtarum actionum Prudentiam eſſe moderatricem ſtatuunt. Et quoniam officio- Sapientia.

rum hoc loco præcepta tradit Cicero, quæ quatuor partium oriuntur ex aliqua, primo tractat eam partem, quæ in perſpicientia ueri, ſolertiaq; uerſatur: hoc eſt, quæ ad ſcientias pertinet, & ad explicandam rationem rerum gerendarum, quæ rectiſsimè & Sapientia & Prudentia poteſt appellari. Quòd autem Sapientiæ nomen ſit commune ijs rebus, quas paulò ante diximus, maxime perſpicuum eſt: & de prima quidem ſignificatione nemini dubium eſſe exiſtimo. quis eſt enim qui neſciat, Sapientiam multis in locis à Cicerone ſic definiri, ut dicat, Sapientiam eſſe rerum diuinarum atq; humanarum ſcientiam, cognitionemq́;, quæ cauſa cuiuſq; rei ſit. qua tamen definitione uidentur omnia compræhendi, quæ diximus. Ab hac doctrina ſeptem illi apud Græcos uno tempore ſapientes & habiti ſunt, & uocati: quos tertio de Oratore docet Cicero fuiſſe prudentiſsimos, quippe qui omnes, præter Mileſium Thalem, ciuitatibus ſuis præfuerunt. De ſecunda ſignificatione plurima ſunt exempla, ſed illud in primis apud Ciceronē libro de Amicitia, ubi Fannius Lælium alloquitur hoc modo: Vnum te ſapientem & appellant, & exiſtimant. Tribuebatur hoc modò M. Catoni. Scimus L. Acilium apud patres noſtros appellatum eſſe ſapientem, ſed uterque alio quodam modo: Acilius, quia prudens eſſe in iure ciuili putabatur: Cato, quia multarum rerū uſum habebat: multa eius & in Senatu & in foro uel prouiſa prudenter, uel acta conſtanter, uel reſponſa acutè ferebantur, propterea quaſi cognomen iam habebat in Senectute ſapientis. Ecce quemadmodum ad omnem cognitionem ſapientia pertineat. Iam tandem errorem tuum agnoſce, qui prudentiam neges eſſe ſapientiam. Nam ſi L. Acilius iccirco ſapiens eſt

appell

appellatus, quòd eſſet prudens in iure ciuili: ſequitur, ut prudentia ſit ſapientia: & ſi Cato, quia multarum rerum uſum habebat, quod ſine controuerſia prudentis eſt, ideo ſapientis cognomen ſortitus eſt, nulla erit apud Latinos inter prudentiam & ſapientiam differentia. quod etiam illud ex oratione pro Cecinna declarat, Sapiens homo, & multarum rerum peritus. Et illud ex libro de Amicitia, Te non ſolum natura & moribus, uerumetiam ſtudio & doctrina eſſe ſapientem. De tertia ſignificatione exemplorum plena ſunt omnia, quòd ſapiens ille dicatur, qui bonis moribus ſit imbutus, & rectè uiuendi rationem teneat, quod etiam Soſias ille Terentianus intellexit, qui cùm eximios Pamphili mores audiuiſſet, ita reſpōdit, Sapiēter uitam inſtituit. & Cicero de lege Agraria contra Rullum, Singularis homo priuatus, niſi magna ſapientia præditus, uix facilè ſeſe regionibus officij, magnis in fortunis & copijs continet. Hæc autem ea ſapientia eſt, quæ uirtutes omnes moderatur, quæ alijs etiam nominibus appellari ſolet: nam & Recta intelligētia, & Definita moderatio animi, & Perfecta ratio, & Prudentia dicitur. Hanc in proœmio Rhetoricorum Cicero Rerum omniū moderatricem uocat: & in Oratore, Rerum omnium fundamētum: ut hoc loco non iniuria principem inter uirtutes locum illi dederit. Hanc in libris de Finibus Prudentiam appellat, quam omnibus artibus attributam eſſe uult: ſed præſtat eius uerba recitare: Omnibus (inquit) artibus uolumus attributam eſſe eam, quæ communis appellatur Prudentia: quam omnes, qui cuiq; artificio præſunt, habere debent. Ex hoc certè loco perſpicuum eſt, communem quandam eſſe prudentiam, quæ ad omnes ſcientias pertineat, quæ communi uocabulo dici-

tur etiam Sapientia. Sed hoc etiam apertius in Oratorijs partitionibus annotauimus, eandem uidelicet eſſe prudentiam & ſapientiam, ſic enim ibi uirtutes diſtinguit: Eſt igitur uis uirtutis duplex: aut enim ſcientia cernitur uirtus, aut actione. Nam quæ Prudentia, quæ Calliditas, quæq; grauiſſimo nomine Sapientia appellatur, hæc ſcientia pollet una: quæ uerò moderandis cupiditatibus, regendisq́; animi motibus laudatur, eius eſt munus in agendo, cui Temperantiæ nomē eſt. Hic uides prudentiam & ſapientiam eandem eſſe. Quare poteram hoc in loco finem facere, cùm ſatis à me defenſus ſit Cicero, niſi uelim etiam tua quædam argumenta refellere, & te mendacij, uel imperitiæ potius, arguere. Nam ubi nimis inuerecundè, atq; impudenter Ciceronem ſui oblitum putas, atque ideo tanquam uictor lætitia geſtiens, ac leuitatem animi quandam oſtentans, à Cicerone ad Ciceronem appellas: ibi facilè poſſumus intelligere, quod iam docuimus, nullam apud Latinos inter prudentiam & ſapientiam, eſſe differentiam. Quorſum enim attinebat, ut Cicero Græca uerba uſurparet, ſi Latina ſatis erant diſtincta? Videamus eius uerba, quò facilius criminationem tuam diluamus. Quid igitur ait Cicero? Nam cùm omnis honeſtas manet à partibus quatuor, quarum una ſit cognitionis, altera communitatis, tertia magnanimitatis, quarta moderationis: hæ in deligendo officio ſæpe inter ſe comparentur neceſſe eſt. Et paulò pòſt: Princeps omnium uirtutum eſt illa Sapientia, quam σοφίαν Græci uocant: Prudentiam enim, quam Græci φρόνησιν dicunt, aliam quandam intelligimus, quæ eſt rerum expetendarum fugiendarumq́; ſcientia. Illa autem Sapientia, quam principem dixi, rerum eſt diuinarum atq; humanarum ſcientia, in qua continetur

tur

tur Deorum & hominum communitas inter ipſos. hæc Cicero. Quibus tu putas aduerſus ſe teſtimonium dicere: ſed tu nimium negligenter eius uerba conſyderas. Non *enim docet hoc loco, quemadmodum tu exiſtimas, quæ ſit inter ſapientiam & prudentiam differentia, quæ nulla eſt: ſed quomodo Græci* σοφίαν & φρόνησιν *diſtinguant: nam cum dicit, Illa ſapientia, quam* σοφίαν *Græci uocant: oſtendit, aliam etiam eſſe ſapiētiam, quæ* σοφία *non uocetur: atque ideo ſubiungit. Eam prudentiam, quam Græci* φρόνησιν *uocant, aliam quandam eſſe ſapientiam. Itaque duas ſtatuit ſapientias, uel prudentias: unam, quam Græci* σοφίαν, *alteram, quam* φρόνησιν *uocant. Apud Latinos tamen omnis ſapientia, prudentia uocatur: quod apertiſsimè non ita multo pòſt his uerbis idem Cicero docet: Ita illi ipſi doctrinæ ſtudijs, & ſapientiæ dediti, ad hominum utilitatem ſuam prudentiam, intelligentiamq́; potiſsimum contulerūt. Tolle eam dictionem, Prudentiam, & loco eius ſtatue Sapientiam, hoc modo: Ad hominum utilitatē ſuam ſapientiam intelligentiamq́; potiſsimum contulerunt: atq; idem eſſe penitus uidebis. Etenim ſi recte uirtus omnis à Latinis in quatuor partes eſt diſtributa, quod ſecundo de Inuentione docet Cicero, in prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem, & temperantiam: illa ſapientia princeps, aut uirtus non erit, aut prudentiæ nomine continebitur. Virtutem non eſſe dicere ſapientiam, dementis eſt, cùm rectiſsimè uirtutum omnium dicatur princeps Sapientia. Igitur ſub Prudentia continetur. Quare tot argumentis uictus, fateare tandem neceſſe eſt, Prudentiam tanquam genus quoddam eſſe, quod omnē artem, omnem ſcientiam, omnē deniq; ſapientiam complectatur. Illi uerò tuæ opinioni, quia nihil ad hunc locum facit, non reſpondebo: in*

qua dicis, Reluctante fortuna prudentiam nunquam ſinem ſuum aſſequi: cùm præſertim eam exiſtimem à Chriſtiana religione longè alienam: & (ut uulgo dicunt) hæreticam. Itaq; uiderint alij: mihi ſatis eſt Ciceronem defendere. Quod autem dicis, Sapientiam in iis tantum uerſari, quæ ſemper eodem modo ſe habent, ut in diuinis & æternis: omnino falſum eſt. Nam non minima ſapientiæ pars eſt, in ſedandis animi cupiditatibus, & in efficiendo, ut appetitus rationi pareant. unde Socrates ſapientiſſimus omnium fuit appellatus, non quòd diuina ſemper atq; æterna tractaret, quippe qui putaret, Quæ ſupra nos, nihil ad nos attinere: relictáq; cura rerum naturalium, ac cæleſtiũ, omne ſuum ſtudium ad formandos mores tranſtulit: diligenterq́; cogitare cœpit, quid eſſet expetendum homini, & quid fugiendum: quod propriè prudentis officium eſt. Non ergo Sapiẽs eſt appellatus, quòd eam eſſet adeptus, quam tu ſolam ſapientiam eſſe cenſes: ſed quòd hanc, quam Cicero Prudẽtiam appellat, exerceret. Quòd uerò prudentiam non circa uera & falſa uerſari ſcribis, ſed circa utilia, & inutilia, neſcio quæ te agitet intemperies, ut Prudentiam eſſe uelis mercaturam quandam, quæ tantùm de utili & non utili cogitet. Nullam ergo, te præceptore, prudentia partem honeſtatis attinget? non erit omnium uirtutum moderatrix? non erit rerum honeſtarum & turpium ſcientia? neſciet inter uerum & falſum diſtinguere? Quæ, malum, eſt iſta tua prauitas, aut animi cæcitas, ut ſolos nobis mercatores prudentes eſſe perſuadere uelis: cùm apud Latinos nulla maior laus eſſe poſſit, quàm ſiquis Prudentiſſimus appelletur? eum enim demum omnibus uirtutibus exornatũ intelligimus, quoniam uirtutes aliæ prudentiam, ueluti ducem, ſemper & ubiq;

ubiq; comitantur,neq; ab ea latum(ut dici ſolet)unguem diſcedunt unquam.

AGe uerò quàm temere, quàm inſolenter, quàm contumelioſe Ciceronẽ inconſtantiæ damnas, ut omnem ei(ſi fieri poteſt)autoritatem adimas,& tibi magnam ingenij gloriam compares. Siquidem inconſtantia leuatur autoritas,& damnandis aliorum erroribus ſolent homines plerunq; gloriam acquirere. Verùm fallit te incautum frigida calliditas tua: Nam Ciceronis *autoritas adeo firmis eſt nixa radicibus, ut nulla ui neq; conuelli, neq; labefactari poßit. Tua uerò mala, atq; nugatoria accuſatio,non errores damnat Ciceronis, qui nulli ſunt:ſed imperitiam,atq; malitiam tuam oſtẽtat.* Quid *enim repræhendis hoc loco tot ambagibus?* Nihil *aliud certè, niſi quòd ait* Cicero, I*uſiurandum aliquando nõ eſſe ſeruandum: ut ſi prædonibus(inquit)pro capite pretium non attuleris,nulla fraus eſt,ne ſi iuratus quidem id non feceris.* Nam *pirata nõ eſt ex perduellium numero definitus, ſed communis hoſtis omnium: cum hoc non fides eſſe debet,non iuſiurandum commune.* Non enim Fal*ſum iurare,peierare eſt: ſed quod ex animi tui ſententia iurauerıs, ſicut uerbis concipitur more noſtro, id non facere, periurium eſt. Scitè enim* Euripides, XVIII

Iuraui lingua,mentem iniuratam gero.

Regulus *uerò non debuit conditiones, pactionesq; bellicas,& hoſtiles perturbare periurio, cum iuſto enim,& legitimo hoſte res gerebatur, aduerſus quem & totum ius feciale, & multa ſunt iura.* Hoc loco*(inquis)mihi uidetur* Cicero *parum conſtantiam ſuam ſeruare,quum iurandum cuiquam arbitratur, quod mens concipiat, fieri non oportere.*Et *tibi uidetur quidem: ſed quo tempore,*

aut

aut qua diei parte? Non primo diluculo,ut opinor, ſed à cœna fortaſſe, cùm furor acceßit capiti numeruſq; lucernis. Vbi enim eſt iſta, quam accuſas, Ciceronis inconſtantia? nullam enim ego uideo. Quod iuſiurandum (inquis) non ſemper ſeruandum exiſtimat, præſertim cùm in ijs libris decretis Stoicorum nomen dederit, apud quos nullus eſt tam grauis metus, qui in conſtantem uirum cadere poßit, qui non malit mori, quàm quicquam præter dignitatem aggredi. Sed tu (quod pace tua dixerim) nimis ineptè Stoicorum hoc loco mentionem facis. Nam quamuis initio dixerit Cicero, ſe Stoicos in hoc opere potißimum ſequi, non tamen hæc officiorum præcepta ad ſolos Stoicos pertinent, ſed ad omne genus hominum, quod his uerbis Cicero tertio de Officijs teſtatur: Hæc igitur officia, de quibus his libris diſſerimus, quaſi ſecunda quædam honeſta eſſe dicunt, non ſapientum modò propria, ſed cum omni hominũ genere communia. Itaq; his omnes, in quibus eſt uirtutis indoles, commouentur. Quamobrem non quærendum eſt in hac parte, quam poſitionem Stoici tueantur, ſed quid officio conueniat aut repugnet, an liceat aliquando quod iuraueris non ſeruare: an contra officium faciat, qui Tyranno, aut prædoni fidem fallit. Non enim omnes qui ad iuſiurandum coguntur, Stoici ſunt, ut in eos nullus cadat timor, nulla perturbatio: quin potius nulli ferè, aut certè paucißimi reperiuntur, qui in magnis periculis atque calamitatibus non moueantur, aut animo cadant: Eſt enim naturale quiddam in animis noſtris tenerum, atq; molle, quod periculo & miſeria, quaſi tempeſtate quatiatur. Veniat igitur iam illud ſolum in dubitationem, non quid Stoicum hominem deceat, ſed an aliquando iuſiurandum uiolari ſine ſcelere poßit. Quòd ſi,

præt

prætermiſſa Stoicorum ſeueritate, diligenter quid ratio poſtulet, conſyderare uoluerimus: profectò reperiemus, multa huiuſmodi poſſe tempora accidere, in quibus quod iuraueris non ſeruandum ſit. Neq; enim uerum eſt, quod ais, Tacito quodam hominum iudicio conſtitutum eſſe, ut prædoni & ſicario fides ſeruetur. Quin potius (ut arbitror) uix ullus reperietur tam religioſus, qui ſi potuerit è ſicariorum, aut piratarum manibus effugere, etiam ſi millies iuratus fuerit, ſe rediturum, reuertatur: neq; prædonum quenquam reperies, qui iureiurando contentus eum dimittat, quem captiuum fecerit, niſi aut fideiuſſorem dederit, aut aliquem charum, puta filium, aut fratrem, aut parentem, aut deniq; neceſſarium aliquem pro uade reliquerit. Quæ res omnino declarat, nullam eſſe iuriſiurandi cum prædonibus religionem: quippe quibus cum nulla debet eſſe ſocietas, nulla uitæ cõmunitas, nulla conuentio, nullum fœdus. Eodẽ enim animo debemus in prædones eſſe, quo ſumus in Tyrannos, quos Reipub. gratia quoquo modo de medio tollere ſemper glorioſiſsimũ fuit, ut apud Græcos olim Tyrannicidæ diuinos honores conſequerentur. Nulla enim nobis (ut ait Cicero) cum Tyrannis ſocietas eſt, ſed potius ſumma diſtractio eſt: neque eſt cõtra naturam, ſpoliare eum, ſi poſsis, quem honeſtum eſt necare: atq; hoc omne genus peſtiferum atq; impium ex hominum communitate exterminandum eſt. Etenim ut membra quædam amputantur, ſi & ipſa ſanguine, & tanquam ſpiritu carere cœperint, & nocent reliquis partibus corporis: ſic iſta in figura hominis feritas, & immanitas belluæ, à communi tanquam humanitate corporis ſegregãda eſt. Non eſt igitur contra officium, fidem Tyrannis, ac prædonibus datam fallere, cum quibus nulla poteſt

teſt eſſe pax, aut ſocietas. Neq; *eſt id periculum, quod tu fruſtra nobis intentas, ne uiolato hoc iureiurando, protinus materia detur ad maius nefas: perinde, quaſi iam uiceris, hoc eſſe nefas: aut aperiat* Cicero *quaſi feneſtram ad maleficium.* Nam *qui intelligit maximam eſſe oportere iuriſiurandi religionem apud omnes homines, quibus cum aliqua poteſt eſſe ſocietas aut communitas: is, tametſi prædones fefellerit, qui ab omni humano iure ſunt alieni, non tamē protinus in alijs rebus ad periurium promptus erit.* Neq; *enim hoc eſt conſectarium,* Prædones *aut* Tyrannum *fefelliſti, ergo tibi alijs in rebus fidendum non eſt: ſicut illud* Terentij: Nam *qui fallere conſueuerit patrem, tantò magis audebit cæteros.* Ergo *ſublata hac cauſa, nihil eſt, quare fides prædonibus ſeruanda eſſe uideatur.* Sed *illud à te peto, utrum putes ſemper eſſe ſeruandum iuſiurandum, an aliquando uiolandum?* Si *ſemper ſeruandum eſt: ſequitur, ut ſi* Tyrannus, *aut aliquis impius magiſtratus iurare per uim quempiam coëgerit, ut patriam prodat, aut utrunq; parentem interficiat, id omnino ſit faciendum.* Quod *certè, niſi penitus ratione cares, non audebis affirmare.* Licet *igitur aliquando quod iuraueris non facere, quin potius flagitium ſit, & maximum ſcelus, ſi id facias.* Quæ *cùm ita ſint, uides te de illa ſententia tua depulſum: neq; ſemper præſtandum eſſe iuſiurandum, cùm huiuſmodi tempora incidant, ut non facere quod iuraueris, nullum ſit flagitium.* Quòd *ſiquando uiolare licet iuſiurandum, tunc profectò uiolandum eſt, cum homines perditiſſimos, ac profligatiſſimos decipimus: quos perdere atque exterminare, ſi fieri poſſet, eſſet optimum.* Quod *uerò tibi non probatur,* Falſum *iurare, non eſſe peierare: nimis quidem craſſa (quod aiunt)*

Miner

Minerua Periurium definis, ſi credis, omne falſum iuſiurandum eſſe periuriũ: & Peierare nihil aliud eſſe, quàm falſum iurare. Sæpe enim accidere poteſt, ut quis falſum iuret, neq; tamen ſit periurus: ut ſi deceptus ab aduerſario quiſpiam iuret: patet (inquit Ariſtoteles in Rhetoricis) id periurium non eſſe. Et ſi iuraueris, te daturum alicui pecunias, quas domi numeratas in arca te poßidere putes: & domũ reuerſus, effractam arcam, & furto ſublatas eas pecunias repereris, hîc quidem nullum eſt periurium, cùm tamen falſum ſit iuſiurandum. Et quemadmodum ſæpenumero fit, ut ea dicendo affirmemus, quæ minimè uera ſint, quoniam eſſe arbitramur, neq; tamen ideo mendaces habemur: ita ſæpe falſum iuramus, neq; tamen peieramus. Eſt enim Peierare conſultò, ac dedita opera, perperam, & contra leges, ac iuſtitiam, in alterius fraudem iurare. Non eſt igitur periurium, prædones fallere: non enim hoc eſt contra leges ac iuſtitiam. Nam ſi iuſtè poſſunt interfici, quantò iuſtius fallentur? & ſi leges permittunt, ut eos trucidemus, quantò magis, ut decipiamus? Licet igitur piratas & ſicarios impunè perſequi, ſpoliare, uulnerare, & denique omni cruciatu necare: & qui hoc faciunt, præmia ſæpenumero conſequuntur: & eoſdem per iuſiurandum fallere, te autore, non licebit? Cur ergo Theologi noſtri fidem obſtinato hæretico non eſſe ſeruandam cẽſent? niſi quia religioſo homini nullam eſſe cum eorum prauitate communionem arbitrantur? Quòd ſi fides hæretico non ſeruatur, neq; prædoni, aut ſicario ſeruari debet. At Plato nos uetat peierare. Vetant etiam Chriſtianæ leges, quæ longè maioris ſunt ponderis, ac momenti, quàm Platonicæ. Sed nos contendimus prædones fallere non eſſe peierare. Periurium enim omne con-

f tra

tra iuſtitiam eſt, & omnia iura diuina atq; humana ſubuertit: quod autem in prædonum ac ſicariorum perniciem aut fraudem committitur, id omne iuſtum ac legitimum eſſe nemini dubium eſt: quoniam huiuſmodi peſtis hominum quoquo modo tollenda eſt. Non eſt igitur, *prædones fallere, periurium. At probè, & ſanctè feciſſe uidentur, qui nunquam iurandum eſſe monuerũt. Quis negat? ſiquidem id fieri poteſt.* Nam *qui cupidè iurare ſolent, ij facilè periurium committunt.* Non ergo iurare debet *quiſquam, niſi magna aliqua coactus neceßitate.* Atq; *hoc modo* Diuus *Auguſtinus præceptum illud euangelicum interpretatur:* Nolite iurare omnino. *cuius uerba libet adſcribere.* Ita *ergo præcepiſſe dominũ intelligitur, ne iuraretur, ne quiſpiam ſicut bonum appetat iuſiurandum, & aßiduitate iurandi ad periurium delabatur per conſuetudinem.* Q*uapropter qui intelligit non in bonis, ſed in neceſſarijs iurationem habẽdam, refrænet ſe quantum poteſt, ut non ea utatur, niſi neceßitas cogat.* Ridiculum *uerò quod* Socrates *uel per canem, uel per anſerem,* Zeno *per capparim iuraret.* E*ſt enim iuſiurandum affirmatio religioſa (ut ait* Cicero*) atq; ideo* Diuus Hieronymus *inquit,* Q*ui iurat, aut ueneratur, aut diligit eum, per quem iurat. &* Paulus *ad Hebræos ait,* Homines *per maiorem ſe iurare debere, ut omnis controuerſiæ finis ſit iuſiurandum.* Neq; *in ſcripturis ſacris per* Deum *iurare prohibemur, ſed per ea quæ ſunt à* Deo *condita.* Vult *enim hunc à nobis honorem* Deus, *ut per ipſum ſolum iuremus, quaſi eum conſcientiæ noſtræ teſtem adducamus: ut uideat quid mens concipiat fieri oportere.* Si *enim coacti iurauimus non ex animi ſententia, tum illud* Euripidis *iuſtè poſſumus uſurpare,*

Iuraui lingua, mentem iniuratam gero.

Non enim id facere te leges iubent, quòd per uim coactus iuraueris: quod etiam Ariſtoteles primo Rhetoricorum libro declarat, quem locum ſi aut legiſſes, aut conſyderaſſes, in hanc certè Ciceronis ſentẽtiam non eſſes argutatus. Nam illam tuam diſputationem de Voluntario, & Violento, quam ex tertio Ethicorũ ad uerbum penè deſcripſiſti, prætermittam: tantum dicam, te per negligentiam (ut opinor) non aduertiſſe, quæ ui aliqua coacti facimus ab Ariſtotele ſimpliciter ἀκόυσια, *hoc eſt, uiolenta uel inuoluntaria dici, ut iuſiurandum, ad quod per uim uel prædonum, uel Tyrannorum adigimur, rectè uiolentum dici poſsit. Nam quamuis in poteſtate noſtra ſitum ſit, ut id uel ſuſcipiamus, uel repellamus: ſimpliciter tamen, id non ſponte facimus, ſed ui extrinſecus adueniente, quæ maioris periculi timore nos iurare cogit: ut interim ſileam, te id in diſquiſitionẽ uocare, quod nuſquam Cicero dixit. Vbi enim loquitur Cicero de iureiurando uiolento? aut ubi dicit aliquem inuitum, & præter uoluntatem iurare? Vt liquidò conſtet, te hoc finxiſſe, quò facilius oſtẽtare poſſes, te apud Ariſtotelem, cuius tamen ſupprimis nomen, quæ ſit inter Voluntarium ac Violentum differentia didiciſſe. Cùm enim iuramus, ab aliqua maiori poteſtate coacti, non id quidem præter uoluntatem facimus: poſſumus enim non iurare, ſi uolumus, & potius mortem oppetere: ſed uolentes iuramus, non tamen ex animi ſententia. Nam ſi nulla uis adeſſet, non iuraremus. Hoc autem non facere, quod ui coactus iuraueris, nullum periurium eſt, quod his uerbis Rhetoricorum primo probat Ariſtoteles:*

Ἑκούσιον γὰρ τὸ ἀδικεῖν ἐστὶ, τὸ δὲ ἐπιορκεῖν ἀδικεῖν.

κῶν ἐστὶ, τὰ δὲ βίᾳ καὶ τὰ ἀπάτῃ ἀκούσια. ἐντεῦθεν συνακτέον καὶ τὸ ἐπιορκεῖν, ὅτι ἐστὶ τὸ τῇ διανοίᾳ ἀλλ' οὐ τῷ στόματι.

Quæ uerba ſatis eleganter Trapezuntius uertit hoc modo: Iniuria enim ex uoluntarijs eſt, & Periurium iniuria eſt: cuncta uerò quæ ui, uel deceptione fiunt, inuoluntaria. Hinc colligitur, quid Peierare ſit: eſt enim mente, ſed non ore. Hæc Ariſtoteles, quæ ad amuſsim conueniunt cum hoc, quod ait Cicero, Non enim falſum iurare, peierare eſt: ſed quod ex animi tui ſententia iuraris, ſicut uerbis concipitur more noſtro, id non facere, periurium eſt. Hæc profectò uides quàm ſimilia ſint: quare aut abſoluendus eſt ab hac criminatione Cicero, aut prius Ariſtoteles condemnandus. Prius enim ipſe dixit, Periurium non ore, ſed mente fieri. uerum uterque rectiſsimè ſenſit, nullum enim omnino maleficium committitur, cui non dolus malus, aut peruerſa uoluntas accedat. A' te uerò, —*uelut ægri ſomnia uanæ*

Finguntur ſpecies, ut nec pes, nec caput uni
Reddatur formæ.

XIX *NAm quod argumentaris, à Cicerone non rectè dictum eſſe, Voluptatem omnem honeſtati eſſe contrariam: quis eſt, qui non uideat, te pueriliter in ambiguis ludere? aut certè non intelligere, quæ ſit Latini ſermonis proprietas. Voluptas enim à Latinis duobus modis capi ſolet: aut propriè, aut translatè. Propriè uoluptas ea dicitur, quæ ſenſus iucundè mouet, que boni naturam fallaciter imitando adulterat, quæ eſt illecebra turpitudinis. Translatè, pro omni delectatione capi ſolet: ut in epiſtolis, Ex tuis literis cepi incredibilem uoluptatem. & alibi: Capiebam animo non mediocrem uoluptatem. Cùm igitur*

tur affirmat Cicero, Voluptatem omnem eſſe honeſtati contrariam: eam intelligit, quæ proprie Voluptas appellatur. quam omnes Latini Voluptatem, omnes Danai aut Mycenēſes, Attica pubes, reliquiq; Græci ἡδονὴν uocant. Tu uerò (ſi Dijs placet) Ciceronē propriè loqui, aut Latinè docere uis. Sed omnino temerè nugaris, & tanquam culex (ut aiunt) elephantum Indicum inſectaris: neq; aduertis, quid ſecundo de Finibus libro Tullius ipſe uocabulo Voluptatis compræhendi doceat: audi igitur eius uerba contra ſententiam Epicuri, & deſine tandem oblatrare: Ergo (inquit) illi intelligunt, quid Epicurus dicat: ego non intelligo? Vt ſcias me intelligere, primùm idem eſſe dico Voluptatem, quod ille ἡδονήν. & quidem ſæpe quærimus uerbum Latinū par Græco, & quod idem ualeat, hic nihil fuit quod quæreremus. Nullum inueniri poteſt, quod magis idem declaret Latinè, quod Græcè, quàm declarat Voluptas. huic uerbo omnes qui ubiq; ſunt, qui Latinè ſciūt, duas res ſubijciunt, Lætitiam in animo, commotionem ſuauem iucunditatis in corpore. Nam & ille apud Trabeam Voluptatem animi nimiam Lætitiam dicit, eandem quam ille Cæcilianus, qui omnibus lætitijs lætum eſſe ſe narrat. Sed hoc intereſt, quòd Voluptas dicitur etiam in animo uitioſa res, ut Stoici putant, qui eam ſic definiūt, ſublationem animi ſine ratione opinantis ſe magno bono frui. Non dicitur lætitia neque gaudium in corpore. In eo autem Voluptas omnium Latinè loquentiū more ponitur, quum percipitur ea, quæ ſenſum aliquē moueat, iucunditas. Vides ut Voluptas propriè res uitioſa ſit, & in animo, & in corpore? quid eſt autem magis honeſtati contrarium quàm uitioſitas? ſed nihil omnino legiſſe uideris, aut meminiſſe, qui neſcias quàm

acriter Cato Maior apud Ciceronem in uoluptatem inuehatur, é quibus ſunt illa Rhetorum fulmina: uoluptatis auidas libidines temerè & effrænatè ad potiundum incitari. Hinc patriæ proditiones, hinc rerum publicarum euerſiones, cum hoſtibus clandeſtina colloquia naſci: nullum deniq; ſcelus, nullum malum facinus eſſe, ad quod ſuſcipiendum non libido uoluptatis impellat. Stupra uerò, adulteria, & omne tale flagitium, nullis alijs illecebris excitari, niſi uoluptatis: quumq; homini ſiue Natura, ſiue quis Deus nihil mente præſtabilius dederit, huic diuino muneri ac dono nihil tam eſſe inimicum, quàm uoluptatem: nec enim libidine dominante, temperantiæ locum eſſe omnino, nec in uoluptatis regno uirtutem poſſe conſiſtere. Nec ita multò pòſt pulcherrimam hanc ſentẽtiam addit, Impedit enim conſilium uoluptas rationi inimica, ac mentis (ut ita dicam) perſtringit oculos, nec habet ullum cum uirtute commerciũ. Ii ne igitur tibi falli uidentur, qui uoluptatem ab honeſtate diremerunt, cui tantopere ſit inimica? Sed uoluptatem (inquis) non eam ego intelligo, quæ uirtuti contraria eſt: uerùm eam, quæ ab honeſtate proficiſci ſolet. Deſine igitur ineptire, cùm Latinè neſcias: nemo enim apud nos ita loquitur, ut tranquillitatem eam animi, & quietem, quæ ab honeſtate proficiſcitur, uoluptatem appellet: cùm uoluptas (ut oſtendit Cicero) ſemper ſit in motu, atq; ita definiatur, Voluptas eſt iucundus motus in ſenſu. uel ita, Voluptas eſt quæ ſuauitate aliqua naturam ipſam mouet, & cum iucunditate quadam percipitur ſenſibus. Quòd autem Honeſtas, & quæcunq; bona ſunt, uoluptate careant, docet primo de Legibus his uerbis Cicero: Animis omnes tenduntur inſidiæ ab ea, quæ penitus in omni ſenſu implicata inſidet,

imit

imitatrix boni uoluptas, malorum autem mater omnium: cuius blanditijs corrupta quæ natura bona ſunt, quia dulcedine hæc, & ſcabie carent, non cernũtur ſatis. Sed neq; apud Latinos *inuenies, qui dicant,* Honeſtatem *eſſe uoluptatis effectricem.* Pulchram, *decoram, expetendam, laudabilem, honeſtatem appellamus: uoluptificam uerò (ut tu uis) non dicimus.* Præterea *beatos, & felices, qui omni ſunt honeſtate præditi, uocare ſolemus: uoluptarios uerò nequaquam.* Quòd *ſi uoluptas (ut imperitè tu contendis) ab honeſtate non ſeparatur, uoluptarius homo nihil differet ab honeſto: qua ratione fiet, ut omnes adulteri, helluones, aſoti, ſardanapali, te magiſtro, quia uoluptatem amplectuntur, ſint honeſti?* Rurſus *eòdem reuolueris, & ueram uoluptatẽ ais te, non libidines exiſtimare, ſed eam, quæ ab honeſtate nunquam abiungi poteſt.* Non *igitur errauit* Cicero, *ſed tu, qui* Latinè *non didiciſti: cùm neſcias, quid uocabulo uoluptatis apud eos, qui propriè loqui uolunt, intelligatur. Sed* Eudoxus *ſummũ eſſe bonum uoluptatem dixit:* Ariſtoteles *ſummum bonum ſine uoluptate non conſtare uoluit.* Eſto: *modò intelligas, eos abuſos fuiſſe uocabulo* Voluptatis: *cùm pro ea delectatione, quæ ab honeſtate percipitur, nunquam propriè* Voluptas *dici poßit.* Vnde *meritò repræhenditur à* Cicerone *multis in locis* Callipho, *qui ad honeſtatem adiunxerit uoluptatem.* Quid *enim neceſſe eſt (inquit) tanquam meretricem in matronarum cœtum, ſic uoluptatem in uirtutum concilium adducere? repræhenditur etiam* Epicurus, *qui aliquam ſtabilem uoluerit eſſe uoluptatem. cum uoluptas tantum ea ſit, qua ſenſus dulciter ac iucundè mouetur: quam etiam pecudes (inquit* Cicero) *ſi loqui poſſent, appellarent uoluptatem.* Quin & Xerxes Perſarum Rex,

f 4 quum

quum præmium ei proponeret, qui nouam uoluptatem inueniſſet: non honeſtatem certè quærebat, ſed eam, quæ ſenſum aliquem moueret, iucunditatẽ. & Plato cùm eſcam malorum uoluptatẽ appellaret, quòd ea homines capiuntur, ut hamo piſces, omnino nihil ei cum honeſtate commune iudicauit. Et hoc eſt, quod ait Cicero: Maximas uirtutes iacere omnes neceſſe eſt, uoluptate dominante. & alibi: Voluptates blandiſsimæ dominæ maiores partes animi à uirtute detorquent. Sed quid exemplis immoror, cùm apud Latinos contendam, uoluptatem quæ propriè dicitur, ſemper eſſe uitioſam, nec ullam unquam honeſtatis partem attingere poſſe? niſi fortaſſe quis Epicuri ſententiam ſequi uoluerit, & cum Epicureo Poëta Lucretio furore correptus, clamet hoc modo:

Aeneadum genitrix, hominum, diuûmq; uoluptas
Alma Venus.

Hoc enim Philoſophorum genus Deos iccirco beatos & æternos putabat, quòd in perpetuis eſſent, ac ſummis uoluptatibus. Itaq; merito ridetur à ſapientibus uiris.

x x *VAriè me afficiũt iſtæ tuæ diſquiſitiones. Nam aliquando mihi neceſſe eſt indignari, cùm te tam arroganter inſurgere uideo, tamq; petulanter in grauiſsimũ, & eloquentiſsimum omnium autorem inuehi: nonnunquam uix poſſum riſum continere, cùm diligentius rationes & uerba tua perpendo, quæ nihil à puerilibus fabulis, & delirantiũ ſomnijs differre uidentur: eſt etiam, cùm aliquid mihi primo aſpectu uideris dicere: ſed tandem ubiq; depræhendo, nihil tuis nugis inanius. Hoc autem in loco mihi potius ridẽdum, quàm indignandum puto: cùm te ſatis egregiè uideam inſanire, neq; quid aut tu dicas, aut Cicerò ſentiat, cogitare. Cùm enim de Artificijs, &*

Quæſtibus hoc loco Cicero tractet, qui liberales habendi, & qui ſordidi ſint, Mercaturam dicit, ſi tenuis eſt, ſordidam putandam: ſin magna, & copioſa, multa undique apportans, multisq́; ſine uanitate impertiens, non admodum eſſe uituperandam. Tu uerò non putas hanc ſententiam rationi conſentaneam: quòd dicas, de Mercatura in uniuerſum quæri oportere, probanda, an improbanda ſit. Si probanda eſt, (inquis) profectò tam probari inſtitorem oportet, qui cymbam onuſtam pipere, quàm qui ingentem onerariam nauem ultimis ex regionibus adduxerit. Maximè uerò pertimui illa tua uerba ex intimo artificio deprompta, & ab Ariſtotelis Myrothecijs recens educta. Non enim hic (inquis) quæſtio eſt de rei quantitate, ſed de qualitate. Nam quis eſt, obſecro, mercator ille tam confidens, qui non maiorem in modum pertimeſcat, ſi audierit mercaturam ſuam ad Dialecticorum ſcopulos & ſyrtes, hoc eſt, ad quantitatem aut qualitatem trahi? Prò bone Iuppiter, quid faciam in iſta Quantitate aut Qualitate tua? Ergo tu logica didiciſti? Vide, nunquam quiui ego iſtuc intelligere. Certè ſi crederem te maiores progreſſus in Dialecticis facturum, abiecto clypeo ſtatim aufugerem. Sed uereor ne ſi ordinem deſeruero, Ciceroniani nominis amatores mihi λειποταξίου δίκην intendant, cùm ſemel hoc onus à conſortio Muſarum impoſitum ſuſceperim, ut in arenam pro Cicerone deſcenderem. Incipiam ergo enſem dextra læuaq́; rotare. Primùm, dico te Ciceronis ſenſum non intelligere: neq; hic de ea qualitate, quam tu putas, eſſe quæſtionem. Non enim quæritur, Vtrũ honeſta, an turpis ſit mercatura: hoc eſt, utrum in ea uirtus, an uitium ſit, ut tu exiſtimas: ſed utrum liberalis, an illiberalis haberi debeat: hoc eſt, utrum ingenui

homines, atq; excelſo loco nati, debeant eam exercere: atq; in uniuerſum oſtendit, mercaturam aliquid habere, quod à nobilitate, atq; ingenuitate ſit alienum. Non enim *ſatis conuenire uidetur, ut homo nobiliſſimus, & ſui municipij princeps, mercaturam exerceat. Sed tamē non eſt admodum ille uituperandus, qui magnam & copioſam exercet mercaturam, ita ut multa undique apportet, & multis ſine uanitate impertiat. Omnis uerò tenuis mercatura, quia uidetur hominem ignobiliorē, ac uiliorem reddere, illiberalis, & ſordida putanda eſt: cùm præſertim in ea nihil, aut parum proficiant homines, niſi admodum mentiantur: nihil autem eſt turpius uanitate. Hæc fuit Ciceronis ſententia, quæ pulcherrima eſt, & rationi conſentanea, & conſenſu ferè gentium omnium approbata: plurimis enim in locis Mercatores inter nobiles non habentur: in Italia quamuis ſuam dignitatem obtineant, non tamen habentur nobiles, niſi qui magna, atq; ampla negotia gerunt. Quis enim inſtitorem eum, qui lintea, telam cannabeam, funes, uittulas uendat, liberalem exiſtimet? At contrà liberales habentur multis in locis, qui maximum lanæ, ueſtis ſtragulæ, gemmarum, aromatum, & rerum huiuſmodi numerum aduexerint: ut facilè poſſimus agnoſcere, uerā hanc eſſe Ciceronis ſententiam, quam omnino tu non intellexiſti. Cùm enim ait Cicero, tenuem mercaturam ſordidam eſſe, non ita putare debemus, quaſi uitioſam eam dicat, & tanquam flagitium aliquod fugiendam: ſed eiuſmodi, ut homini claro atq; ingenuo non conueniat. Quod ſi ita eſſet, ut tu ſomnias: hoc eſt, ſi omnes artes illiberales, ac ſordidæ, turpes eſſent, atq; inboneſtæ: ſequeretur, ut omnes mercenarij, atque opifices, nihil aliud quàm ſcelera, & flagitia committerent,*

rent,

rent,quoniam omnes in ſordida arte uerſantur.At tu tam craſſus & pinguis es, ut putes hoc loco Ciceronem quærere, utrum uitium, an uirtus in mercatura ſit: & quia ſordidam appellat mercaturam tenuem, tu contrà ita argumentaris, Si uirtus ineſt, planè tota laudanda eſt: ſin uitium,tota reijcienda.Quid hoc dilemmate tuo ualidius, aut firmius inueniri poteſt? planè Ciceronem hoc uno ictu proſtraueras,ſi nemo tibi contradiceret. Sed dic mihi, quæſo, bone Dialecticè, quoniam de qualitate putas agendum,non de quantitate: poteſt'ne eſſe uitiũ aut uirtus in mercatura? Atqui nos alij,qui non tam acutè uidemus,& uitia, & uirtutes in animo eſſe arbitramur, non in mercatura:eaſq; eſſe qualitates eius generis, ut difficile poßint ab animo diuelli,cum per diutinam conſuetudinem adhæſerint. Mercaturam uerò quodam in genere medio ponimus,ut in ea neq; uirtutem eſſe, neque uitium ullum dicamus,ſed in homine qui illam exercet. Nam qui mentitur,fraudat,decipit,ſpoliat,in eo uitium eſt:qui uerò ſine ulla uanitate,iuſtè & ingenuè nũdinatur & uendit, ille certè nullum committit uitium, ſed magna potius laude dignus eſt. Vides igitur,te nihil illo tuo dilemmate penitus concluſiſſe: cùm in homine,non in re,uitium aut uirtus ſit:&,ut ait Cornelius Gallus,

Non res in uitium,ſed malefacta cadunt.

Poteſt enim aliquis in ſordido, atque illiberali artificio uerſari,& tamen erit probus,ac uirtute præditus: ſicuti contrà, ſceleſtus homo nonnunquam liberalem artem exercet: niſi fortè putas Dionyſium Tyrannum, & Neronem Cæſarem quia liberalibus diſciplinis (ut accepimus)erant dediti,iccirco probos atq; honeſtos haberi debere, Contrà ſi Socrates ea qua fertur fuiſſe ſapiẽtia,patris

triſ ſui artem exercuiſſet, ideo futurum fuiſſe flagitioſum, & improbum. Non igitur in artificijs, ſiue illa liberalia ſint, ſiue ſordida, uirtus aut uitium ineſt: quoniam neque meliorem, neq; peiorem uirum efficiunt. Sed utcunq; ſit, illud mihi ſatis eſt, quòd tu uel ipſa ueritate coäctus, uel (quod magis credo) per imprudentiam fateris, Mercaturam eam, quæ in rerum magnarũ, magniq́; ſumptus conuectionibus agitur, illuſtriorem eſſe, non meliorem. Neq; enim Cicero bonas aut malas artes quærit hoc loco: ſed aut liberales, aut ſordidas. Non eſt autem dubium, quin liberales longè ſint illuſtriores, quàm ſordidæ: quantóq; minus ſordidæ ſunt, tantò fiunt illuſtriores. Itaq; cùm tu Mercaturam magnam & copioſam illuſtriorē eſſe confiteris, tam tardus es atq; hebes, ut non intelligas, te nobis id concedere, de quo ſolo quæſtio eſt. Quid igitur opus eſt, ut argumenta quæram? cùm tu in cauſa propria præuaricator ſis, atque illam prodas? En hominem acutum, quem timeant omnes Cicerones, & Platones ſi reuixerint. omnino ſi Carneadi congrediendum fuiſſet tecum, ut cum Chryſippo ſolebat, ei neceſſe fuiſſet exorbere totas Anticyras: cùm enim te Dialecticum oſtentaſſes, & de Qualitate uerba facturum eſſes pollicitus, ut nos Barones perterrefaceres, tandem pro leone murem oſtendiſti. At excurris in communem locum, & Mercaturam laudas, cuius ope factum ſit, ut humano generi innumera commoda perueniant: & hoc (opinor) ut ſciamus te Rhetorem etiam agere poſſe. Quid ſi ego, qui tam multa non profiteor, opponam tibi artes eas, quæ miniſtræ ſunt uoluptatum? Cetarios, lanios, coquos, fartores, piſcatores? à quibus humano generi non minora commoda, quàm à Mercatoribus proueniunt? iccircóne iſtas liberales appellab

pellab

pellabis? aut in eis laudandis pandes eloquentiæ tuæ uela? Verùm odioſè Ciceronem cum Ariſtotele comparas, & ais Ariſtotelem rectius de Mercatura uerba feciſſe. Sed profer, obſecro te, quæ melius ab Ariſtotele dicta ſunt, ut diligentiam tuam in conquirendis autoribus uideamus. Hæc fuit (inquis) Ariſtotelis ſententia, ut Mercaturam, quæ diſtrahit ea quæ ſibi profuſius ſuppetūt, quæq; commodis hominum inſeruit, eam recipiendam, approbandamq; exiſtimaret. Contrà, quæ uilius emit quædam, ut deinde carius uendat, eam prorſus exploderet, haud multo ſecus & quæ instrumēta luxuriæ ſuppeditat, eſſet è ciuitate iure exturbanda. Hæccine ſunt, quæ dicis ab Ariſtotele melius, quàm à Cicerone præcepta fuiſſe? Primò, ſi tibi concedam, hoc uerum eſſe, nulla tamen erit culpa Ciceronis: non enim ideo damnandus eſt Cicero, quòd eo melius aliquid dixerit Ariſtoteles. Sed non ſinam te iſta frui uoluptate: nam nihil eſt de hac re dictum ab Ariſtotele, quod non idem longè politius, ac melius dixerit Cicero, cuius hæc tu uerba non conſideraſti. Primùm improbantur ij quæſtus, qui in odia hominum incurrunt, ut portitorum, ut fœneratorū: illiberales autem & ſordidi quæſtus mercenariorum, omniumq; quorum operæ, non quorum artes emuntur: eſt enim in illis ipſa merces autoramentū ſeruitutis. Sordidi etiam putantur, qui mercantur à mercatoribus, quod ſtatim uendant: nihil enim proficiunt, niſi admodum mentiantur: nec uerò quicquam eſt turpius uanitate. Opificesq; omnes in ſordida arte uerſantur: nec enim quicquam ingenuum habere poteſt officina. Minimeq; artes eæ probandæ, quæ miniſtræ ſunt uoluptatum, Cetarij, lanij, coqui, fartores, piſcatores, ut ait Terentius: adde huc, ſi placet, unguentarios, ſaltatores,

res, totumq; ludum talarium. Quibus autem artibus aut prudentia maior ineſt, aut non mediocris utilitas quæritur, ut Medicina, ut Architectura, ut Doctrina rerum honeſtarum, hæ ſunt iis, quorum ordini conueniunt, honeſtæ. Mercatura autem ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt: ſin magna, & copioſa, multa undiq; apportans, multisq; ſine uanitate impertiens, non eſt admodum uituperanda: atq; etiam ſi ſatiata quæſtu, uel contenta potius, ut ſæpe ex alto in portum, ſic ex ipſo portu ſe in agros poſſeßionesq; contulerit, uidetur iure optimo poſſe laudari. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil eſt Agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Hæc tu cùm legis, nónne cognoſcis in eis eadem eſſe, quamuis elegantius tractata, quæ tantopere laudas in Ariſtotele? & nonnulla etiam pulchrè & prudenter addita? An ita cæcus es, ut hæc tam perſpicua non uideas? Sed iam tempus eſt ab hac diſquiſitione tua recedere, in qua fortaſſe plus ſatis luſimus. Sed quid facerem? tu mihi feneſtram aperuiſti.

XXI RVrſus ad eandem quæſtionem redis, quam ſecundo loco tractaueras, quòd ſcilicet à Cicerone non ſit definitum Officium: Atq; in hac parte ſatis uehemens uideris eſſe Dialecticus, qui non tantùm Ciceronem impugnes, ſed etiam ea quæ contra dici poſſunt, refellere contendas. Poterat enim aliquis oſtendere, definitionem officij non eſſe prætermiſſam, cùm poſt perfecti, & medij officij diuiſionem utriuſque definitionem ſubiunxerit. Sed tu obijcis, multum intereſſe, an quis genus, an generis formas, differentiasq; definiat. Officium autem in Perfectum & Medium diuidi, quæ ſunt officij formæ, uel differētiæ, quas qui definiuerit, non continuò tamen in commune

offic

officium definiuiſſe exiſtimandus eſt. Hæc tua ratio uera eſt omnino, quis enim negare poteſt? Sed nos longè aliter Ciceronem defendimus, neque hæc indagamus, quæ tu refellere poßis: uerùm ea, quæ uerißima ſint, ac firmißima, ut nullis amplius argumentis labefactari aut infirmari poßint: cùm certum habeamus, nullum eſſe Ciceronis erratum in tot tuis diſquiſitionibus: nec dubito, quin omnes eruditi cùm hæc noſtra legerint, ſtatim iudicent, te non iuſtum repræhenſorem, ſed iniurioſum calumniatorem fuiſſe. Sed ad propoſitam quæſtionem dico, Si quis ita definitionis uocabulum accipiat, ut nihil aliud ſignificet, niſi quod tu exiſtimas, declarationem rei per genus & differentias, aliquid poſſe dici contra Ciceronem, qui per genus & differentias officium non definiuerit. Sed cùm iam ſuperius docuerimus, apud Latinos definire ſæpißime idem eſſe quod diſtinguere, & omnes terminos ac fines alicuius rei complecti: quid eſt, quod iterum in Ciceronem inſurgas? cùm præſertim ſcias, in Topicis eum docere, Diuiſionē eſſe definitioni attributam. Tunc enim ille rectè diuiſiſſe dicitur, qui rectè definierit: hoc eſt, omnes formas, quæ ſub aliquo genere compræhenduntur, perſecutus fuerit, & eas intra fines ſuos reduxerit, neque ullam prætermiſerit. Vt ſiquis dicat, omnem uirtutem aut prudentia, aut iuſtitia, aut fortitudine, aut temperantia definiri: rectißima hæc erit definitio, quoniam omnis uirtus ſub eis formis complexa eſt. Quòd ſiquis dixerit, omnem quantitatem aut longitudine, aut latitudine, aut altitudine definiri, non rectam, aut integram rei definitionem afferet, non enim omnes quantitatis fines indagauit: cùm tempus, locum, numerum, orationem prætermiſerit: ut ſiquis uniuerſum orbem definiret Occidente,

Vertice aquilonari, Oriente, Circulo æquinoctiali, damnanda eſſet hæc definitio: quoniam etiam ultra æquinoctialem circulum maxima pars orbis protenditur: pone quarto loco Polum auſtralem, & erit definitio perfecta. nam orbis uniuerſus his quatuor regionibus definitur, Occidente, Vertice aquilonari, Oriente, Polo auſtrali. Vt igitur ad propoſitum reuertamur, cùm docet Cicero omnem officij quæſtionem eſſe duplicem, uidendum eſt, an alia ſpecies officij ſit aliqua, quæ non hac definitione contineatur: quòd ſiqua eſt, ea proferatur, & accuſetur Cicero: non enim ego repugnabo, ſi modò ſit error manifeſtus: ſi uerò nulla eſt alia ſpecies, quoniam omne officium aut eſt perfectum, aut eſt medium: quid eſt quod in tam egregium præceptorem hiſcere audeas, cùm uideas officium rectiſſime definitum? Sed ais: ego non ita definitionem accipio. Quid igitur ego tibi faciam, ſi Latinè non didiciſti? nos quidem in hac ſignificatione uerbum hoc à Latinis uſurpari frequentiſſimè uidemus, ut non mirum ſit, Ciceronem hoc loco Romanam potius loquendi conſuetudinem ſecutum, quàm moroſas Dialecticorum in loquendo ſuperſtitiones. Quod autem Cicero uoluerit definitionē, tanquam genus quoddam eſſe, quod diuiſionem etiam complectatur, cùm in Topicis apertè declarauit, ubi diuiſionem & partitionem definitioni attributam eſſe docet, tum etiam ſecundo de Finibus, quamuis non tam apertè, ubi hæc uerba notauimus, Omnis autem in quærendo, quæ uia quadam & ratione habetur oratio, præſcribere primùm debet, ut quibuſdam in formulis ea res agatur, ut inter quos diſſeritur conueniat, quid ſit id, de quo diſſeratur. Cùm enim docet, ut quibuſdam in formulis res agatur, non aliud certè docet, niſi ut in for

in formas ac ſpecies diſtinguamus,ac definiamus id,de quo diſputamus,quò facilius quid ſit,poßit intelligi. Huc pertinet id,quod etiam in ſecunda quæſtione diximus. *Craſſus enim apud* Ciceronem tertio de Oratore ſic loquitur: *Atq; horum ſuperius illud genus cauſam aut controuerſiam appellant,eamq́; tribus* Lite,*aut* Deliberatione,*aut* Laudatione *definiunt. Illud uerò,quod non ita multò pòſt adiungit,Craſſus omnem penitus dubitationem tollit, & à criminatione tua Ciceronem liberat: ut ſi nullam rationē aliam adduxiſſem, id per ſe ſatis ſit ad omne firmamentum tuum obruendum, ac penitus diluendum: audi igitur quid dicat* Craſſus: Definitionis *autem ſunt diſceptationes,ut cùm quæritur,quid in communi mente quaſi impreſſum ſit: ut ſi diſſeratur,id'ne ſit ius,quod maximæ parti ſit utile: aut cùm, quid cuiuſq; ſit* proprium,*exquiritur: ut* Ornatè *dicere, proprium'ne ſit oratoris, an id etiam aliquis præterea poßit? aut cùm res diſtribuitur in partes, ut ſi quæratur, quot ſint genera rerum expetendarum: ut,ſint'ne tria,corporis,animi,externarumq́; rerum: aut cùm quæ forma & quaſi naturalis tota cuiuſq; ſit deſcribitur,ut ſi quæratur auari ſpecies,ſeditioſi,glorioſi.* Hæc Craſſus. *E quibus mihi ſatis eſt, ut intelligas, etiam hanc definitionis eſſe diſceptationē,cùm res in partes diſtribuitur, quò uideas clarißimè,quàm inſciēter dicas,*Officium *quatenus genus eſt, à* Cicerone *non eſſe definitum. Tu uerò non contentus hac plaga,damnas etiam* Perfecti,*ac* Medij *officij definitionem: utpote, cui genus (ut ais)hoc eſt caput ipſum definitionis deſit; uel ſi ſubintelligatur* Officium,*neceſſe ſit in uitium illud incidere, quod Græci* ταυ̍τολογίαν *dicere ſolent,cum idem ſe ipſo exprimitur; interrogasq́;* Ciceronem *per Muſas,ut tibi dicat,*

cat, quid illud pronomen, Id, eo loco ſignificet: cum ita ait, Medium officium id eſſe dicunt, quod cur factum ſit, ratio probabilis reddi poteſt. Ego autem tibi pro Cicerone *reſpondeo, illud pronomen, Id, iterum nomen officij repetere. neq; tamen eſſe abſurdum, (ut tu cenſes) aut Ciceronc indignam repetitionē: atq; in hac parte non alijs rationibus, quàm tuis uti ſtatui, ut tuo te gladio (quod aiunt) interimam. Ipſe enim paulò antè dixiſti, Perfectum & Medium officium non eſſe genera, ſed duas unius generis differentias: diuiditur enim (inquis) officium in Perfectum & Medium, ſicut animal in Rationale & Irrationale: hoc autem tibi facillimè concedam, quod totum pro me facit. Sed aduerte, quæſo, quàm imprudenter loquaris: Negas recte dici, Perfectum officium eſt officium: aut, Medium officium eſt officium: quoniam idem ſeipſo uidetur exprimi. Sed mihi per ignorantiæ tuæ tenebras, cui maximè niteris, reſpondeas uelim, poßit'ne genus de ſuis differentijs prædicari? Quid ni, inquis: docet enim hoc Porphyrius, Genera omnia de ſibi ſubiectis formis, & differentijs dici. Eſto: eſt'ne genus officium? Iam hoc ſponte tua confeſſus es. Sunt'ne differētiæ Perfectum officium & Medium? Hoc tu conatus es docere. Quid igitur prohibet Officium, quod genus eſt, de perfecto & medio officio dici, quæ ſunt officij differentiæ? Vides'ne, quàm incredibile ſit in Dialecticis acumen tuum, quorum adhuc elementa penitus ignoras? Quis eſt enim eorum, qui tantum à limine (quod dici ſolet) Dialectica ſalutarint, qui neſciat, de omnibus differentijs ſuis genera omnia rectißime dici? Deinde peto à te, quoniam argumentaris, officium ita diuidi in perfectum & medium, ſicut animal in rationale & irrationale: an recte dicatur Animal de*

utraq;

utraq; hac differentia? ut ſi dicam, Rationale eſt animal: & ſiquis ita proponat, Animal rationale eſt id, quod rationis eſt particeps: Irrationale, quod rationis expers eſt: an ſint hæ propoſitiones uituperandæ, propterea quòd illud pronomen, Id, iterum animal repetit? quid in hac interrogatione mihi reſpondebis? aut hæ tibi propoſitiones improbandæ ſunt, aut concedendum, rectè dixiſſe Ciceronē. Sed has improbare non potes, quoniam ipſe dixiſti, tam rationale, quàm irrationale animal eſſe. Ergo te autore, & iudice, rectè dixit Cicero: tam enim Perfectum officium, & Medium, eſt officium, quàm rationale & irrationale eſt animal. Quapropter inſulsè ſanè, & pueriliter facetus eſſe uoluiſti, cùm ais periculum eſſe, ne in paralogiſmum illum incidamus, Officium perfectum eſt id, quod rectum eſt: perpendiculum eſt rectum, ergo perpendiculum eſt officium. Quæ te, malùm, intemperies ſenem importunum ac delirū exagitat? nequeo enim non uehementiſsimè indignari, cùm in autorem omnium præſtantiſsimum, tam ſcurriliter unus è triuio literator, & tam laſciuè debacchetur. Atqui fortaſſe tibi uideris mirabiliter concluſiſſe, aut aliquid ex Ciceronis grauitate detraxiſſe, tuo illo ſcurrili ac ridiculo paralogiſmo, quem nemo ſanus (ut opinor) ſine nauſea legere poteſt: perinde quaſi neſciant omnes, qui primoribus (ut aiunt) labris Dialectica deguſtarint, in ſecunda argumentationum formula, ſi duo fuerint aientia proloquia, nihil unquam rectè concludi: Aut quaſi nos tam ſtupidi ſimus, ut non intelligamus, alia ratione Perfectum officium, alia Perpendiculum rectum appellari: eſt enim Rectum ambiguæ ſignificationis uocabulum, uel ut Logici uocant, æquiuocum. Illud uerò quod addis, apertiſsimè falſum eſt, & ic-

g 2 circo

circo refelli facillimè poteſt, quòd perfecti officij definitio medio officio,& uiciſsim medij officij definitio perfecto poſſit accommodari. Nam quamuis perfecti officij cur factum ſit ratio probabilis reddi poteſt, non tamen ideo perfectum eſt, ſi tantum probabilis reddatur ratio: debet autem definitio eſſe eiuſmodi, ut rei uim ac naturam explicet,& eam à communitate diſiungat,& præterea retro agi,& conuerti cum definito uocabulo poſsit, ut neq; plura, neq; pauciora quàm ipſum definitum complectatur. Non ſufficit autem ad perfectionem, ut ratio probabilis ſit: ſed oportet, ut etiam uera & recta ſit. Quare medij officij definitio, non rectè ad perfectum accommodabitur. Quòd uerò medium officium ais eſſe rectum, hoc tam abſurdum eſt, quàm ſi probare contenderes, umbilicum, aut genitalia te in capite habere, aut pulmones in cerebro: neq; tuum illud ſequitur, Si rectum non eſt, peruerſum ac præpoſterum id eſſe fateamur oportet. Quod mihi ſanè craſſum ac pingue uidetur: poſſum enim uiciſſim ita reſpondere, Si medium eſt, neq; rectum, neq; peruerſum eſſe neceſſe eſt: cur enim mediū uocatur, niſi quia ſupra ſe rectum habet, infrà uerò quod prauum ac peruerſum eſt? Sed ut facilius hæc explanari poſsint, triplicem rerum diuiſionem, ut à Philoſophis traditur, eſſe dicimus: Sunt enim quæ per ſe tantùm expetuntur, non alterius rei gratia, ut uirtutes, & animi bona cum honeſtate coniuncta: atq; hæc Recta dicuntur, in quibus perfectum eſt officium. Sunt etiam quæ expetuntur quidem, ſed non per ſe: ut Diuitiæ, honores, & cætera fortunæ bona, in his medium eſt Officiū, quòd hæc omnia ad Honeſtatem dirigat, propter quam hæc expeti debent. Tertium genus eſt eorum, quæ fugienda ſunt, in quibus nullum

lum officium eſſe poteſt: quam enim rationem probabilem afferre quis poteſt, quòd uitia ſequatur? Non eſt igitur in eis officium, quæ effici non debent. Ergo quamuis ſit triplex rerum diuiſio, tamen duo tantum ſunt officij genera: quoniam in rebus turpibus nullum officium eſt: Perfectum autem officium ad ea tantũ pertinet, quæ per ſe uidentur expetenda, atq; ideo Rectum dicitur: quod nunquam à uirtutis atq; honeſtatis ſcopo dimouetur: quò fit, ut Medium officium, quod ad inſtitutionem uitæ communis ſpectat, ut eam ad honeſtatem ac finem bonorum dirigat, neq; Rectum, neq; Prauum eſſe poßit. Quamuis enim hæc inter ſe cõtraria ſint, Rectum & Prauum: non tamen eius generis ſunt, ut alterum ſemper adeſſe neceſſe ſit: quod in eis accidit, quæ nullum habent medium: ut ſanum, ægrum: neceſſe eſt enim, ut omne animal aut ſanum ſit, aut ægrum: & horum contrariorum eſt ea natura, ut ſe mutuo ſemper conſequantur. nam ſi non eſt ſanum animal, neceſſe eſt, ut ſit ægrum: & ſi non eſt ægrum, neceſſe eſt, ut ſit ſanum. Sunt alia quædam alterius generis contraria, quæ medium admittunt, neq; neceſſe eſt, ut alterum ſemper adſit: ut album, nigrum, bonum, malum. Neq; enim ſequitur, Non eſt album, ergo eſt nigrum: poteſt enim eſſe rubrum, aut cæruleum. In horum numero ponimus Rectum & Prauum: ſunt enim quæ per ſe neq; recta ſint, neq; praua: ſicuti quædam neque bona, neque mala: atque huius ſententiæ autores habeo Platonem & Ariſtotelem, qui Diuitias, literarum peritiam, honores, & cætera huiuſmodi, neq; in bonis, neq; in malis habenda exiſtimant, ſi per ſe conſyderentur. Sed ſiquis eis benè utatur, bona fiunt: ſi contrà, mala. In his igitur medium officium laborat, & hominem inſtruit, ut ad honeſtatem,

& rectam uiuendi rationem hæc omnia, quæ per ſe neq; bona ſunt, neq; mala, traducat: hominiq; ita moderatur, ut nihil agat, cuius probabilis ratio reddi non poßit. Et quoniam res à meliori parte ſemper appellationem habent, factum eſt, ut hæc quæ Philoſophi cenſent, neque in bonis, neque in malis habenda, tamen bona uel fortunæ, uel corporis appellentur.

XXII *SEquitur importuna quædam atq; impia digreßio tua, in qua perinde ac uictor exultans, impuro ore, ac nefario, negligentiæ Ciceronem inſimulas: damnasq; hoc diuinum de Officijs uolumen, & ais id eſſe negligentißimè conſcriptum, & in eo multa oſcitanter effuſa: neq; te pudor ullus, aut hominum exiſtimatio, aut tacita conſcientia, aut ipſa ueritas poteſt à tam ſceleſtis maledictis abſtrahere. Quid, quæſo, impudentius, quàm te omnium iudicio tuum iudicium anteponere? Omnes enim qui de literis aliquid iudicare poſſunt, hoc opus mirificis laudibus in cælum ferunt, ſemper habendum in manibus cenſent, ad uerbum ediſcendum, plurimum & ad morum inſtitutionem & ad orationem Latinam pleniorem efficiendam prodeſſe teſtantur. Ergo non in ipſum tantùm Ciceronem iniurioſus es, uerùm in omnes, qui ubiq; ſunt ac fuerunt eruditi homines, quòd eos nihil uidiſſe, nihil rectè iudicaſſe cenſeas. Eximia uidelicet quadam tu ſcientia præditus, acutè perſpicis, quæ nulli unquam aduerterunt, aut quæ Cicero ipſe uidere non potuit. At ego multis iam argumentis apertè demonſtraui, te omnis doctrinæ recõditioris penitus rudem, atq; ignarum. Prò Deûm atq; hominum fidem, tantisńe ignorantiæ tenebris inuolutus homo, perennem omnis eruditionis fontem conturbare audeat? Ò facinus indignum, ac minimè ferendum:*

Ò int

O intolerandam audaciam: ò monſtrum exterminandum. Ergo'ne tam patientes, uel tardi potius, ac deſides, ſunt literati omnes, ut tam graue flagitium hactenus impunitum eſſe uoluerint? Quid agitis Ciceroniani nominis amatores? Cur tam eſtis negligentes? Cur ceſſatis? cur non hanc belluam tam efferatam ſtylo ueſtro configitis? Cur tandiu ſinitis hanc in Ciceronis nomine labem inueterare? Sentiat tandem Calcagninus, eſſe aliquos, qui pro tanto principe defendendo quiduis & facere, & pati parati ſint: qui armati in arenam deſcendant: qui tam audacis hominis inſaniam retundant: qui tam ingratum & rebellem uelitem extra Muſarum fines exterminent. Non enim omnino dignus eſt, qui inter literarum cultores habeatur, qui temerè, ac nulla ratione ductus, earum parentem inſectatur. Cur hoc mihi, Dij immortales, non conceßiſtis, ut unus ex iſtius Calcagnini familiaribus eſſem, quo tempore apud eos ſe ſolitum teſtari dicit, non aliud uolumen ſibi uideri negligentius à Cicerone conſcriptum, quàm hoc de Officijs? Profectò effeciſſem Calcagnine, ut te tantæ temeritatis tuæ perpetuò pœniteret. Sed poſtquam id coràm tunc efficere non potui, certè nunc ſcribendo, quod hactenus feci, totis uiribus enitar oſtendere, te non ſolùm omni iudicio, ſed etiam communi ſenſu penitus caruiſſe, neque unquam Latinas literas didiciſſe. Sed illud prius teſtatum apud omnes relinquam, Me, ſi uellem in hac parte diutius immorari, multis rationibus oſtendere poſſe, nullum eſſe uolumen in hoc genere, neq; apud Latinos, neq; apud Græcos excellentius hoc Ciceronis opere de Officijs, quod tu mala mente, malo animo, tanquam negligenter ſcriptum criminaris: & quaſi fuerit in ſcribendo Cicero negligentißimus, & nihil

hil unquam accuratè ſcripſerit, ais nullum librum ab eo negligentius, quàm hunc eſſe conſcriptum. Sed cùm omnium ferè operum Ciceronis, quæ conſenſu doctorum omnium ſunt exquiſitiſsima diligentia ſcripta, paulò eruditiores omnes hoc eſſe utiliſsimum fateantur, quòd & uerborum ſplendore, & ſententiarum grauitate mirificè ſit ubiq; refertum: quid eſt quod ad eius præſtantiam laudatione mea poßit accedere? Satis ſit igitur illud Plinianum teſtimonium, Hæc uolumina non modò in manibus habenda, ſed etiam ad uerbum ediſcenda. Quod imperitè tu cenſes de alijs operibus eſſe dictum: cùm ibi de hoc uolumine de Officijs tantum loquatur Plinius. Quòd ſi, quemadmodum ſpero, tuas omnes ineptas calumnias firmiſsimis rationibus euicero, quid erit quod quiſquam amplius de huius operis excellentia dubitare poßit? quod omnino tale eſt, ut in arce poni queat, quaſi Minerua illa Phidiæ. Sed iam quod nunc inſtat agamus, atque illud uideamus quale ſit, quod ais, Ciceronem Prudentiam & Scientiam non rectè permiſcuiſſe: cenſes enim hæc duo multum inter ſe diſsidere: quibus autem tu rationibus hoc probare niteris, eas quamuis ab Ariſtotele ſumpſeris, dico nihil huic quæſtioni conuenire. Quoniam aliud eſt Græcè loqui, quod fecit Ariſtoteles, aliud Latinè, quod fecit Cicero. In ijs igitur, quæ ad Latinæ linguæ proprietatem ſpectant, nihil tibi rationes Ariſtotelicæ prodeſſe poſſunt. Fundas ergo tu tota nugarum plauſtra, diſtinguas, argumenteris, inſanias, ego una tantum ratione nugatorias illas diſtinctiones tuas omnes refutabo. Dico enim, & ita apertè dico, ut omnes literatos audire uelim, te penitus ignorare, quid apud Latinos Prudentia ſignificet, atq; hanc eſſe unam totius erroris tui cauſam.

Quod

Quod quamuis in quæſtione decima ſeptima multis rationibus ſatis copioſè docuerim, addam tamen etiam hoc loco nonnulla, quibus leuitatem tuam infringam. Sed antequam hoc aggredior, prius erroris tui cauſam aperiam. Legeras *(ut opinor) apud* Ariſtotelem Ethicorum *ſexto, in rebus quæ ad cognitionem ſpectant quatuor hæc inueniri nomina,* ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, καὶ νοῦς: *quæ ita ſunt ab interpretibus uerſa, ſcientia, prudentia, ſapientia, intellectus: unde tu totam eam de* Scientia *&* Prudentia *diſputationem ſumpſiſti. Sed illud per imprudentiam, ac inſcitiam tuam, aduertere tibi non licuit, non eandem apud* Latinos *eſſe differentiam, inter* Scientiam *&* Prudentiam, *quæ apud* Ariſtotelem *ponitur inter* ἐπιστήμην, καὶ φρόνησιν. Nam ἐπιστήμην Ariſtoteles *accipit pro ea tantùm ſcientia, cuius habetur demonſtratio, & quæ aliter habere non poteſt, quæ ducitur ex primis, ueris, medio carentibus, & cauſis cònclusionis.* Vnde primo Poſteriorum *ἐπίστασθαι docet eſſe, quando cauſam, per quam res aliqua ſit, intelligimus.* φρόνησιν *uerò idem autor uult habitum eſſe quendam conſultandi de ijs, quæ ſibi bona ſint, atque utilia: uel, ut paulo pòſt addit,* ἕξιν μετὰ λόγου ἀληθῆ, περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικήν, *id eſt, habitum uerum in rèbus humanis, faciendi quæ bona ſunt.* Hinc eſt, *quòd tu* Prudentiam *ais in conſultatione totam conſiſtere; Scientiam uerò tantùm in rebus æternis, quæ eodem modo ſemper conſtant, quarumq; principia aliter ſe habere non poſſunt.* Itaq; *omnis cognitio, atq; omnis intelligentia, quæ uel in demonſtratione, uel in conſultatione non erit, te autore, neq; ſcientiæ, neq; prudentiæ nomine compræhendetur: quod quis non uidet maximè ridiculum, & abſurdum eſſe?* Nos *uerò, qui non ſumus tam*

Ariſtotelici, & qui Latinè didicimus, non tam ad uiuum ſcientiam reſecamus, neq; prudentiam. nam omnem cognitionem ita acquiſitam, ut non facilè poßimus eam obliuiſci, Scientiam uocamus: quamuis non ſemper eodem modo conſtet, aut huiuſmodi principia habeat, quæ aliter eſſe non poßint. Hinc eſt, quòd antiquitatis, atq; hiſtoriarum cognitionem, & peritiam linguarum, & liberalium artium diſciplinam, & artis alicuius etiam ignobilis intelligentiam, Scientiam dicimus. Admiratur apud Ciceronem, primo de natura Deorum, Cotta Pontifex in Velleio Epicureo, homine Romano, tantam eſſe ſcientiam, ut uſq; à Thale Mileſio de Deorum natura Philoſophorum ſententias enumeraret. Hoc certè loco Scientia non pro certis, ac neceſſarijs capitur, cùm longè diuerſæ eſſent Philoſophorum ſententiæ. Hæc præterea ſunt omnia Ciceronis uerba, Scientia rei militaris, Scientia iuris ciuilis, legendi & ſcribendi Scientia, omnes artes in aliqua ſcientia uerſari: de quibus exempla non adduco, quoniam paßim Ciceronis opera legentibus obuia ſunt. Prudentiam uerò, de qua eſt omnis hoc loco diſputatio, nos ita accipimus, ut omnem cuiuſcunque rei rectam intelligentiam ſignificet, non autem ut in eas anguſtias compellatur, in quas eam tu conijcis, ut conſultationi tantùm ac fortunæ ſubiecta ſit. Nam omnem ſcientiam, quæ in ueri inueſtigatione conſiſtit, prudentiæ partem quandam eſſe uolumus. Sunt etiam ſcientiæ quædam procul ab honeſtate remotæ, cum quibus prudentia non permiſcetur: omnis enim prudentia, quæ propriè dicitur, ſemper laudabilis atq; honeſta eſt. & hoc eſt quod ait Cicero: Quibus uitijs declinatis, quod in rebus honeſtis & cognitione dignis operæ curæ'que ponetur, id iure laudabitur. ut in

Aſtrologia C. Sulpitium audiuimus, in Geometria Sext. Pompeium ipſi cognouimus, multos in Dialecticis, plures in Iure ciuili, quæ omnes artes in ueri inueſtigatione uerſantur. Sed, ut facilius intelligatur quod uolumus, paulò altius res repetenda eſt. Dico igitur, apud Latinos tria eſſe uocabula, quæ in rebus honeſtis idem penè ſignificent: Prudentiam, Sapientiam, Scientiam. quibus tamen ordine quodam naturali Prudentia præponatur. Quoniam Prudentia uis quædam eſt animi, qua & uerum quid ſit intelligimus, & quæ ſunt expetenda, aut fugienda cognoſcimus: unde ſæpenumero pro conſilio, atq; ratione Prudentia poni ſolet. Cicero ſecundo de Natura Deorum: Illud autem quod uincit hæc omnia, rationem dico, & ſi placet pluribus uerbis, mentem, conſilium, cogitationem, prudentiam, ubi inuenimus? Rurſus in eodem libro, Nec uerò eæ ſtellæ, quæ inerrantes uocantur, non ſignificant eandem mentem, atq; prudentiam. Et inferius: Ex quo intelligitur, prudentiam quoq; & mentem à Deis ad homines perueniſſe. Ibidem: Cumq; ſint in nobis conſilium, ratio, prudentia, neceſſe eſt Deos hæc ipſa habere maiora: nec habere ſolùm, ſed etiam ijs uti in maximis, & optimis rebus. Quid igitur eſt, quòd etiam Deis immortalibus Cicero prudentiam attribuit? niſi ut intelligamus, id omnino eſſe commentitium, quod tu nullo autore ſomnias, fortunæ ſubiectam eſſe prudentiam, & ad res tantum humanas, & futuras attinere? Nam non ita multò pòſt hæc adiungit: Nihil autem nec maius, nec melius mundo: neceſſe eſt ergo eum Deorum conſilio, & prouidentia adminiſtrari. Rurſus inferius: Efficitur omnia regi diuina mente atque prudentia. Ergo Prudentia & pro ratione humana, & pro Deorum prouidentia,

tia, & pro diuina mente capi ſolet. Sed Deos relinquamus, & uideamus, quid in homine prudentia ſit. Approbat Cicero ſecundo de Finibus ſententiam Ariſtotelis, qui dixerat, Vt ad curſum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem, ſic hominem ad duas res, Intelligendum, & Agendum eſſe natum, quaſi mortalem Deum. hoc eſt, (ut ego interpretor) ad prudentiam, & reliquas uirtutes. Prudentia enim in cognitione, reliquæ uirtutes in actione conſtitutæ ſunt. Et quoniam intelligere prius oportet, deinde agere, iccirco prudentia principem locum apud Ciceronem eſt ſortita. Atq; hæc quidem uirtus in omnia tempora diſtribuitur. hinc eſt quod ſecundo de Inuentione Cicero tres prudentiæ partes conſtituit, Memoriam, Intelligentiam, & Prouidentiam: ut Memoria de præteritis dicatur, Intelligentia de præſentibus, Prouidentia de futuris. Quò fit, ut prudentia, quæ omnia tempora complectitur, omnem etiam ſcientiam cõtineat. Itaque quæcunq; tu ſcientiæ propria eſſe dicis, & à prudentia remota, ego longè melius unà cum Cicerone Prudentiæ nomine complector. Quid enim aliud eſt Prudentia, niſi (ut eam tertio de Natura Deorum definit Cicero) ſcientia rerum bonarum & malarum: & nec bonarum, nec malarum. Quæcunque autem dici, aut excogitari poſſunt, ea uel bona, uel mala: uel nec bona, nec mala ſunt: ergo Prudentia rerum omnium eſt ſcientia. Quòd ſi tibi non placet hæc Ciceronis definitio, quære quid ab Ariſtotele dicatur in libello illo aureo de Virtutibus, ubi prudentiæ officia ſic exequitur:

Τῆς δὲ φρονήσεώς ἐστι τὸ βουλεύσασθαι, τὸ κρῖναι τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ κακὰ καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ αἱρετὰ καὶ φευκτὰ, τὸ χρῆσθαι πᾶσι καλῶς τοῖς ὑπάρ-

χρῆσϑαι, ἀγαϑοῖς. τὸ ὁμιλῆσαι ὀρθῶς, τὸ συνιδεῖν τοὺς καιρούς. τὸ ἀγχίνως χρῆσϑαι, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ. τὸ τὴν ἐμπειρίαν ἔχειν τῶν χρησίμων πάντων.

Nemo enim poterit bona & mala diſcernere, quæ ſint expetenda aut fugienda iudicare, rectè præſentibus bonis uti, rerum opportunitates cernere, dictis & factis uti cum ſolertia, rerum omnium utilium uſum & experientiam habere, niſi qui harum rerum ſcientiam fuerit adeptus: ſed his rebus omnia continentur: ergo prudentia ſcientiam omnium rerum complectitur. Sed iuuenes (inquis) ſcientiam ſibi comparare poſſunt, prudentem iuuenem non facilè reperies. Mirum ni cùm hæc effutires, te Bacchus agitaret, quàm enim ridicula hæc ratio eſt? Nam ſi poſſunt ſibi iuuenes ſcientiam comparare: quid prohibet, quin etiam ſibi prudentiam comparent? Sed non facilè prudentes iuuenes reperiuntur. Quis negat? cùm neque ſcientes multi ſint. Sed cùm quis diſciplinam aliquam ac ſcientiam adeptus eſt, omnino prudens in ea dici poteſt, etiam ſi in alijs rebus imprudens eſſe uideatur. Hinc iuris prudentes dicuntur, qui legum periti ſunt, etiam ſi frequentiſſimè ſint in rebus multis imprudentiſſimi. Et Cicero ſcribit, Stoicos in diſſerendo prudentiſſimos eſſe, & Acilius ideo dictus eſt ſapiens, quòd eſſet prudens in iure ciuili. Poſſunt igitur iuuenes cùm Geometræ aut Muſici facti ſunt, Prudentes in ea ſcientia rectè appellari. Sed prudens (ais) nemo eſt, niſi bonus: ſciens malis peruerſisq́; moribus uti poteſt. Quid? prudens ergo malis moribus uti non poteſt? Atq; non ibis inficias, etiam prudentem habere liberam peccandi uoluntatem: unde Medæa prudentem ſe peccare oſtendit, cùm apud Ouidiũ ita loquitur: –Video meliora proboq́;, Deteriora

ſequor.

ſequor. Quamuis mira ſit inconſtantia tua, quam damnare ſi uelim ſatis copioſè liceat. Hic enim ais, prudentem neminem, niſi bonum, eſſe non poſſe: paulo pòſt ita dicis, Prudens enim perſæpe manus dat affectibus, & nunc amore, nunc odio huc uel illuc rapitur. En quî Ciceronis impugnandi prouinciam ſumat, qui eadem pagella non meminerit, quod paulò ante dixerat? Nam ſi nemo prudens, niſi bonus, ut ais: ſequitur, ut quoniam prudens nunc odio, nunc amore huc uel illuc rapitur, & manus dat affectibus, etiam bonus uir idem patiatur. Sed qui odio atq; amore trahitur, & manus dat affectibus, ille ſine dubio improbus, ac nefarius eſt. Ergo te præceptore bonus eſt improbus, ac nefarius. Vides quæ te barbatum inſania uerſet, quia ſemel ueritatem impugnandam ſuſcepiſti? Sed in eo quod quis peccat, neq; prudens, neq; ſciens rectè dici poteſt. Hoc autem tertio Ethicorum probat Ariſtoteles, Neminem ſcientem, ſed ignorantem peccare. & malitiæ atque improbitatis non aliam eſſe cauſam, quàm eam, quæ eſt in eligendo ignorantia. Præterea negas, prudentem eſſe ſcientem: at ego apud autores Latinos ita poſita hæc nomina reperio, ut nihil penitus, aut parum admodum inter ſe differant. Terentius in Eunucho: Et prudens, ſciens, uiuus, uidensq́; pereo. Plinius libro octauo, de Caſtore uel Fibro, Ob ea ſe peti prudens. Cicero in epiſtolis: Sic ego prudens ac ſciens ad peſtem ante oculos poſitam ſum profectus. Idem pro Murena: Prudens ac ſciens ad interitum ruebam. atque ita Imprudens contrarium eſt ſcienti, ut Cicero pro Roſcio Amerino: Hæc omnia imprudente L. Sylla facta ſunt. Quo in loco ſi dixeris inſciente, quis non uidet, idem futurum? ut in epiſtolis: Nihil in ea re per collegam meum me in-

ſciente eſſe factum. Sed quid exemplis opus eſt, quibus plena ſunt omnia? quibus (inquam) & ſciens pro prudente, & contra prudens pro ſciente ponitur. Verùm illud ego prætermiſsis exemplis à te peto, an prudentia ſit ſcientia? Negas? At mihi libet aliquantulum nauem meam, Dialecticorum remis impellere. Formemus igitur ſyllogiſmum hoc modo: Nulla prudentia (ut tu cenſes) eſt ſcientia: ſed omnis cognitio rerum bonarum, & malarum eſt prudentia: nulla igitur cognitio rerum bonarum, & malarum eſt ſcientia. Sumamus iterum hanc concluſionem, ut oſtendamus nihil tam abſurdè dici poſſe, quàm prudentiam non eſſe ſcientiam. Nulla cognitio rerum bonarum & malarum eſt ſcientia: quæcunq; uera ſunt, aut falſa, ſunt bona uel mala: ergo uerorum & falſorum cognitio non eſt ſcientia. Philoſophia uerò dicitur ueri & falſi cognitio, quare ſequitur, ut neq; Philoſophia ſit ſcientia: eſt autem eadem Philoſophia, quæ grauiſsimo nomine Latino Sapientia dicitur: ergo neque ſapientia eſt ſcientia. At uerò Sapientia definitur, ut ſit rerum diuinarum atq; humanarum ſcientia. Itaq; niſi cæcus es, eò te deduxi, ut iam tibi ſi conſtare uis, ſcientiam eſſe ſcientiam negare ſit neceſſe: quo quid inſanius haberi poteſt? Prudentia non eſt ſcientia? Dij boni, quanto gaudio cumularer, ſi tecum congredi poſſem. Sed ad rem, Si prudentia non eſt ſcientia, neq; prudens erit ſciens: uerùm prudens ea ſcit, quæ ſunt expetenda aut fugienda, ergo non ſciens ea ſcit, quæ ſunt expetenda aut fugienda. Rurſus ita ex tuis uerbis: Prudens non eſt ſciēs, ſed prudens inter alios plurimum eminet, & apud omnes quaſi architecti uice fungitur: ergo neſciens inter alios plurimum eminet. Quid ad iſtas ineptias abis? inquies, quaſi uerò non poſſim

plurim

plurimis exemplis à Cicerone ſumptis probare, quod uolumus: ſed iocari pauliſper libuit. Cicero primo de Natura Deorum Epicurum ignorantiæ damnat, ſcribitq́; illum nihil dicere, quod non modò Philoſophia dignum ſit, ſed mediocri prudentia. quo in loco Prudentiam, pro ſcientia capi certum eſt. Quid quòd etiam opportunitatem temporum & ordinem rerum Cicero ſcientiam appellat? quæ certe prudentia eſt. Idem ad Herennium libro tertio (ſi modò Ciceronis illud opus eſt: Latini certè hominis eſt, & antiqui) ita inquit: Dicitur etiam prudentia, ſcientia cuiuſdam artificij. Item appellatur Prudentia, multarum rerum memoria, & uſus complurium negotiorum. Idem paulò pòſt: Prudentiæ partibus utemur, ſi qua in re cohortabimur aliquē, cuius rei aliquam diſciplinabilem ſcientiam poterimus habere. Quibus ex uerbis facilè poteſt intelligi, ſcientias omnes ac diſciplinas, quæ liberales appellantur, ad prudentiam pertinere. Vnde rectiſſimè Philoſophi, qui has ſcientias profitentur, prudentes dici poſſunt: quod neſcio qua ratione tu negare audeas: cùm ſæpenumero per ſcientiam naturalem ea uideant, quæ futura ſunt: de quibus ita loquitur primo de Diuinatione Cicero: Nam & natura futura præſentiunt, ut aquarum fluxiones, & deflagrationem futuram aliquando cæli atque terrarum: alij autem in Repub. exercitati, ut de Athenienſi Solone accepimus: orientem Tyrannidem multò ante proſpiciūt, quos prudentes poſſumus dicere, id eſt prouidentes: diuinos nullo modo poſſumus: non plus, quàm Mileſium Thalem, qui ut obiurgatores ſuos conuinceret, oſtenderetq́; etiam Philoſophum ſi ei commodum eſſet, pecuniam facere poſſe, omnem oleam antequam florere cœpiſſet in agro Mileſio

leſio

leſio coëmiſſe dicitur: animaduerterat fortaſſe quadam ſcientia, olearum ubertatem fore. In eodem opere Phyſicorum Prudentiam, prò ſcientia dixit: ut non dubium ſit, quin ita ſenſerit ubiq; Cicero, quòd hoc loco docet, ſcientiam omnium rerum pulcherrimarum prudentia contineri. Non igitur in hoc opere fuit minus diligens, quàm in reliquis, cùm ubiq; ſui ſimilis eſſe uideatur.

NAm illud etiam nimis imperitè reprehendis, quòd Iuſtitiæ fundamentum Cicero Fidem eſſe dixerit: mallesq; eum dixiſſe, Fidei fundamentum eſſe Iuſtitiam: quoniam fides (ut tu uis) ad iuſtitiam refertur, non iuſtitia ad fidem. Cùm enim triplicem iuſtitiam ſtatuant: primam, quam interpretantur naturæ legem, cuius complexu uirtus omnis clauditur: unde illud, XXIIII

Iuſtitia in ſeſe uirtutes continet omnes.

Alteram, quæ cuiq; pro dignitate tribuit iuxta Geometricam proportionem: Tertiam quæ ad contractus conuentionesq; hominum refertur, quæ omnibus ex æquo, quod ſuum eſt, impendit, iuxta proportionem Arithmeticam, in hac tantum ultima tu fidem cenſes eſſe collocandam: Itaque ſi fides tollatur, credis tamen iuſtitiæ locum fore: quod ſi ita eſſet, omnino malè Cicero iuſtitiæ fundamentum fidem eſſe dixiſſet. Verùm ego non contentus iſta tua tam rotunda diuiſione, diligentius hanc rem tractare conſtitui: ut ex uerbis ſuis, ſi fieri poteſt, ueritatem eliciam. Nam ſi docuero, nullo modo fieri poſſe, ut ſublata fide ſit iuſtitia: uerùm ſublata iuſtitia, ſæpenumero fidem remanere: non erit dubium, quin iuſtitiæ fundamentum ſit fides. Primam igitur eam iuſtitiam uniuerſalem, quam publicam naturæ legem appellamus, cuius uno no-

mine(ut Diuus *ait* Hieronymus*) omnes uirtutum ſpecies continentur, quam tu procul à fide remotam exiſtimas, dico ego ſine fide eſſe nullo modo poſſe: ut non tantum iuſtitiæ, ſed omniũ uirtutum fides fundamentum ſit.* Nam *quæ uirtus in homine perfido ac fœdifrago poteſt inueniri?* Illud *enim omnino conſequens eſt, ut in quo non eſt fides, in eo ſit perfidia.* Nam *qui ſine fide eſt, nullam ſeruare ſocietatem, nullam amicitiam, nullam uitæ communitatem poteſt, in qua uirtutis ſplendor eſt maximus, & ex qua boni uiri nominantur.* Quò *fit, ut neceſſariò* Malus *eſſe iudicetur: eum uerò* Malum *hominem dicimus, qui ab omni uirtute ſit alienus.* Itaq; *qui fide caret, eum omni uirtute carere neceſſe eſt.* Dicitur *enim in eo fides non eſſe, qui nullam conuentionem, nullum fœdus ratum habet, nullum ſacramentum, aut iuſiurandum ſeruat, ſed quacunque ratione poteſt iuſtitiam uiolat, fraudat, decipit, ſpoliat: uel ſi hæc non exequitur, animum tamen habet eiuſmodi, ut oblata occaſione, ſtatim flagitiũ aliquod aggrediatur.* Quicunq; *autem ita affectus eſt, etiam ſi nemini noceat, eum tamen nemo iuſtum, ſed impium potius, ac perfidum omnes exiſtimant.* Duobus *autem modis dicitur homo fide carere: id eſt, actu, & habitu: atq; utroq; modo, ſi mala mens acceſſerit,* Perfidus *appellatur.* Nam *& qui fidem uiolat, & qui per diutinam conſuetudinem ita affectus eſt, ut ſine religione fidem uiolare paratus ſit, is nullam omnino iuſtitiæ partem habere poteſt.* Qui *uerò iuſtitiam ſequi ſolet, is neque fidem frangit unquam, neq; ita eſt affectus, ut quenquam decipere concupiſcat: ergo nulla eſt in eo perfidia, ſed ei fides ubiq; comitatur.* Falſum *eſt igitur, quod tu conaris oſtendere, in una tan-*

tum

tum iuſtitiæ particula fidem eſſe, cum ſine fide nulla uirtus eſſe poßit, & qui conſultò fidem fallit, ac negligit, is repente fiat iniuſtus, & impius: ut meritò Publianus *dixiſſe uideatur:* Fidem *qui perdit, quo ſe ſeruet in reliquum? Sed longè melius, & uerius* Poëta *quidam* Hetruſcus *omnium uirtutum fundamentum eſſe* Fidem *pronuntiauit: cuius uerba quouis poëtico melle ſuauiora, niſi quorundam imperitorum uoculas pertimeſcerem, libenter recitarem. Scio enim, ſi cum* Latina *locutione uulgarem ſermonem permiſcuero, non defuturos, qui uehementer rideant, & tanquam rem abſurdam atq; ineptam uituperent.* Ego *uerò non uideo, quare tantopere ſit hoc improbandum, cùm præſertim duos habeamus* Hetruſcos Poëtas, *tam elegantes & eruditos, ut neque* Græcis *ullis, neq;* Latinis *cedere uideantur. Quòd ſi pulchrum putamus, interdum* Latinis Græca *permiſcere, cur non idem etiam in alijs linguis, ſi commodè fiat, laudemus? Sed rideat qui uolet, ego certè carmen unum, quod ad hanc quæſtionem mirificè conuenit, è* Dantis Hetruſci Poëtæ Paradiſo *decerpam, quò te facilius refellam: ſic igitur ille:*

Sopra la fede, ogni uirtu ſi funda.

Vidit *acutus & ingenioſus homo, perfidioſum hominem nulla uirtute præditum eſſe poſſe. Quò magis irridenda eſt inſcitia tua, qui ſine fide uirtutẽ omnem acquiri poſſe exiſtimes: eam enim iuſtitiam, quæ omnem uirtutem amplectitur, procul à fide remotam arbitraris.* Itaq; *tuo iudicio,* Perfidus *homo ſanctißimus, atq; optimus eſt: quod quàm abſurdum ſit, etiam puero perſpicuum eſt.* Nos *autem fidem latißimè patere contendimus, ut nulla perfecta uirtus eſſe ſine fide poßit: & tamen ſine uirtute fides in-*

uenitur: Nam inter ſicarios etiam & latrones ſæpenumero fides eſt, cùm in eis nulla ſit uirtus, niſi fortaſſe aliqua iuſtitiæ particula (ut docet Cicero) quæ fidei adhæret, Omnis enim iuſtitiæ pars fide ſtabilitur. Vnde laudatur illud Ageſilai dictum, qui cum interrogatus fuiſſet, Vtra maior eſſet uirtus, Iuſtitiá ne, an Fortitudo? Reſpondit:

οὐδὲν ὄφελος ἀνδρείας ἐστὶν μὴ προσούσης δικαιοσύνης. εἰ δὲ δίκαιοι πάντες γένοιντο μηδὲν ἀνδρείας δεηθήσεσθαι.

Nullam fortitudinis utilitatem fore, ſi iuſtitia adfuerit: nam ſi iuſti fierent omnes, fortitudine nihil opus eſſet. Sed nemo iuſtus eſſe poteſt, niſi fidem in rebus honeſtis omnibus diligentiſsimè ſeruauerit. ergo ad acquirendam iuſtitiam, quæ uirtutum omnium regina eſt ac domina, fide maxima opus eſt. Quòd ſi nulla fides ſit, neq; hominum ſocietas erit inter ipſos, neq; uitæ communitas, nemo cõmunes utilitates in medium afferet, mutatione officiorum dando & accipiendo, in nullis hominibus erit conſtantia & ueritas. Itaq; peribit omnis humana iuſtitia. præclarè uerò deſcribit Horatius in Odis uirum iuſtum, & maxima fide præditum his uerbis:

Iuſtum & tenacem propoſiti uirum
Non ciuium ardor praua iubentium
Non uultus inſtantis Tyranni
Mente quatit ſolida. & quæ ſequuntur.

Hac de cauſa credo Poëtas finxiſſe Iuſtitiam uirginẽ eſſe, quòd ſit conſtans, fidelis, uera, atq; integra: quæ neq; metu ullo, neq; cupiditate corrumpatur, de qua ſic Heſiodus:

Ἡ δέ τε παρθένος ἐστὶ δίκη διὸς ἐκγεγαῦα
Κυδνή τ' αἰδοίη τε θεοῖς οἱ ὄλυμπον ἔχουσι.

Ex

Ex hoc autem facillimè cognoſci poteſt uerißimum eſſe quod ait Cicero, Iuſtitiæ fundamentum eſſe fidem: quòd quemadmodum ſine ædificio fundamentum ſæpe reperitur, ita etiam fides ſine iuſtitia. Poteſt enim uir ſceleſtus & improbus (ut Lactantius docet) fidem in omnibus ſeruare quæ dixerit, aut promiſerit: at contrà, quemadmodum nullum poteſt ædificium ſine fundamento ſtare, ita ſine fide iuſtitia non reperitur. nam qui fidem facilè uiolat, & frangit, is quomodo iuſtus eſſe poteſt? Huc accedit, quòd ijs, qui ſunt improbi, non credimus, etiam ſi fidem nunquam fallant: quoniam ubi domicilium non uidemus, ibi neq; fundamentum ullum eſſe ſuſpicamur. Iuſtis autem & fidis hominibus, id eſt, uiris bonis, ita fides habetur, ut nulla in his fraudis ſit, iniuriæq; ſuſpicio. Fides autem ut habeatur (inquit Cicero) duabus rebus effici poteſt, ſi exiſtimabimur adepti coniunctam cum iuſtitia prudentiam. Neq; enim iuſti, atq; intelligentes quenquam decipiunt. hinc illud tritum iam uetuſtate prouerbium, Dignus qui cum in tenebris mices. Etenim omnes uiri boni ipſam æquitatem, & ius ipſum amant: nec eſt uiri boni tale quicquam animo concipere, quod in alterius fraudem committatur, cùm præſertim intelligat, ab eo ſibi fidem haberi, quòd ſi conſultò fides frangatur, & is, qui nihil tale timeat, decipiatur, corruat ſtatim omnis iuſtitia neceſſe eſt. Inuitat igitur uera ratio benè ſanos, ad iuſtitiam, æquitatē, & fidem: docetq;, ſine fide nullam æquitatem, aut iuſtitiam eſſe poſſe: quod cùm ita ſit, omnis æquitatis ac iuſtitiæ fundamentum erit fides.

CVr autem Cicero primum inter uirtutes Prudentiæ locum dederit, quam Ariſtoteles in quarta claſſe col- XXIII

locarit, facillima eſt ratio. nam multò melius feciſſe uidetur Cicero, *quàm* Ariſtoteles. *Nihil enim omnino neq; iuſtè, neq; fortiter, neque moderatè fieri poteſt, niſi prius intelligamus, qua ratione id faciendum ſit. Sic enim ordine quodam naturali conſtitutum eſt, ut prius oporteat intelligere, quàm agere: atque ideo magnis in rebus ſolent omnes, antequam ad eas aggrediantur, diligentiſsimè conſultare, qui modus in gerendo, & quæ ratio ſeruanda ſit. Hinc illa* Thucydidis *ſententia, quam ita Latinè* Salluſtius *reddidit*: Priuſquam *incipias, conſulto: ubi conſulueris, maturè facto opus eſt.* Prudentia *igitur inter uirtutes meritò principem locum obtinet, ut non iniuria* Socrates *prudentiæ nomine uirtutes omnes appellaret, & in legibus* Plato *prudentiam oculum uocat.* Ariſtoteles *uerò quaſi architectum quẽdam uirtutũ omnium uult eſſe prudentiam: ut mihi ueniat in mentem mirari, quare non eam primo loco poſuerit, ſicuti* Cicero. Menander *hanc uirtutem maximum bonum nuncupauit eo carmine:*

Ἄγαθον μέγιστον ἡ φρόνησις ἐστ᾽ ἀεί. &

Iuuenalis *omnia cum prudentia docet optimè fieri poſſe, cùm ſic ait*: Nullum *numen abeſt, ſi ſit prudentia.* Quin *etiam* Xenophon *nullius uirtutis uſum abſque prudentia dixit eſſe.* Quod *ſi uerum eſt, id quod* Ariſtoteles *docet, quatuor modis aliquid primum dici poſſe,* Natura, Tempore, Ordine, & Honore: *profectò his omnibus modis reliquarum uirtutum prima eſt prudentia.* Nemini *enim dubium eſt, quin natura ſit ita comparatum, ut cognitio uoluntatem præcedat: nam (ut* Diuus *ait* Auguſtinus) *cognita diligere poſſumus, incognita nequaquam.* Nullus *enim ea deſiderat, de quibus nunquam quicquam cogitauit:*

uit:ſed prius humana mens rerum ipſarum notiones percipit, atque intelligit: deinde uel eas expetit, uel refugit: quò fit, ut naturaliter intellectus prior ſit, quàm uoluntas. At uerò prudentia (ut Ariſtoteles autor eſt) in intellectu ſedem habet, reliquæ uirtutes in uoluntate: tota enim prudentiæ uis in cognitione, atq; intelligentia poſita eſt, reliquarum uirtutum in actionis deſiderio. Quare prudentia uirtutum omnium iuxta naturam prima eſt. Iam uerò nemo eſt, qui negare poßit, tempus & ordinem rerum ita poſtulare, ut omnibus rebus gerendis adhibeatur conſultatio, & præparatio diligens, nequid temerè aut inconſtanter geratur: uetatq; nobis ratio, ut ea tractemus, quæ penitus ignoramus: ſed præcipit, ut ad conſiderandas res adhibeamus & tempus, & diligentiam, ſeruemusq; præceptum illud Iſocratis, βουλεύου μὲν βραδέως ἐπιτέλει δὲ ταχέως τὰ δόξαντα. Omnis autem recta conſultatio, quæ rem gerendam antecedit (ut omnes Philoſophi docent) prudentia eſt: ergo ſequitur, ut & tempore, & ordine cæterarum uirtutum prima ſit prudentia. Præterea ſi rectè probauimus in ſuperioribus quæſtionibus, omnem ſcientiam & ſapientiam prudentiæ nomine contineri, non eſt quod quiſquam dubitet, omnium uirtutum præſtantißimam eſſe prudentiam: ſiquidem ſapientes ac ſcientes ſoli maximum honorem, & gloriam conſequuntur: neq; quiſquam uir excellens habetur, niſi qui rei alicuius peritiam ac ſcientiam maximam adeptus fuerit: & qui ita ſe gerit in rebus omnibus, ut nunquam eum factorum ſuorum pœniteat: quod prudentis hominis maximè proprium eſt. Planum igitur eſt, ac manifeſtum, omnibus modis prudentiam uirtutum eſſe primam. Nam & ea

prima dicuntur, quæ cùm adempta fuerint, reliqua ſecum in perniciem trahunt, ſed non eodem modo cum reliquis auferuntur. Tolle prudentiam omnem, nulla erit uirtus, quæ rectè munus ſuum obire poſſit. At ſi reliquæ uirtutes adimantur, maxima tamen prudentiæ pars remanebit. Omnes enim artes liberales, ipſa naturalis philoſophia, & dicendi ac diſſerendi ratio, quæ ſub prudentia compræhenduntur, etiam ſi nulla ſit alia uirtus, in homine poſſunt eſſe. Quare longè melius Cicero feciſſe uideri poteſt, qui primo loco prudentiam ſtatuit: quàm Ariſtoteles, qui in quarta demum claſſe collocauit.

XXV *DE facto Reguli, quod ultimo loco uocas in diſquiſitionē, non eſt quod tibi multis uerbis reſpondeam: cùm præſertim parum hoc ad Ciceronem, qui non Reguli ſapientiam hoc loco, quamuis maxima fuiſſe uideatur, ſed fidem laudat: neque diſputat, quàm ſapienter eam legationem ſuſceperit, ſed quàm religiosè iuſiurandum ſeruauerit. Tu uerò locum hunc quaſi dubium & controuerſum arripis, & declamatorio quodam dicendi genere factum illud improbas, quod ſanè in utranq; partem copiosè tractari poteſt. Sed deſine, quæſo, declamatorijs exercitationibus, quoniam domi nobis iſta naſcuntur, relinquamus hoc exercitationis genus adoleſcentibus & pueris, quibus utiliſſimum eſt hos locos tractare, atque in utranq; partem diſputare, ut aliquam ſibi dicendi facultatem parent, & Latinam locutionem exerceant. Nos uerò non oratorijs floſculis, ſed rationibus pugnemus: non illas dicendi ueneres, non laſciuientē tropis & ſchematibus elocutionem, in hoc præſertim diſputandi genere, ſequamur. Sed rem ipſam, quam præ manibus habemus,*

mus, diligenter enucleando ueritatem indagemus. Quàm enim copiosè putas me poſſe cauſam hanc tractare, ſi pandere uelim orationis uela? Sed non faciam: ne id ipſum, quod in te uitupero, committere uidear. Ipſam tantum rem breuißimè proponam, & oſtendam, à te ſine cauſa factum hoc improbari. Quid ais igitur? damnandum eſt illud quod tam egregium omnes exiſtimant Reguli *factum, qui maluerit ad crudeliſsimum hoſtem, & ad exquiſita ſupplicia proficiſci, quàm iuſiurandum uiolare? Sed qua de cauſa damnandum cenſes? an quòd iuriſiurandi religionem maximam eſſe cenſuit?* Hoc *uerò nemo eſt, quin intelligat, honeſtißimum eſſe. An quòd reuerſus eſt ad ſupplicia, cùm poſſet in patria ſecurè uiuere? At ſi hoc feciſſet, periurio uitam ſuam contaminaſſet. Non igitur uideo, quid poßis repræhendere. Verùm illud oſtendere conaris, fruſtra legationem ſuſcepiſſe* Regulum, *ſi ipſe præcogitauerat captiuos reddi non debere: feciſſeq́; contra datæ fidei ſacramentum, quòd adhortatus ſit, ne id fieret, cuius cauſa legatus aduenerat. Hæc (ut opinor) ſumma eſt accuſationis tuæ. Quòd ſi nos docuerimus, neq; fruſtra legationem eum ſuſcepiſſe, neq; contra fidem datam quicquam feciſſe, non erit dubium, quin à* Cicerone *meritißimò* Regulus *laudetur: propterea quòd etiam captiuus maximum in patriam ſuam amorem oſtenderit, & tamen iuriſiurandi religionem obſeruarit. Quid igitur eſt? Cùm primo bello punico* Carthaginienſium *res uehementer eſſent afflictæ, neque* Romanorum *robori, ac fortitudini diutius reſiſtere poſſent, neceſſe fuit illis ad* Lacedæmonios *confugere, & ab illis auxilium petere, quo impetrato* Xanthippus Lacedæmoniorũ *du-*

ctor Carthaginem profectus, non ita multò pòſt Romanorum exercitum, cui conſul Attilius Regulus præerat, debellauit, ipſum Conſulem cepit, & Carthaginem deduxit. Poſtea uerò Carthaginenſes hac accepta tam inſigni uictoria, de pace cum Romanis facienda cogitare cœperunt: ſperabant enim Romanos ob acceptam belli nuper offenſionem, facilè id conceſſuros: & quò magis populum Romanum ad pacem allicerent, eorum conſulem Regulum, quem captiuum habebant, cum legatis ſuis Romam miſerunt. Sed prius eum iureiurando adegerunt, ut ſi Romani neq; pacem facerent, neq; captiuos redderent, ipſe cum legatis iterum Carthaginem reuerteretur. Regulus uerò qui uerebatur, ne Romani pacem acciperent, aut captiuos permutarent, quod utrunque uidebat Romanæ Reipub. pernicioſiſsimum fore, legationem non recuſauit, neq; aliud Carthaginienſibus promiſit, niſi ſe reuerſurum, ſi nihil à Romanis eſſet impetratum. Non autem pollicitus eſt (ut tu fortaſſe exiſtimas) ſe daturum operam, ut pax fieret, aut captiui redderentur: quod neque hoſtes ab eo petiuiſſe dicuntur: quippe qui crederent illum obnixè omnia facturum quò perſuaderet captiuos eſſe mutandos, ut domi, atq; in patria ſua, cum coniuge ac liberis eſſe poſſet. Hic à te peto, quid eſſet facturus uir patriæ amantiſsimus? an recuſaret legationem? At fortaſſe Romani neſcientes quo in ſtatu res Carthaginienſium eſſent, cupidè pacem feciſſent, & captiuos reddidiſſent: quod ſi eſſet factum, ſpecioſiſsimum illum triumphum de Carthaginienſibus Quinto Luctatio Conſule atque Imperatore populus Romanus non reportaſſet. Sed interim Carthaginienſium uires auctæ maius poſtea Romanis

manis detrimentum attuliſſent. Quod cum homo pruden-tiſsimus Regulus quaſi è ſpecula quadam longè futura proſpiceret, uoluit ciuibus ſuis ac Romanis ea prædicere: quod nullo modo facere poterat, niſi Romam profectus eſſet. Non igitur fruſtra legationem ſuſcepit, ſed ut patriæ conſuleret, ut Romanis aperiret quod ignorabant, ut Pœnorum debilitatas iam & fractas uires eſſe Senatus intelligeret. At non licebat illi ſententiam dicere, cùm eſſet capite diminutus. Hoc certè leuiſsimum eſt, ac nugatorium. Quid enim ſi Senatus illi fecit liberam dicendi poteſtatem, an non poterant eum Romani legibus ſoluere? At fecit contra fidem datam. Quid ita quæſo? Quoniam hortatus eſt, ne id fieret, cuius cauſa legatus aduenerat. Sed dic mihi, nunquid iuratus eſt, ſe Romanis ſuaſurum, ut pacem facerent, aut captiuos permutarent? Atqui nuſquam hoc reperitur: non fecit igitur contra iuſiurandum. Nam Pœni tanquam exploratum haberent, illum cupidè tractaturum de permutandis captiuis, de ea re nihil cum eo diligentius egerant. Quis enim non putaſſet, hominem Conſularem, maximis in Repub. rebus geſtis, exoptatum à ciuibus ſuis, coniugem & liberos domi habentem, non libenter in patria remanſurum, & de permutandis captiuis non cupidiſsimè tractaturum? At Regulus qui magis patriam, quàm ſe, quàm coniugem & liberos amabat, maluit eam dicere ſententiam, quæ longiſsimo tempore eſſet Reipub. profutura, quàm quæ ſe ſenem & captiuum parui temporis uſura condonaret. At potuiſſet Reip. uiuens prodeſſe, quoniam multi ſenes, ut Appius Cæcus, Cato Cenſorius, nonnulli alij ſententijs ſuis, quamuis ad bellum non amplius eſſent-

apti

apti, tamen Romano populo plurimum profuerunt. Sit *ita. Sed quid, ſi uidebat Regulus, ut erat homo prudens, nunquam futurum ut tantum Reipub. prodeſſe poſſet, quantum nocuiſſet eo tempore, ſi aliter ſententiam dixiſſet? Crede mihi, quamuis ingenioſe multas rationes excogitaris: nullam tamen eſſe, quæ tam egregij facinoris gloriam obſcurare poßit. Eſt enim eiuſmodi, ut ab omnibus meritò laudetur. Neq; uerò fecit hoſtium cauſam meliorem, quæ peßima fuit. cum enim potius uirtutem eius admirari deberent, & iuuenes ſuos ad eius imitationem hortari, ut patriam ante omnia diligerent, eum multis ſupplicijs affecerunt: & quamuis illi uiolatam legationem obiectarent, non tamen id iuſto iudici probare potuiſſent, cùm præſertim ille quicquid eis erat pollicitus & iuratus, ſanctiſſimè conſeruaſſet.*

FINIS.

1006340

